

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ / ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ
ΠΜΣ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΧΩΡΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ:
ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

«Η Κοινότητα Ανάβρας Μαγνησίας ως Πρότυπο Τοπικής Ανάπτυξης»

Διπλωματική εργασία του: Σερπάνου Χαρίλαου

Καλλιθέα, Οκτώβριος 2011

Φωτογραφία εξώφυλλου: Αιολικό πάρκο στην Ανάβρα

Πηγή: ΑΠΕ- ΜΠΕ, ανάκτηση από

http://www.forthnet.gr/templates/_includes/showPic.aspx?p=253813&index=2

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ / ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ
ΠΜΣ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΧΩΡΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ:
ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

«Η Κοινότητα Ανάβρας Μαγνησίας ως Πρότυπο Τοπικής Ανάπτυξης»

Διπλωματική εργασία του: Σερπάνου Χαρίλαου

Επιβλέπων καθηγητής : Χατζημιχάλης Κωστής

Καλλιθέα, Οκτώβριος 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	5
Πρόλογος	6
Εισαγωγή.....	7
Μεθοδολογικό πλαίσιο.....	10
1. Το περιεχόμενο του όρου τοπική ανάπτυξη.....	12
2. Διοικητικό και αναπτυξιακό πλαίσιο.....	18
2.1. Η τοπική αυτοδιοίκηση.....	18
2.2. Η κρατική διοίκηση.....	21
2.2.1 Η διαχρονική εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής.....	23
2.3. Η Ευρωπαϊκή Ένωση.....	27
2.3.1. Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης Ι, 1989 – 1993.....	29
2.3.2. Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης ΙΙ, 1994 – 1999.....	32
2.3.2.1. Οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες και η συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στον αναπτυξιακό σχεδιασμό.....	34
2.3.3. Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης ΙΙΙ, 2000 – 2006.....	36
3. Οι ορεινές περιοχές και η κτηνοτροφία.....	39
3.1. Οι ορεινές περιοχές.....	39
3.1.1. Τα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών.....	41
3.2. Η κτηνοτροφία.....	47
3.2.1. Η κτηνοτροφία στην Ελλάδα μέχρι το 1980.....	49
3.2.2. Η κτηνοτροφία στην Ελλάδα από το 1981 μέχρι σήμερα.....	54
3.2.2.1. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ).....	57
4. Η Ανάβρα.....	61
4.1. Ιστορική αναδρομή.....	64
4.2. Υποδομές.....	66
4.2. Παράμετροι επιτυχίας.....	68
Συμπεράσματα.....	72
Βιβλιογραφία.....	75
Παραρτήματα.....	78

Περίληψη

Στο όνομα της περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης έχουν εξαγγελθεί αρκετές μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες και έγιναν προσπάθειες εφαρμογής αυτών με αμφίβολα κάθε φορά αποτελέσματα. Η έννοια της τοπικής ανάπτυξης συνδέεται κυρίως με την οικονομική μεγέθυνση και μάλιστα με γρήγορους ρυθμούς και χωρίς συνολική αξιολόγηση των επιπτώσεων. Έτσι η ίδρυση ενός τμήματος ΑΕΙ ή ΤΕΙ σε κάποια επαρχιακή πόλη φαντάζει ως πανάκεια, χωρίς να συνυπολογίζεται η καταλληλότητα της περιοχής, η αναγκαιότητα και η προσφορά του στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στον αντίποδα υπάρχουν και κάποια παραδείγματα ανάπτυξης στηριγμένης στους τοπικούς πόρους με αξιοποίηση του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου. Η κοινότητα Ανάβρας συνιστά μια τέτοια περίπτωση αξιοποίησης των τοπικών δυνατοτήτων και πλεονεκτημάτων. Στη παρούσα εργασία επιχειρείται να διερευνηθεί η αναπτυξιακή πορεία της από το 1991 έως σήμερα. Το ζητούμενο είναι να καταδειχθεί ο τρόπος αντιμετώπισης εκ μέρους της κοινότητας των διαρθρωτικών αγκυλώσεων του υφιστάμενου αναπτυξιακού θεσμικού πλαισίου, ώστε να αξιοποιηθεί εν τέλει αυτό το πλαίσιο προς όφελος και με τη συμμετοχή των πολιτών.

Abstract

In the name of regional and local development several reform initiatives have been announced and implementation efforts were made with equivocal results. The concept of local development is primarily associated with fast growth and with no overall impact assessment. So establishing a university or a technological department (TEI) at some provincial town appears as a panacea, without taking into account the suitability of the area, the necessity as well as the contribution to the educational process. In contrast there are some examples of development based on local resources by exploiting the existing institutional framework. The community of Anavra is an example of exploiting local opportunities and advantages. This thesis attempts to explore the development path from 1991 to nowadays. The aim is to show how the community responded to the structural rigidities of the existing institutional framework of development in order to use it for the benefit of its citizens, integrating also their own participation.

Πρόλογος

Στη παρούσα εργασία επιχειρείται να περιγραφεί και αποτυπωθεί η αναπτυξιακή πορεία της Κοινότητας Ανάβρας Μαγνησίας, που αποτελεί σημείο αναφοράς στην αναζήτηση επιτυχημένων προσπαθειών τοπικής ανάπτυξης. Επιπλέον και κυρίως διερευνάται η παρουσία και συνεισφορά των παραμέτρων εκείνων, που έχουν συμβάλλει στη σημερινή εικόνα της συγκεκριμένης χωρικής ενότητας τη συγκεκριμένη περίοδο. Ως χρονική αφετηρία επιλέγεται το έτος 1991 αφού συμπίπτει με την ανάληψη της κοινοτικής αρχής από τον κ. Τσουκαλά, που συνέδεσε το όνομά του με το επονομαζόμενο από πολλούς αναπτυξιακό «θαύμα» της Ανάβρας.

Η έννοια της τοπικής ανάπτυξης ταυτίζεται σχεδόν στη συνείδηση των περισσότερων ανθρώπων με την οικονομική μεγέθυνση και μάλιστα με ταχείς ρυθμούς και χωρίς συνολική αξιολόγηση των επιπτώσεων. Έτσι η ίδρυση ενός τμήματος ΑΕΙ ή ΤΕΙ σε κάποια επαρχιακή πόλη φαντάζει ως πανάκεια για τη λύση του αναπτυξιακού προβλήματος, χωρίς να συνυπολογίζεται η καταλληλότητα της περιοχής, η αναγκαιότητα και η προσφορά του στην εκπαιδευτική διαδικασία, και τελικά η συμβολή του στη βιώσιμη ανάπτυξη για την περιφέρεια.

Στον αντίποδα υπάρχουν και κάποια παραδείγματα ανάπτυξης στηριγμένης στους τοπικούς πόρους με αξιοποίηση του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου. Η κοινότητα Ανάβρας συνιστά μια τέτοια περίπτωση αξιοποίησης των τοπικών δυνατοτήτων και πλεονεκτημάτων. Αν και διοικητικά (εξαιρέθηκε από τις συνενώσεις του προγράμματος «Καποδίστριας») αποτελεί μικρή διοικητική μονάδα, κατάφερε να παρουσιάζει μηδενική ανεργία, ενώ έχει έσοδα από την πώληση στη ΔΕΗ ηλεκτρικής ενέργειας, που παράγεται από αιολικό πάρκο.

Σήμερα πλέον, μετά την εφαρμογή του Καλλικράτη υπάγεται διοικητικά στο Δήμο Αλμυρού και η πρόκληση είναι η διατήρηση και γιατί όχι η διάχυση του μοντέλου της ευρύτερα. Το ζητούμενο είναι να καταδειχθεί ο τρόπος πρόληψης και αντιμετώπισης εκ μέρους της κοινότητας- τοπικής κοινωνίας των διαρθρωτικών αγκυλώσεων του υφιστάμενου αναπτυξιακού θεσμικού πλαισίου, ώστε να έχει αξιοποιηθεί εν τέλει αυτό το πλαίσιο προς όφελος και με τη συμμετοχή των πολιτών.

Εισαγωγή

Η έννοια της τοπικής ανάπτυξης συνιστά ιδιαιτέρως σύνθετο ζήτημα και εξαρτάται από την αποτίμηση παραμέτρων, όπως η διάρθρωση του τοπικού παραγωγικού ιστού, η αγορά εργασίας, τα δημογραφικά μεγέθη, η γεωγραφική θέση, τυχόν τοπικά χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες (πολιτισμός, ήθη, έθιμα, κ.α). Έτσι, έχουν διατυπωθεί σε επιστημονικό επίπεδο κατά καιρούς διάφοροι ορισμοί, πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους στρατηγικές και προτάσεις τοπικής ανάπτυξης, που επηρεάζονται κάθε φορά από τη συγκυρία, τα αναδεικνυόμενα προβλήματα και κατ' επέκταση τις λύσεις που καλούνται να προσφέρουν. Η πρώτη ενότητα της εργασίας επιχειρεί ακριβώς να προσφέρει κάποιες εννοιολογικές διευκρινήσεις σχετικά με τον ορισμό της ανάπτυξης και ιδιαίτερα της τοπικής ανάπτυξης. Ο ορισμός του εγχειρήματος της τοπικής ανάπτυξης και η ενδεικτική έστω καταγραφή κάποιων κριτηρίων και παραμέτρων (δεικτών) επιτυχίας του, συμβάλλουν στη προσπάθεια κατανόησης και αποτίμησης του φαινομένου Ανάβρα, που επιχειρείται στη τέταρτη ενότητα.

Στη δεύτερη ενότητα παρατίθεται το διοικητικό και αναπτυξιακό πλαίσιο εντός του οποίου σκιαγραφείται το όριο δράσης του τοπικού ως δυναμικού συμπλέγματος κοινωνικών και χωρικών σχέσεων και όχι μόνο. Η πολιτική τοπικής ανάπτυξης κινείται μέσα σε ένα ιδιόμορφο σύνθετο πλαίσιο μεταξύ επιπέδων Δημόσιας Διοίκησης, εθνικής, περιφερειακής και τοπικής διάστασης, τα οποία διαθέτουν διαφορετικές και ενίοτε αλληλεπικαλυπτόμενες ή και αλληλοαναιρούμενες αρμοδιότητες και τα οποία καλούνται να «εμπλακούν» σε αναπτυξιακές διαδικασίες σχεδόν πρωτόγνωρες, αλλά ταυτόχρονα σημαντικές για τους αποδέκτες τους, που είναι οι πολίτες. Ο ρόλος των πολιτών δεν είναι προφανής σε μια πρώτη ανάγνωση ειδικά σήμερα, που η απουσία μηχανισμών άμεσης δημοκρατίας απενεργοποιεί και ακυρώνει σε μεγάλο βαθμό τη παρεμβατική τους ισχύ, η οποία περιορίζεται στην εκλογή των τοπικών αρχών. Σε μικρές κοινωνίες όμως ο ρόλος τους είναι εμφανής σε ζητήματα καθημερινότητας, δυστυχώς πολλές φορές λειτουργώντας αποτρεπτικά όταν κάποιες –αναγκαίες - προγραμματισμένες δράσεις (πιστεύουν ότι) θίγουν τα συμφέροντά τους. Εδώ υπεισέρχεται η προσωπικότητα και η ικανότητα του κάθε αιρετού να συνταιριάζει τα φαινομενικά ή μη αντικρουόμενα μικροσυμφέροντα και κυρίως να πείσει για την ορθότητα και χρησιμότητα των επιλογών του για το δημόσιο

συμφέρον. Συνάμα ιδιαίτερη σημασία αποκτά και η προσωπικότητα αυτών, που αναλαμβάνουν τη πρωτοβουλία για το σχεδιασμό του προγράμματος ανάπτυξης, οι οποίοι συνήθως βρίσκονται στο επίπεδο της κεντρικής διοίκησης. Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να επισημανθεί και η εμπλοκή του Ευρωπαϊκού επιπέδου διοίκησης, το οποίο γίνεται αντιληπτό κυρίως με τη μορφή χρηματοδοτικών εισροών, που όμως κατευθύνονται (θεωρητικά) προς συγκεκριμένες πολιτικές καθιστώντας έτσι την εμπλοκή του πιο άμεση και πιο δεσμευτική. Αυτή η διαπλοκή επιπέδων διοίκησης έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία ή μάλλον την περιορισμένη ικανότητα των τοπικών δομών να σχεδιάσουν με «τοπική» οπτική την ανάπτυξη της περιοχής διοικητικής δικαιοδοσίας τους, πράγμα το οποίο συνδυαζόμενο με την έλλειψη άλλων ουσιαστικών στοιχείων, όπως χρηματοδοτικών πόρων, εμπειρίας και στελεχών επιτείνει το πρόβλημα στοχοθεσίας και εκπλήρωσης ενός αναπτυξιακού προτάγματος. Ουσιαστικά στη χώρα μας ο σχεδιασμός είναι «προνόμιο» της κεντρικής διοίκησης, που «κατανέμει» αναπτυξιακή προοπτική και πόρους σε μια αδύναμη –και με δική της υπαιτιότητα- τοπική αυτοδιοίκηση.

Παρόλο που οι προαναφερόμενες «εμπλοκές» διαφόρων επιπέδων διοίκησης και οι επακόλουθες γραφειοκρατικές αγκυλώσεις λειτουργούν ως τροχοπέδη, ευτυχώς υπάρχουν και παραδείγματα υπέρβασης αυτών, όπως η κοινότητά μας. Τα τελευταία χρόνια κατάφερε να μετατρέψει τα μειονεκτήματα σε πλεονεκτήματα, να πετύχει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, μηδενική ανεργία και υψηλό επίπεδο ποιότητας ζωής αξιοποιώντας τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, το περιβάλλον και τη κτηνοτροφία. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη κτηνοτροφία και στο ρόλο της στην ενδυνάμωση της ενδογενούς ανάπτυξης με την έννοια της αξιοποίησης των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων. Ο τομέας της κτηνοτροφίας συνιστά ένα τέτοιο πλεονέκτημα, που αξιοποιήθηκε επαρκώς, ώστε να αποτελεί σήμερα τη βασική απασχόληση των κατοίκων, κόντρα ίσως στο «ρεύμα», που προτάσσει ένα μοντέλο ανάπτυξης βασισμένο σ' άλλους προβεβλημένους, αλλά και κορεσμένους τομείς, όπως π.χ ο τουρισμός. Ακολουθεί η αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης με παράθεση της διοικητικής δομής, της παραγωγικής διάρθρωσης και των σημαντικότερων έργων υποδομής που λειτουργούν ή σχεδιάζεται η υλοποίησή τους.

Η παρουσίαση της Ανάβρας αποτελεί το περιεχόμενο της τέταρτης ενότητας με αναφορά αρχικά σε κάποια ιστορικά και δημογραφικά στοιχεία. Στην ενότητα αυτή αναζητείται το μείγμα εκείνο των ιδιαίτερων συνθηκών και παραμέτρων που συνέτειναν στη συγκεκριμένη μορφή ανάπτυξης τη συγκεκριμένη περίοδο, η οποία

και αποτιμάται. Η αναζήτηση δεν περιορίζεται μόνο στα μεμονωμένα πρόσωπα – κλειδιά, αλλά εστιάζει και σε άλλα στοιχεία, όπως η πολιτισμική ταυτότητα του τόπου, η τυχόν χρονική ή χωρική όσμωση με παρόμοιες προσπάθειες, η εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων, ώστε εν τέλει να κάνουμε λόγο για βιώσιμη ανάπτυξη με αναδιανομή των κερδών στο σύνολο του τοπικού πληθυσμού. Προκειμένου να αποτυπωθεί ο ρόλος και η άποψη των πρωταγωνιστών, επιλέγεται η επιτόπια έρευνα με τη χρήση συνέντευξης από τον κοινοτάρχη, που συντόνισε την όλη προσπάθεια επιτυγχάνοντας ένα ελάχιστο consensus. Η επίτευξη κοινωνικής συμφωνίας προϋποθέτει κατ' αρχήν την εμπέδωση της πεποίθησης απ' όλους τους εμπλεκόμενους, ότι η αναπτυξιακή διαδικασία δεν είναι ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, αλλά μια δυναμική προσπάθεια και εδώ ίσως ο ρόλος των τοπικών αρχών είναι καθοριστικός. Εξίσου καθοριστική είναι και η στάση των πολιτών, η συναίνεση των οποίων συνιστά απαραίτητη συνθήκη ευόδωσης των όποιων προγραμματικών πλάνων της διοίκησης.

Η προσπάθεια ολοκληρώνεται με την παράθεση κάποιων συμπερασματικών διαπιστώσεων και σκέψεων για το φαινόμενο Ανάβρα και το γενικότερο πλαίσιο αντίληψης και φιλοσοφίας, που συνέβαλε στη πορεία της. Η διατύπωση προτάσεων αποτελεί πρόκληση και επιχειρείται με φειδώ, στη κατεύθυνση της μετεξέλιξης του «πειράματος Ανάβρα» σ' ένα θεωρητικό μοντέλο προσέγγισης της τοπικής ανάπτυξης.

Μεθοδολογικό πλαίσιο

Η ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο η συγκεκριμένη κοινότητα έφτασε σ' αυτό το επίπεδο αναπτυξιακής αυτάρκειας και η ερμηνεία του, συνιστά βασικό στόχο της παρούσας εργασίας. Η ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία βρίθουν αναφορών και θεωριών περί τοπικής ανάπτυξης και μοντέλων επίτευξής της. Οι αναπτυξιακές θεωρίες, όπως παρουσιάζονται στην οικεία ενότητα χρησιμοποιούνται ως γενικό θεωρητικό υπόβαθρο και αυτό που επιδιώκεται είναι η συγκεκριμενοποίηση αυτών των θεωριών και όχι η επιβεβαίωσή τους. Ουσιαστικά ανιχνεύουμε και αποσαφηνίζουμε τα στοιχεία της θεωρίας, που ταιριάζουν καλύτερα με τη περίπτωση που μελετάμε, ώστε αν είναι δυνατό να αναπτυχθεί ένα νέο εννοιολογικό θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας του συγκεκριμένου φαινομένου.

Στη χώρα μας το ζήτημα έχει σχεδόν αναχθεί σε εθνικό, λαμβανομένης υπόψη της συχνότητας των αναφορών επ' αυτού στην ειδησεογραφία και στη δημόσια συζήτηση γενικότερα. Κοινό τόπο όλων των προσεγγίσεων συνιστά η παραδοχή ότι η περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα είναι ασυντόνιστη, αποσπασματική και τελικά ανεπαρκής.¹ Τα τελευταία χρόνια ο Τύπος ηλεκτρονικός και έντυπος έχει αναφερθεί συχνά στο «φαινόμενο» Ανάβρα ως αναπτυξιακό «θαύμα», εστιάζοντας στην υφιστάμενη κατάσταση και την παρουσίαση των επιτευγμάτων της τελευταίας δεκαπενταετίας. Η οπτική αυτή παραλείπει συνήθως τον τρόπο επίτευξης αυτού του αποτελέσματος, τις παραμέτρους που συνέβαλλαν και οδήγησαν σ' αυτό.

Σε κάθε περίπτωση ο τρόπος αυτός αποτελεί μια δυναμική κοινωνική διαδικασία ένα κοινωνικό φαινόμενο, που για να αναδειχθεί και κατανοηθεί πληρέστερα συμβάλλει και η διεξαγωγή έρευνας. Αντικείμενο αυτής είναι η αναζήτηση και η εξήγηση των λόγων για τους οποίους εμφανίστηκε και τις συνθήκες υπό τις οποίες υπάρχει. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό προηγήθηκε συγκέντρωση και επιλογή των σημαντικότερων αναφορών –κυρίως δημοσιογραφικών-, που αφορούν στην Ανάβρα σε συνδυασμό με υλικό από το διαδίκτυο. Ειδικές βιβλιογραφικές αναφορές για την Ανάβρα δεν είναι διαθέσιμες, ιδιαίτερα μάλιστα για τις παραμέτρους της επιτυχίας της.

---

¹ Χατζημιχάλης Κ, «Νεοελληνικό κράτος περιφερειακή πολιτική και κοινωνικός έλεγχος», στο «Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα», επιμ. Μαλούτας Θ – Οικονόμου Δ, σ. 116, Εξάντας, Αθήνα, 1988

Έτσι στη προσπάθειά μας να προσεγγίσουμε τις παραμέτρους «επιτυχίας» του φαινομένου Ανάβρα προκρίνουμε τη χρήση συνέντευξης με τον πρωταγωνιστή της περίπτωσης μας τον πρώην κοινοτάρχη της Ανάβρας κ. Τσουκαλά Δημήτριο, ώστε μέσα από τη συλλογή των δεδομένων να διαπιστώσουμε και αναδείξουμε την ύπαρξη και λειτουργία ενός θεωρητικού προτύπου - μοντέλου ανάπτυξης της συγκεκριμένης χωρικής ενότητας. Η χρήση ελεύθερης μη τυποποιημένης συνέντευξης (παράρτημα Α) προκρίνεται ως η πλέον κατάλληλη μέθοδος, αφού δεν υπάρχουν συγκεκριμένες εμπειρικές υποθέσεις, που θα μπορούσαν να προσδιορίσουν το περιεχόμενο συγκεκριμένων ερωτήσεων. Μ' αυτόν τον τρόπο επικεντρωνόμαστε στο χώρο μελέτης και προσπαθούμε να δούμε τα πράγματα με τη ματιά των τοπικών κοινωνικών δρώντων. Η συνέντευξη – συζήτηση διαμορφώνεται στη πορεία με ερωτήσεις που μεταβάλλονται, αλλά προσπαθούμε να ακολουθούν αυτές μια σειρά υποβολής από το ειδικότερο (προσωπικό) στο πιο γενικό (δημόσιο). Σκοπός της έρευνας είναι να επαληθευτεί ή όχι η εξάρτηση της επίτευξης τοπικής ανάπτυξης από τις ίδιες δυνάμεις κάθε χωρικής ενότητας με τη κατάλληλη αξιοποίηση του υφισταμένου θεσμικού πλαισίου και των δυνατοτήτων που προσφέρει η εκάστοτε συγκυρία.

1. Το περιεχόμενο του όρου τοπική ανάπτυξη

Στο όνομα της περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης έχουν εξαγγελθεί αρκετές μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες και αναλήφθηκαν προσπάθειες εφαρμογής αυτών με αμφίβολα κάθε φορά αποτελέσματα. Η έννοια της ανάπτυξης ταυτίζεται συνήθως στο κοινό νου με την οικονομική μεγέθυνση, τη μείωση της ανεργίας, την αύξηση των μισθών και της κατανάλωσης. Την τελευταία δεκαετία έχει εισχωρήσει στο λεξιλόγιό μας και η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης, που εισάγει νέα κριτήρια αποτίμησης της ανάπτυξης, όπως η προστασία του περιβάλλοντος, ή η ποιότητα της ζωής μας, που οδήγησαν ήδη από τη δεκαετία του 1970 στην ανάδειξη του όρου βιώσιμη ανάπτυξη.

Η μεταβλητή του χώρου θεωρείται σημαντικός παράγοντας της ανάπτυξης στις διάφορες χώρες, καθώς ορισμένα προβλήματα του χώρου (διαφορετικά επίπεδα ανεργίας από περιοχή σε περιοχή, παρακμή παραδοσιακών κλάδων ορισμένων περιοχών κ.α) δημιουργούν εντάσεις στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πεδίο. Με την παγκόσμια αύξηση του πληθυσμού και την αυξανόμενη επέκταση και ένταση των δραστηριοτήτων η ανάγκη για χώρο γίνεται ολοένα και μεγαλύτερη. Η χρήση του από τον άνθρωπο αλλοιώνει το χώρο και συχνά τον υποβαθμίζει και καταστρέφει ανεπανόρθωτα. Επιπλέον οι άνθρωποι τοποθετούνται από την εξουσία, αλλά τη βιώνουν από πρώτο χέρι μέσα από τους ρυθμούς και τις σχέσεις ενός ορισμένου χώρου, όχι ως κάποια προσυσκευασμένη δύναμη από μακριά και όχι ως πανταχού παρουσία.²

Κυρίως η αστικοποίηση και τα μεγάλα τεχνικά έργα υποδομής και παραγωγής μετατρέπουν το φυσικό χώρο και τον «καταναλώνουν».³ Όπως υποστήριξε ο Isard, η παραγωγή έχει πρωταρχικά χωρική διάσταση και πραγματοποιείται σε προσδιορισμένο γεωγραφικό χώρο και σε συγκεκριμένο χρόνο.⁴ Η σταδιακή ενσωμάτωση της μεταβλητής του χώρου στις οικονομικές θεωρίες αρχίζει σταδιακά από τις αρχές του εικοστού αιώνα. Μέχρι τότε η παραδοσιακή οικονομική ανάλυση παραμελούσε τη χωρική διάσταση, αφού στήριζε τις υποθέσεις της στη τέλεια κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής από περιοχή σε περιοχή. Η άποψη αυτή εδράζεται στη παραδοχή ότι το κόστος μεταφοράς είναι μηδενικό, επειδή οι πόροι

² Allen J, "Lost geographies of power", p. 2, Rutledge, London, 2001

³ Παπαγιάννης Θ, «Αειφορία και διαχείριση του χώρου», σ. 276, Τόπος Νο 8/1994

⁴ Χριστοφάκης Μ, «Τοπική ανάπτυξη και περιφερειακή πολιτική», σ. 15, Παπαζήση, Αθήνα, 2001

κινούνται στιγμιαία, αυτόματα και αδάπανα και άρα μπορούν να κατανεμηθούν ομοιόμορφα στο χώρο.

Με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου η ανάγκη για υποβοήθηση και ανασυγκρότηση κρατών και περιφερειών έγινε έντονη με αποτέλεσμα να γίνεται πλέον λόγος για προσπάθεια περιφερειακής ανάπτυξης και πολιτικής. Ήδη πριν από τη δεκαετία του 30΄ υπήρξαν πολιτικές, που αναφέρονταν σε προβλήματα του χώρου με έμφαση σε κάποιες καθυστερημένες περιοχές. Μερικά σημαντικά παραδείγματα προγραμματισμένων δράσεων στο χώρο πριν το 1930 είναι: ο προγραμματισμός των χρήσεων γης στη κοιλάδα του Ρήνου το 1915, τα περιφερειακά προγράμματα στη Νότια Ουαλία το 1920 και στο Doncaster το 1922⁵. Ωστόσο αυτές οι πρώτες προσπάθειες δεν υποστηρίζονταν από μια αντίστοιχη περιφερειακή αναπτυξιακή θεωρία και δεν είχαν ακόμη ενταχθεί σ' έναν εθνικό προγραμματισμό.⁶ Λίγο αργότερα στην τότε Σοβιετική Ένωση (Ε.Σ.Σ.Δ) η περιφερειακή ανάπτυξη είχε στραφεί στη χωροθέτηση βιομηχανικών συγκροτημάτων και την οργάνωση νέων πόλεων. Τη δεκαετία του 60΄ υποστηρίχθηκε από τις κείνσιανές πολιτικές, έπειτα από πιέσεις των εργαζομένων, ότι δεν επαρκεί να δούμε τη κοινωνική ισότητα σε ενιαίο εθνικό επίπεδο, αλλά ότι αυτό πρέπει να το εφαρμόσουμε και γεωγραφικά χωροταξικά. Έτσι μπήκε η έννοια της γεωγραφικής χωροταξικής δικαιοσύνης μαζί με τη κοινωνική. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 στις ΗΠΑ και στη Δυτική Ευρώπη, η συζήτηση των κατάλληλων μοντέλων διαδικασίας σχεδιασμού μεταφέρθηκε από αυτή τη θέση στο να αμφισβητήσει τόσο το μοντέλο μιας πλουραλιστικής πολιτικής για τον εαυτό της όσο και την αξία των τεχνικών που βασίζονται στην επιστημονική γνώση καθώς και τα μέσα με προσανατολισμό ή «οργανική» ορθολογικότητα.⁷ Με την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού όλα αυτά παραμερίστηκαν.⁸

Οι περισσότερες προσπάθειες για περιφερειακή πολιτική στις χώρες της Δύσης αντιμετώπιζαν την ανάπτυξη ως σχέση μεταξύ κέντρου και περιφέρειας. Κοινή συνισταμένη των αναπτυξιακών παρεμβάσεων ήταν ότι ο μηχανισμός της αγοράς

---

⁵ ο.π, σ. 17,

⁶ Χατζημιχάλης Κ, (επιμέλεια εισαγωγή) «Περιφερειακή ανάπτυξη και πολιτική-Κείμενα από τη διεθνή εμπειρία», σ.12 Εξάντας, Αθήνα, 1992

⁷ Healey P, "Collaborative planning", p. 27, Mc Millan, London, 1997

⁸ Χατζημιχάλης Κ, «Από το παλιό αίτημα της αριστεράς στον περιφερειακό Καλλικράτη», Συνέντευξη στην εφ. Εποχή, 17/10/2010, ανάκτηση από <http://www.epohi.gr/portal/politiki/7981-ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ-ΜΕ-ΤΟΝ-ΚΑΘΗΓΗΤΗ-ΚΩΣΤΗ-ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ>

δημιουργεί φαινόμενα αναπτυξιακού δυϊσμού. Από τη μια πλευρά δηλαδή έχουμε περιφέρειες κεντρικές, αυτοδύναμες, πόλους ανάπτυξης και από την άλλη απομονωμένες, υπανάπτυκτες και εξαρτημένες από τις πρώτες. Η διάχυση των ευεργετικών συνεπειών της ανάπτυξης από τις πρώτες στις δεύτερες θα οδηγούσε στην εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων και την επίτευξη ευημερίας. Η περιφερειακή πολιτική διαμορφώθηκε έτσι περισσότερο σαν μια περιφερειακά προσανατολισμένη εθνική πολιτική ανάπτυξης, που δεν μπορούσε να ανατρέψει τις κυρίαρχες γεωγραφικές τάσεις του τρόπου ανάπτυξης.⁹ Η αποτυχία του συγκεκριμένου μοντέλου οδήγησε σε νέες θεωρητικές αναζητήσεις και πολιτικές, όπως αυτή της τοπικής ανάπτυξης. Το πρόβλημα σήμερα είναι να προταθεί μια στρατηγική ανάπτυξης, που να επιτρέπει στις τοπικές κοινότητες να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά τους πόρους τους, να ελέγχουν τις διαδικασίες ανάπτυξης που εφαρμόζονται, να μειώσουν τη περίοδο ωρίμανσης των διαδικασιών και να τις προσδιορίσουν, αποφεύγοντας τις δυσλειτουργίες, που μπορούν να προκληθούν από τις δυνάμεις της αγοράς.¹⁰

Η έννοια της τοπικής ανάπτυξης δεν ταυτίζεται με την ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης χωρικής μονάδας, αλλά με την ανάπτυξη η οποία βασίζεται σε τοπικούς παράγοντες. Αυτοί δεν αφορούν μόνο γεωγραφικά και φυσικά χαρακτηριστικά των χωρικών μονάδων (τοπικά φυσικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, φυσικούς πόρους κ.α), αλλά κυρίως κοινωνικοπολιτιστικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των τοπικών παραγωγικών συστημάτων, που σχετίζονται με την αναπτυξιακή διαδικασία.¹¹ Ουσιαστικά έχουμε ένα ενδογενές αναπτυξιακό μοντέλο και ως τέτοιο προκύπτει από τις δυνατότητες που υφίστανται σε τοπικό επίπεδο για τη δημιουργία απασχόλησης, την πλήρη εκμετάλλευση των τοπικών ανθρώπινων πόρων, τη διαμόρφωση ενός κατάλληλου θεσμικού πλαισίου που να ευνοεί την οικονομική ανάπτυξη και από την ύπαρξη μιας ανάλογης ιστορικής-πολιτιστικής κληρονομιάς.¹² Η τοπική ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί ως μια διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και διαρθρωτικών αλλαγών, που οδηγεί σε βελτίωση του

---

⁹ Καυκαλάς Γρ, «Περιφερειακή ανάπτυξη και χωρική ολοκλήρωση», σ. 34, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1992

¹⁰ Barquero. V. A, «Τοπική ανάπτυξη – Μια στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης», σ145, Παπαζήση, Αθήνα, 1991

¹¹ Χριστοφάκης Μ, (Εισαγωγή επιμέλεια) «Τοπική ανάπτυξη και περιφερειακή πολιτική», σ. 58, Παπαζήση, Αθήνα, 2001

¹² Παπαδόπουλος Α, (Εισαγωγή επιμέλεια), «Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο», σ. 24, Gutenberg, Αθήνα, 2004

επιπέδου διαβίωσης του τοπικού πληθυσμού και στην οποία μπορούν να διακριθούν δυο τουλάχιστον διαστάσεις: **η οικονομική** όπου οι τοπικοί επιχειρηματίες χρησιμοποιούν την ικανότητά τους για να οργανώσουν τους τοπικούς παραγωγικούς συντελεστές σε ικανοποιητικά επίπεδα παραγωγικότητας και **η κοινωνικοπολιτιστική**, που οι αξίες, οι παραδόσεις και οι τοπικοί θεσμοί αποτελούν τη βάση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Η στρατηγική της τοπικής ανάπτυξης θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της και μια επιπλέον διάσταση **την πολιτικοδιοικητική**, όπου οι χωρικές πολιτικές επιτρέπουν τη δημιουργία ενός τοπικού ευνοϊκού οικονομικού πλαισίου, προστατεύοντάς το από τις εξωτερικές επιδράσεις και προωθώντας την ανάπτυξη της τοπικής δυναμικής.¹³

Η έννοια της ανάπτυξης τοπικής ή μη συνδέεται σε κάθε περίπτωση με την έννοια της αειφορίας, που αποτελεί πλέον, έστω δυνητικά, συστατικό στοιχείο διαμόρφωσης πολιτικής ακόμη και στο επίπεδο μιας περιοχής. Ως εκ τούτου κάθε προσπάθεια αξιολόγησης –μέτρησης ενός επιτυχημένου παραδείγματος, όπως της Ανάβρας είναι υποβοηθητικό να συμπεριλάβει κάποιους βασικούς δείκτες αειφορίας, όπως αυτοί συναντώνται στη διεθνή βιβλιογραφία και στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό στο πλαίσιο μιας χωρικής μονάδας επιπέδου κοινότητας. Οι ορισμοί και οι ερμηνείες της αειφορίας ποικίλουν και εξαρτώνται από το κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό πλαίσιο αναφοράς τους. Ο πιο διαδεδομένος ορισμός την ταυτίζει με την ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενιάς, χωρίς να εμποδίζει την ικανότητα των μελλοντικών γενιών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες και στόχους. Τρεις είναι οι βασικές διαστάσεις / συνιστώσες της αειφορίας: η προστασία του περιβάλλοντος, η οικονομική αποδοτικότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη.

Κατ' αντιστοιχία ομαδοποιούνται και κάποιοι ενδεικτικοί δείκτες αποτίμησης της αειφόρου ανάπτυξης, χωρίς να αναφερόμαστε σε συγκεκριμένα μέτρα (measures), αφού η έννοια δεν είναι άμεσα παρατηρήσιμη και άρα μετρήσιμη πάντα¹⁴. Έτσι αναφερόμαστε σε

1. δείκτες περιβαλλοντικής αειφορίας όπως:

οι συγκεντρώσεις ρύπων

η ποιότητα των υδάτων

οι μεταβολές στις χρήσεις γης

---

¹³ Χριστοφάκης Μ, ο.π, σ. 62,

¹⁴ Μπριασούλη Ε, «Δείκτες αειφορίας: κριτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, σ. 57, Τόπος Νο. 12/1997

η παραγωγή και διαχείριση απορριμμάτων και αποβλήτων
τα απειλούμενα είδη χλωρίδας και πανίδας κ.α

2. δείκτες οικονομικής αειφορίας όπως:

το εισόδημα

η αποταμίευση

η κατά κεφαλή γεωργική γη

η τάση στις μεταφορές (π.χ χρήση αυτοκινήτου) κ.α

3. δείκτες κοινωνικής αειφορίας όπως:

η δημογραφική σύνθεση και εξέλιξη

το ποσοστό αναλφαριθμητισμού

το ποσοστό υποσιτισμού

η ελκυστικότητα μιας περιοχής

Οι παραπάνω ενδεικτικοί δείκτες αναφέρονται συνήθως σε μεγαλύτερες της κοινότητας διοικητικές μονάδες συνήθως σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο, αφού τα διαθέσιμα δεδομένα συλλέγονται πιο συστηματικά σε μεγάλες χωρικές κλίμακες (παγκόσμια εθνική και περιφερειακή). Έτσι είναι δύσκολο να υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την Ανάβρα και αναγκαστικά περιοριζόμαστε κυρίως στα διαθέσιμα δεδομένα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (Ε.Σ.Υ.Ε) των Ελληνικών Στατιστικών Αρχών. Η ταύτιση της εξεταζόμενης περιοχής με τα διοικητικά όρια της κοινότητας είναι εύκολη λύση αναφορικά με τον προσδιορισμό του χώρου, μάζα περιορίζει όμως σε σχέση με τη διαθεσιμότητα των στοιχείων και την ανάδειξη των χαρακτηριστικών μιας ευρύτερης χωρικής ενότητας με ομοιογενή χαρακτηριστικά, που ενδεχομένως επηρεάζουν ή συνδιαμορφώνουν την αναπτυξιακή εξέλιξη και πορεία μιας διοικητικά οριοθετημένης περιοχής. Τα δεδομένα είναι διαθέσιμα σε επίπεδο διοικητικών μονάδων. Αλλά η εμβέλεια και η ακτίνα επιρροής των χωρικών δεδομένων σπάνια ταυτίζεται με διοικητικά όρια.

Η επιτυχία ενός συγκεκριμένου παραδείγματος τοπικής ανάπτυξης ιδιαίτερα σε μικρή χωρική κλίμακα αποτιμάται με λιγότερο απλούς δείκτες, όπως είναι το εισόδημα, η δημογραφική εξέλιξη κ.α, σε συσχετισμό με τις τάσεις που επικρατούν σε περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε τη προφανή σημασία της επιλογής δεικτών για τη «μέτρηση» της ανάπτυξης, που οδηγεί σε διαφορετικά αποτελέσματα αν αλλάξουν οι δείκτες. Αν π.χ τεθεί ως κριτήριο η κατανομή του πλούτου στους κατοίκους μιας περιοχής και η προσβασιμότητα σε υπηρεσίες πρόνοιας, τότε η κατάταξη στο πίνακα των αναπτυγμένων χωρών ή

περιφερειών ίσως να ανατρέπεται. Η υιοθέτηση του σύνθετου δείκτη ανάπτυξης του ΟΗΕ προσφέρει τη δυνατότητα συνυπολογισμού και άλλων πιο κοινωνικών δεικτών, εκτός του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Έτσι συνεκτιμάται το προσδόκιμο ζωής και το επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων μιας χώρας. Από τις πιο πρόσφατες εξελίξεις καταδεικνύεται ότι οι στατιστικές υπηρεσίες πρέπει να αλλάξουν το προσανατολισμό τους από τη μέτρηση της παραγωγής στη μέτρηση της ευημερίας.¹⁵

Επιπλέον τον πλέον αψευδή μάρτυρα αποτελεί ο τοπικός πληθυσμός, που μπορεί να συγκρίνει χρονικές περιόδους και επίπεδα διαβίωσης σε μια περιοχή, εκφράζοντας την ικανοποίησή του ή μη, κυρίως μέσα από τη διαδικασία εκλογής των αιρετών του αρχών. Η ενθάρρυνση και θεσμοθέτηση της τοπικής κοινωνικής συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων αποτελεί ειδική συνθήκη επίτευξης της ανάπτυξης ενός τόπου. Το αρτιότερο επιστημονικά σχέδιο ανάπτυξης είναι εξ' ορισμού θνησιγενές αν δεν λαμβάνει καθόλου υπόψη τις τοπικές ανάγκες και συνθήκες. Η ανάγκη για διαφορετικά είδη θεωριών αλλάζει, όπως οι κοινωνίες αλλάζουν.¹⁶ Κοινωνίες όπου η εφαρμογή της ορθολογικής επιστημονικής γνώσης ακολουθείται από μη ορθολογικές πρακτικές (κοινωνία των 2/3) δεν νομιμοποιούνται να οικτίρουν ως μη ορθολογικές, μεθόδους που στη πράξη υπηρετούν έναν απόλυτα ορθολογικό σκοπό, τη φροντίδα για όλα τα μέλη της κοινότητας.¹⁷ Έτσι οι τοπικές αντιδράσεις σε προτεινόμενα πολλές φορές από τα πάνω σχέδια τοπικής ανάπτυξης δεν οφείλονται σε οπισθοδρομικούς «χωρικούς» ή ουτοπιστές ιδεολόγους, αλλά στην απουσία πραγματικής διαβούλευσης με τη βάση με τους ανθρώπους για τους οποίους θεωρητικά εκπονούνται αυτά τα σχέδια. Ασφαλώς η πολυπλοκότητα οργάνωσης της πολιτικής και κοινωνικής ζωής δεν ευνοούν τη λειτουργία συνθηκών άμεσης δημοκρατίας, όμως η πραγματική βούληση για διάλογο και η παροχή κινήτρων στους πολίτες για συμμετοχή συμβάλλει στην αποκατάσταση εμπιστοσύνης μεταξύ εξουσίας και διοικούμενων, όπως συνέβη στη περίπτωση της Ανάβρας, που εν τέλει αποτελεί επιτυχημένο παράδειγμα αξιοποίησης του υφιστάμενου διοικητικού και αναπτυξιακού πλαισίου, όπως αυτό παρουσιάζεται στην επόμενη ενότητα.

---

¹⁵ Σκορδίλη Σ, «Σημειώσεις για το μάθημα Περιφερειακή ανάπτυξη και ανισότητες», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2010

¹⁶ Sandercock L, "Towards cosmopolis", p. 104, J. Willey, London, 1998

¹⁷ Ροζάκης Στ, «Θεωρητικές προσεγγίσεις της βιώσιμης ανάπτυξης και εναλλακτικές ενεργειακές πολιτικές σε γενικό και τοπικό επίπεδο», σ. 98, Τόπος Νο. 14/1998

2. Διοικητικό και αναπτυξιακό πλαίσιο

2.1. Η τοπική αυτοδιοίκηση

Σε τοπικό επίπεδο ο κύριος παράγων δημόσιας υφής εμπλεκόμενος σε θέματα τοπικής ανάπτυξης είναι οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και τα υπ' αυτών δημιουργούμενα νομικά πρόσωπα. Οι τομείς δράσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ενδεικτικά διακρίνονται στον τομέα οικονομικής ανάπτυξης, τον τομέα κοινωνικής προστασίας και στον τομέα προστασίας του περιβάλλοντος και ποιότητας ζωής των κατοίκων. Η προσπάθεια εντονότερης συμμετοχής της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης στην υποβοήθηση της αναπτυξιακής διαδικασίας επιχειρήθηκε θεωρητικά τουλάχιστον με:

1. κίνητρα αυξημένης χρηματοδότησης από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) μέσω δημιουργίας συνδέσμων ΟΤΑ
2. ενίσχυση της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας των ΟΤΑ με τη δυνατότητα σύναψης προγραμματικών συμβάσεων και τη δημιουργία δημοτικών επιχειρήσεων
3. τη δυνατότητα κατάρτισης και διαχείρισης τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων
4. με τη θέσπιση ειδικών χρηματοδοτικών προγραμμάτων, όπως το Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΠΤΑ)¹⁸ και το «ΘΗΣΕΑΣ», που ήταν η μετεξέλιξή του. Στη περίπτωση της Ανάβρας είχαμε αξιοποίηση των πόρων του «ΘΗΣΕΑ», κατά 100%.¹⁹

Τόσο, λοιπόν, οι ΟΤΑ όσο και τα διάφορα νομικά τους πρόσωπα (δημοτικές επιχειρήσεις, διαδημοτικές συνεργασίες, σύνδεσμοι, άλλα νομικά πρόσωπα) έχουν τη δυνατότητα να «εμπλακούν» ποικιλοτρόπως σε ζητήματα ανάπτυξης τοπικής ή διατοπικής διάστασης και να ενισχύσουν την τοπική επιχειρηματική δραστηριότητα εξ ιδίων πόρων ή πόρων εκ δανείων είτε δημιουργώντας τις αναγκαίες υποδομές μεταφορών, επικοινωνιών κ.ά, είτε αγοράζοντας τις υπηρεσίες και τα προϊόντα τοπικών μονάδων, είτε παρέχοντας συμπληρωματικές υπηρεσίες σε τοπικές

---

¹⁸ Πρόκειται για ένα ειδικό αναπτυξιακό πρόγραμμα, που αποσκοπούσε στην ενίσχυση και ανάπτυξη των υποδομών των νέων Ο.Τ.Α., στην υποστήριξη και οργάνωση της λειτουργίας τους, καθώς και στην πραγματοποίηση των αναγκαίων δημοσίων επενδύσεων σε τοπικό επίπεδο.

¹⁹ Πηγή: Προφορική συνέντευξη κ. Τσουκαλά. Δ.

οικονομικές μονάδες, είτε χρηματοδοτώντας μέσω ειδικών μηχανισμών τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, μέσω δημοτικών τραπεζών κ.λπ., είτε συντάσσοντας πλήρη και ολοκληρωμένα προγράμματα ανάπτυξης κ.ά. Η αξιοποίηση αυτών των δυνατοτήτων προϋποθέτει τη παρουσία τοπικής διοίκησης με διορατικότητα φαντασία και γνώση των προκείμενων δυνατοτήτων. Ταυτόχρονα βέβαια κάποιες προϋποθέσεις απαιτείται να συντρέχουν ενδογενώς, είτε να δημιουργηθούν, όπως είναι ενδεικτικά το κρίσιμο γεωγραφικό και πληθυσμιακό μέγεθος και η συνακόλουθη ύπαρξη ικανής αγοράς, ώστε να αναπτυχθεί μια περιοχή.

Μια εξίσου σοβαρή παράμετρος είναι όχι μόνον το μέγεθος των μονάδων Τοπικής Αυτοδιοίκησης αλλά και η υφή της αποστολής τους. Επί του προκειμένου σημειώνεται ότι πολλοί ειδικοί επιστήμονες εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στο κοινωνικό στοιχείο ως πυρήνα οργάνωσης μιας κοινωνίας σε αντίθεση με άλλους, οι οποίοι προσκολλώνται στο αναπτυξιακό στοιχείο το οποίο απαιτεί ευρύτερες διαστάσεις των μονάδων Τοπικής Αυτοδιοίκησης και μεγαλύτερο πληθυσμιακό υπόβαθρο.²⁰ Κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι εν τέλει η τοπική αυτοδιοίκηση ανέλαβε το κάτω άκρο της πολιτικής διαμεσολάβησης δηλαδή την ενσωμάτωση των τοπικών ενοτήτων στο εθνικό κράτος και την διεκπεραίωση κρατικών λειτουργιών στο τοπικό επίπεδο.²¹ Σήμερα μάλλον έχει επικρατήσει το αναπτυξιακό κριτήριο, αφού η κυρίαρχη τάση ευνοεί τη δημιουργία και λειτουργία ενός πλέγματος ολιγάριθμων και ισχυρών ΟΤΑ, όπως διαφαίνεται από τα σχέδια Καλλικράτης και Καποδίστριας. Το προβληματικό ίσως στοιχείο στην ελληνική περίπτωση είναι ότι προχωρήσαμε στον Καλλικράτη, χωρίς να έχει προηγηθεί μια συστηματική αξιολόγηση των προβλημάτων εφαρμογής και των επιπτώσεων του Καποδίστρια.²²

Μάλιστα στη περίπτωση της κοινότητας Ανάβρας καταδεικνύεται περίτρανα ότι το σχετικά μικρό μέγεθος κάποιου ΟΤΑ δεν συνιστά ταυτόχρονα ανασταλτικό παράγοντα στην αναπτυξιακή του δυναμική. Οποιαδήποτε και να είναι η επιλογή, η Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτελεί τον κατ' εξοχήν κατάλληλο χώρο για τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων και ταυτόχρονα τον ιδανικό χώρο εκπλήρωσης της ανάγκης άσκησης τους στις δημοκρατικές διαδικασίες. Η σημερινή τάση

²⁰ Δεληθέου Β, «Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην τοπική ανάπτυξη», Κέρδος 18/2/2010, <http://www.kerdos.gr/default.aspx?id=1190781&nt=103>

²¹ Τομαρά - Σιδέρη Μ, «Η ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση», σ. 169 Παπαζήση, Αθήνα, 1999

²² Εξαίρεση αποτελεί σχετική μελέτη του Ινστιτούτου Τοπικής Αυτοδιοίκησης της ΚΕΔΚΕ «Η πρόκληση μιας νέας Μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης», Αθήνα, 2008

αποκέντρωσης λειτουργιών και αρμοδιοτήτων του κράτους, όπως εκφράζεται μέσα από το πρόγραμμα Καλλικράτης ενδυναμώνει το ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης και προσφέρει επιπλέον δυνατότητες ενίσχυσης του τοπικού. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι η αποκέντρωση δεν συνεπάγεται αναγκαστικά αποδυνάμωση του κράτους.²³ Το κράτος έχει τη δυνατότητα να φιλτράρει τις νέες ρυθμίσεις που αφορούν εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε άλλα επίπεδα διοίκησης, ώστε μέσα από μια διαδικασία επιλεξιμότητας των παραχωρήσεών του να διατηρεί την επιρροή του.

Επαφίεται μάλλον στην ευχέρεια και ικανότητα των τοπικών αρχών να αξιοποιήσουν τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες, που παρέχει το πολιτικοδιοικητικό σύμπλεγμα των διαφόρων επιπέδων διοίκησης προς όφελος της τοπικής κοινωνίας. Ήδη σήμερα γίνεται λόγος για τη μετάβαση από τη κυβέρνηση στη διακυβέρνηση με εμπλοκή και του ιδιωτικού τομέα.²⁴ Ένα άλλο στοίχημα είναι να πειστούν οι πολίτες ότι οι διάφορες παρεμβάσεις που συντελούνται απαντούν στα προβλήματά τους και υλοποιούνται γι' αυτούς. Σε κάθε κοινωνία ο δημοκρατικά εκλεγμένος εκπρόσωπος απαιτείται να δουλέψει με μηχανισμούς συμμετοχής των πολιτών, για να καταφέρει να προσδιορίσει τις ανάγκες και προτεραιότητές τους, ώστε να καταστούν κτήμα τους οι προτεινόμενες δημόσιες παρεμβάσεις και υπηρεσίες.²⁵

---

²³ Houghton G- Cousell D, «Regions spatial strategies and sustainable development», σ. 35, Routledge, London, 2004

²⁴ Pine, Rodriguez-Poze, A. Tomaney, "Local and regional development", p. 124 Routledge, London, 2007

²⁵ Moseti Y, «Public participation for sustainable development in local cities», 46th ISOCARP Congress, 2010, Kenya

2.2. Η κρατική διοίκηση

Η αναπτυξιακή διαδικασία και οι πρακτικές που ακολουθήθηκαν μεταπολεμικά, στον ελληνικό αλλά και στο διεθνή χώρο, είχαν ως αποτέλεσμα την υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και συντελεστών παραγωγής, την υπερεκμετάλλευση ορισμένων φυσικών πόρων και την αδρανοποίηση άλλων, οδηγώντας στη διαμόρφωση ανισοτήτων, που εκφράστηκαν με έμφαση στο χώρο. Το πολιτικό αναπτυξιακό πρότυπο ήταν το κυρίαρχο στην Ελλάδα μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970. Την περίοδο αυτή οι δυναμικοί κλάδοι συγκεντρώνονται στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, στη Θεσσαλονίκη και στα αστικοβιομηχανικά συγκροτήματα κατά μήκος του κύριου αναπτυξιακού άξονα της χώρας. Οι περιφέρειες που είναι γύρω από τα παραπάνω συγκροτήματα παρουσιάζουν κάποια τοπικά αναπτυξιακά πλεονεκτήματα. Επιπλέον οι συμβατικές έννοιες κέντρου-περιφέρειας, οδηγούνται σχεδόν αποκλειστικά από τα κόστη της απόστασης.²⁶ Αυτό εξηγεί την παραδοσιακή εστίαση της πολιτικής για τη βελτίωση της υποδομής των μεταφορών και επικοινωνιών.

Ειδικότερα, από το μονοπολικό σύστημα της περιόδου 1950 – 60, όπου η Πρωτεύουσα κυριαρχούσε στο οικιστικό δίκτυο της χώρας, περνάμε στο διπολικό σύστημα Πρωτεύουσας – Θεσσαλονίκης στην περίοδο 1960 – 70. Μετά το 1970, παράλληλα με τη διπολική αυτή κυριαρχία, αναπτύσσεται ένα ολιγοπολικό σύστημα περιφερειακών αστικών κέντρων, που το αποτελούν πόλεις όπως η Πάτρα, το Ηράκλειο, η Λάρισα, ο Βόλος, τα Γιάννενα, το Αγρίνιο, η Κοζάνη, και η Καβάλα²⁷.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 η κατάσταση φαίνεται να αλλάζει. Η έναρξη της περιόδου αυτής σημαδεύεται από την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ και την ανάληψη της κυβέρνησης από το ΠΑ.ΣΟ.Κ με έναν έντονο διακηρυκτικό λόγο περί αποκέντρωσης και δημοκρατικού προγραμματισμού. Οι δυναμικά αναπτυσσόμενες περιφέρειες και τα τοπικά πλεονεκτήματα έχουν διασκορπιστεί στην υπόλοιπη επικράτεια του εθνικού χώρου. Την ίδια στιγμή, διαρθρωτικά προβλήματα εμφανίστηκαν στα μεγάλα αστικά κέντρα, ειδικότερα στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας και στα άλλα αστικοβιομηχανικά κέντρα, μαζί με τοπικά μειονεκτήματα, τα οποία οδηγούν σε μείωση της βιομηχανικής απασχόλησης αυτές οι αλλαγές είναι

²⁶ Copus A, «From core-periphery to polycentric development: concept of spatial and aspatial peripherality», p. 539, European Planning Studies, vol. 9:4, 2001

²⁷ Χριστοφάκης Μ, (Εισαγωγή επιμέλεια) «Τοπική ανάπτυξη και περιφερειακή πολιτική», σ. 194, Παπαζήση, Αθήνα, 2001

παράλληλες και στους υπόλοιπους αναπτυσσόμενους τομείς. Από το 1981 και μετά η έμφαση μετατοπίστηκε στο πρότυπο της τοπικής – ενδογενούς ανάπτυξης ή ανάπτυξης «από τα κάτω». Αυτή η πολιτική αναπτύχθηκε κάτω από την επιρροή της κρίσης και την απότομη στροφή των άλλων ευρωπαϊκών χωρών προς παρόμοιες πολιτικές και προς τη μεγαλύτερη διασπορά των αρμοδιοτήτων σε διοικητικό επίπεδο.

Έτσι, προωθείται η συγκρότηση της Περιφερειακής Διοίκησης, η αναδιοργάνωση του συστήματος προγραμματισμού, με την εισαγωγή περισσότερο συμμετοχικών διαδικασιών μέσω του λεγόμενου «Δημοκρατικού Προγραμματισμού», η ίδρυση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης ως Δεύτερου Βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ενώ γίνονται συστηματικές προσπάθειες για την ανασυγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι οποίες τελικά θα καταλήξουν στη δημιουργία των νέων Δήμων μέσω του Προγράμματος «Ι. Καποδίστριας» και την υλοποίηση του Καλλικράτη σήμερα, που εκχωρεί νέες αρμοδιότητες στην αυτοδιοίκηση με περιορισμένους πόρους όμως.

2.2.1 Η διαχρονική εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής

Η θεμελίωση της περιφερειακής πολιτικής στη χώρα μας άρχισε μεταπολεμικά και ειδικότερα τη δεκαετία του 1950, μαζί με τις πρώτες προσπάθειες προγραμματισμού της οικονομικής ανάπτυξης, που είχαν ως βασικό στόχο την αποτελεσματική αντιμετώπιση των ανισοτήτων που υφίστανται στις διάφορες περιοχές της χώρας. Εκτός από τους στόχους για την εθνική ανάπτυξη, δύο βασικές αρχές για το σχεδιασμό της πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης είχαν τεθεί στα προ της ένταξης στην Ε.Ε (τότε Ε.Ο.Κ) προγράμματα²⁸ και πολιτικές.

Πρώτον, υπήρχε η ανάγκη για την ενίσχυση των τάσεων προς τη συγκέντρωση σε περιφερειακά κέντρα, με την παραδοχή ότι η έντονη διασπορά στο χώρο δεν προάγει την περιφερειακή ανάπτυξη κατά έναν αποτελεσματικό τρόπο και πάνω σε μια μακροπρόθεσμη βάση.

Δεύτερον, η ανάπτυξη κάθε συγκεκριμένης περιφέρειας θα έπρεπε να προχωρήσει πάνω στην εξέταση της διαθεσιμότητας των οικονομικών και κοινωνικών πόρων και σε σχέση με τις μακροχρόνιες τάσεις και προοπτικές της εθνικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, η περίοδος μέχρι το 1981, χαρακτηρίζεται από τη γέννηση, θεμελίωση και απόλυτη κυριαρχία του γνωστού «δόγματος» των πόλων ανάπτυξης στη χώρα μας.

Χαρακτηριστικό της περιόδου μετά το 1981 είναι η ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ και η σημαντική επίδραση που επέφερε στο πλαίσιο προγραμματισμού προς τη κατεύθυνση της μεγαλύτερης αποκέντρωσης και της ενίσχυσης της «εκ των κάτω» ανάπτυξης. Τα τελευταία χρόνια η διαμόρφωση και εφαρμογή της Περιφερειακής Πολιτικής και των αναπτυξιακών προγραμμάτων της Ελλάδας, προσδιορίζονται σχεδόν αποκλειστικά από τη Διαρθρωτική Πολιτική της Ε.Ε, μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ), των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ), των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών και των άλλων προγραμμάτων της Ένωσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι το τελευταίο εθνικό αναπτυξιακό πρόγραμμα ήταν εκείνο του 1983 – 1987.

---

²⁸ Οι αρχές αυτές εμφανίζονται σαφέστερα στο τελευταίο πρόγραμμα για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη (1976 – 1980), που ίσχυε προ της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.

Σε αντίθεση με τις απόψεις που επικρατούσαν την περίοδο πριν το 1981 η επικρατούσα άποψη μετά το 1981 ήταν αυτή της ανάπτυξης «από τα κάτω» και της σταδιακής στροφής προς την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του χώρου.

Το Πρόγραμμα Οικονομικής Ανάπτυξης 1983 – 1987 είναι το τελευταίο αναπτυξιακό εθνικό πρόγραμμα που εφάρμοσε η Ελλάδα. Αποτελεί σημαντική συνεισφορά στο προγραμματικό πλαίσιο της χώρας διότι εισάγει τη διαδικασία του Δημοκρατικού Προγραμματισμού. Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ του Δημοκρατικού Προγραμματισμού και των άλλων μορφών προγραμματισμού είναι ότι με το Δημοκρατικό Προγραμματισμό δίνεται η δυνατότητα συμμετοχής του πολίτη όχι μόνο σε μικρής σημασίας διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αλλά και σε διαδικασίες με αντικείμενο ρύθμισης θέματα καθοριστικής σημασίας για το μέλλον του τόπου²⁹. Με το Δημοκρατικό Προγραμματισμό ενεργοποιούνται όλοι οι τοπικοί φορείς και συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες του προγραμματισμού. Η ανάπτυξη ως διαδικασία με αφετηρία και ταυτόχρονα υποκείμενο και αντικειμενικό στόχο τον άνθρωπο, ολοκληρώνεται με τη συμμετοχή στον προγραμματισμό της των τοπικών φορέων. Έτσι, στο πλαίσιο του Δημοκρατικού Προγραμματισμού συγκροτούνται νέα όργανα προγραμματισμού σε κάθε χωρικό επίπεδο (κεντρικοί φορείς, περιφερειακά συμβούλια, νομαρχιακά συμβούλια, δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια). Σε κάθε χωρική βαθμίδα προβλέπονται αντίστοιχα αναπτυξιακά προγράμματα, μεσοπρόθεσμα και ετήσια, τα οποία συντάσσονται με τη συμμετοχή και συνεργασία των νέων φορέων. Στο πλαίσιο αυτό, διακρίνονται τα Εθνικά, τα Περιφερειακά, τα Νομαρχιακά και τα Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα.

Η βασική αρχή των προγραμμάτων αυτών είναι η διασύνδεση και ο συντονισμός μεταξύ τους, που λαμβάνει την εξής μορφή: στόχοι που μπαίνουν σ' ένα ανώτερο ιεραρχικά επίπεδο αποτελούν δεσμεύσεις για τις κατώτερες ιεραρχικά βαθμίδες προγραμμάτων, ενώ προτάσεις που έρχονται από κάτω αξιολογούνται και ενσωματώνονται στα προγράμματα των ανώτερων επιπέδων. Ως προς τη διαδικασία κατάρτισης των προγραμμάτων κάθε βαθμίδας, η αρμοδιότητα ανήκει στα όργανα προγραμματισμού της ίδιας βαθμίδας. Ως προς τη διαδικασία έγκρισης όμως οι αρμοδιότητες διαφοροποιούνται. Η αρμοδιότητα έγκρισης των μεσοπρόθεσμων προγραμμάτων μιας βαθμίδας ανήκει στα όργανα της αμέσως ανώτερης ιεραρχικά βαθμίδας. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται η κυριότερη αδυναμία της αρχής του

---

²⁹ Χριστοφάκης Μ, (Εισαγωγή επιμέλεια) «Τοπική ανάπτυξη και περιφερειακή πολιτική», σ. 204, Παπαζήση, Αθήνα, 2001

δημοκρατικού προγραμματισμού, που εντοπίζεται στην απουσία του εγγύτερου προς τον πολίτη επιπέδου διοίκησης (ΟΤΑ), να συμμετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούν τον προγραμματισμό.

Αναφορικά με τους βασικούς στρατηγικούς σκοπούς του Προγράμματος Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης 1983 – 1987, ήταν οι ακόλουθοι³⁰:

- Καταπολέμηση της οικονομικής στασιμότητας.
- Καταπολέμηση της ανεργίας
- Προώθηση της αποκέντρωσης.
- Ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη.

Οι δύο τελευταίοι σκοποί προσδιορίζουν ουσιαστικά την ανάγκη ενίσχυσης της ισόρροπης – ενδογενούς περιφερειακής ανάπτυξης.

Η τάση ενίσχυσης της ενδογενούς ανάπτυξης και η προσπάθεια για μεγαλύτερη αποκέντρωση αποτυπώνεται και στο Πρόγραμμα Ανάπτυξης 1988 – 1992. Ειδικότερα, οι βασικοί σκοποί του προγράμματος ήταν οι παρακάτω:

- Προώθηση της αποκέντρωσης και του δημοκρατικού προγραμματισμού.
- Μείωση της έντασης των περιφερειακών ανισοτήτων.
- Αύξηση των δυναμικών περιφερειών.
- Κλαδική αναδιάρθρωση (δυναμικοί κλάδοι σε υποβαθμισμένες περιφέρειες).

Το εθνικό αναπτυξιακό πρόγραμμα του 1988 – 1992 δεν προωθήθηκε τελικά για έγκριση στη Βουλή, αλλά τροποποιήθηκε και υποβλήθηκε ως Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΣΠΑ) 1989 – 1993 στην Κοινότητα, στη βάση του οποίου εγκρίθηκε το πρώτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, που θα σημάνει ουσιαστικά την αμεσότερη εμπλοκή της Ε.Ε στο σχεδιασμό, υλοποίηση, παρακολούθηση και αξιολόγηση των αναπτυξιακών παρεμβάσεων στη χώρα μας, όπως αναπτύσσεται στην επόμενη ενότητα.

Η εδραίωση της περιφερειακής πολιτικής μεταπολεμικά στη χώρα μας σχετίζεται με τη σταδιακή εφαρμογή και παγιοποίηση του προτύπου της πολικής ανάπτυξης, που εκφράζεται με την ενίσχυση και οργάνωση επιλεγμένων πολικών σημείων στο χώρο, έχοντας ως βασικό στόχο την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που προσφέρει η συγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων στις περιοχές αυτές. Ωστόσο, οι πρακτικές αυτές πέρα από τα οφέλη που είχαν, οδήγησαν στη διαμόρφωση σημαντικών χωρικών ανισοτήτων. Αποτέλεσμα αυτών των ανισοτήτων

---

³⁰ Ο.Π., σ 208

ήταν η αναζήτηση τις τελευταίες δεκαετίες στρατηγικών και προγραμμάτων που οδηγούν στην περισσότερο ισόρροπη κατανομή της ανάπτυξης στο χώρο.

Σημαντική επίδραση στην εξέλιξη του προτύπου αυτού στη χώρα μας έχει η περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (μέσω των ΜΟΠ, των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης και των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών) και των βασικών αρχών που προσδιορίζουν την εφαρμογή της. Ειδικότερα, η θέσπιση των αρχών της επικουρικότητας και της εταιρικής σχέσης επιβάλλουν την ενεργό συμμετοχή στον αναπτυξιακό σχεδιασμό, την εφαρμογή και την παρακολούθηση των προγραμμάτων, εκτός των Κοινοτικών και εθνικών αρχών, των περιφερειακών και τοπικών φορέων. Παράλληλα, οι εξελίξεις αυτές επέβαλαν την αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και των δομών προγραμματισμού της χώρας μας, προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των περιφερειακών προγραμμάτων.

2.3. Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει διαμορφώσει μια στρατηγική προώθησης της ενδογενούς ανάπτυξης, που αναφέρεται κυρίως στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές της. Στο πλαίσιο αυτό, δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε ορισμένα συστατικά στοιχεία της διαδικασίας της ενδογενούς ανάπτυξης, μέσα από μια γενικότερη αναπτυξιακή στρατηγική, η οποία τα τελευταία χρόνια αποκτά ολοένα και πιο συγκεκριμένο περιεχόμενο δράσεων. Οι βασικοί άξονες της στρατηγικής της Ε.Ε. για τη στήριξη, μεταξύ άλλων, διαδικασιών ενεργοποίησης της τοπικής ανάπτυξης είναι οι εξής:

1. Ενίσχυση και δημιουργία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων
2. Ανάπτυξη της Έρευνας και της Καινοτομίας
3. Ενίσχυση των Τοπικών Πρωτοβουλιών για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση.

Παράλληλα, σημαντική θεωρείται η προσπάθεια ενίσχυσης του πλαισίου ενεργοποίησης της τοπικής – ενδογενούς ανάπτυξης, κυρίως για ορισμένες κατηγορίες περιοχών με ιδιαίτερα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά και προβλήματα, όπως οι ορεινές περιοχές, ο νησιωτικός χώρος καθώς και υποβαθμισμένες ζώνες στα αστικά κέντρα. Στη λογική αυτή σχεδιάζονται και υλοποιούνται ολοκληρωμένα αναπτυξιακά προγράμματα σε τοπικές ζώνες της υπαίθρου. Ειδικότερα, μέσα στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων που αφορούν την αγροτική ανάπτυξη και ιδιαίτερα την ανάπτυξη ορεινών ή άλλων μειονεκτουσών περιοχών της υπαίθρου, εκτός από τις κλασικές παρεμβάσεις, ένα νέο είδος δράσεων με τη μορφή ολοκληρωμένων σχεδίων εστιάζουν την προσοχή τους κυρίως σε τοπικές πρωτοβουλίες, σύμφωνα με τη μεθοδολογία και την εμπειρία της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader. Όπως και στον αστικό χώρο, έτσι κι εδώ, τα προγράμματα αυτού του τύπου αναφέρονται σε τοπικές ζώνες μικρής κλίμακας στην ύπαιθρο, είναι ολοκληρωμένου χαρακτήρα και εστιάζουν τις παρεμβάσεις τους σε πολλαπλές και συνεκτικές δράσεις. Τα βασικά κριτήρια για την επιλογή των ζωνών παρέμβασης, τα οποία βέβαια εξειδικεύονται σε κάθε περίπτωση, ήταν ³¹:

- Αναπτυξιακά κριτήρια:
  - Ως προς την αναπτυξιακή τους υστέρηση
  - Ως προς την αναπτυξιακή τους προοπτική

---

³¹ ο.π, σ.226

- Πληθυσμιακά κριτήρια:
  - Πληθυσμιακή συρρίκνωση
- Κριτήρια αειφορίας:
  - Ανάγκες προστασίας και αναβάθμισης του περιβάλλοντος.
- Συμμετοχή του αγροτικού τομέα στη διαμόρφωση του εισοδήματος της περιοχής.
- Συνεκτικότητα της ζώνης
- Ύπαρξη τοπικού κέντρου ανάπτυξης στη ζώνη
- Βούληση των τοπικών

Όμως τη πιο αντιληπτή και ευδιάκριτη μορφή παρέμβασης της Ε.Ε στην αναπτυξιακή διαδικασία συνιστούν τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (ΚΠΣ), τα οποία παρουσιάζονται στις επόμενες υποενότητες. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί η αντίφαση της προσφοράς πόρων από τη Ε.Ε και της αδυναμίας μας να τους αξιοποιήσουμε, οπότε στο τέλος κάθε προγραμματικής περιόδου να «τρέχουμε», ώστε να έχουμε απορροφητικότητα. Το γεγονός ότι η εκταμίευση πόρων από την Ε.Ε απαιτεί ελάχιστα στοιχεία προγραμματισμού και ύπαρξη ώριμων έργων εξηγεί αυτή την αδυναμία και ταυτόχρονα τη περισσή ευκολία κατασπατάλησης του εθνικού σκέλους του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) για αναπλάσεις με μπετόν, που δεν απαιτούν προηγούμενη προετοιμασία και θεωρούνται «εύκολα» έργα. Η εμπειρία των ΚΠΣ μας εισήγαγε στην αναγκαιότητα μακροχρόνιου σχεδιασμού και αξιολόγησης προτεραιοτήτων, που συνιστούν βασική φιλοσοφία των συγχρηματοδοτούμενων δράσεων, όπως καταδεικνύεται στις επόμενες υποενότητες. Επιπλέον στο πολυεπίπεδο σύστημα διακυβέρνησης της ΕΕ και στον τομέα του αναπτυξιακού σχεδιασμού, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης παράγει ασύμμετρες μετατοπίσεις ισχύος. Αυτές οι μετατοπίσεις της δύναμης από το εθνικό επίπεδο, αν και σταδιακές, είναι προς την ΕΕ και τα περιφερειακά-τοπικά επίπεδα.³²

Η αναφορά μας στο ρόλο της Ε.Ε περιορίζεται στα τρία κοινοτικά πλαίσια στήριξης, αφού το ΕΣΠΑ δεν είχε ουσιαστικά ενεργοποιηθεί σε επίπεδο παράδοσης έργων μέχρι το Δεκέμβριο του 2010, που φτάνει η περίοδος αναφοράς της εργασίας.

---

³² Esser T, - Konstantonopoulos D, «Power shifts in the European Union; the case of spatial planning», p. 795, European Planning Studies, vol. 8:6, 2000

2.3.1. Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης I, 1989 - 1993

Το 1ο ΚΠΣ ήταν αποτέλεσμα της μεταρρύθμισης των Διαρθρωτικών Ταμείων της Κοινότητας, που προωθήθηκε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Κοινότητας. Η επίτευξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής είναι αδύνατη όταν υπάρχουν έντονες περιφερειακές ανισότητες. Στην κατεύθυνση της μείωσης των ανισοτήτων και της προώθησης της ανάπτυξης και της διαρθρωτικής προσαρμογής των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών (στόχος 1) συμβάλλουν τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, μέσω της πολυταμειακής (παρεμβαίνουν όλα τα Διαρθρωτικά Ταμεία), πολυτομεακής (αναφέρονται σε όλους τους τομείς δραστηριοτήτων) και πολυπεριφερειακής (περιλαμβάνονται οι περιφέρειες της χώρας) προσέγγισης του προγραμματισμού. Οι κύριοι άξονες προτεραιότητας του 1ου ΚΠΣ και το ποσοστό συμμετοχής της κάθε προτεραιότητας ήταν οι εξής³³:

1. Βελτίωση του επιπέδου της χώρας, όσον αφορά τη βασική οικονομική υποδομή 28,8%
2. Ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα και αγροτική ανάπτυξη Αύξηση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων 6,1%
3. Ισορροπη ανάπτυξη του τουρισμού 3,8%
4. Αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού 0,8%
5. Περιφερειακή – τοπική ανάπτυξη 50,3%

Για την επίτευξη των στόχων αυτών καταρτίστηκαν 12 τομεακά και 13 περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα (ΠΕΠ), για τους βασικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας και για τις 13 περιφέρειες της χώρας αντίστοιχα. Το περιφερειακό σκέλος του ΚΠΣ καλύπτει παρεμβάσεις σε περιφερειακό επίπεδο για την ανάπτυξη των περιφερειών. Πρόκειται για μέτρα περιφερειακής εμβέλειας για τα οποία οι αποφάσεις λαμβάνονται σε εθνικό και κυρίως περιφερειακό επίπεδο, αλλά η εφαρμογή, παρακολούθηση και διαχείριση γίνεται σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται κατανοητό ότι είναι σημαντική η συμβολή των ΚΠΣ στην ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των περιφερειών και στην ενεργό συμμετοχή τους στη διαδικασία προγραμματισμού στο πλαίσιο της αρχής της

---

³³ Κόνσολας, Ν, «Σύγχρονη Περιφερειακή οικονομική πολιτική», σ.299, Παπαζήση, Αθήνα, 1999

εταιρικής σχέσης, η οποία επιβάλλει τη στενή και συνεχή συνεργασία της Επιτροπής, των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών φορέων σε όλα τα στάδια του προγραμματισμού.³⁴

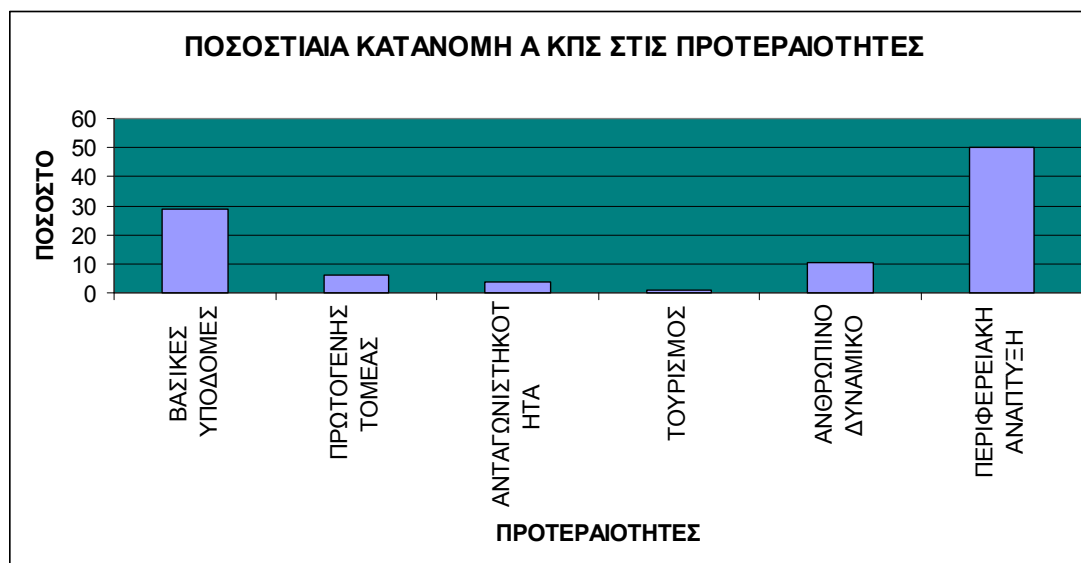
Επίσης, σημαντική βοήθεια της ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο αποτέλεσαν τα λειτουργικά προγράμματα που αφορούν τους δήμους και τις κοινότητες και τα οποία στοχεύουν στην υλοποίηση σειράς επιτόπιων αναπτυξιακών μέτρων μικρής κλίμακας, που αναλαμβάνονται με πρωτοβουλία των τοπικών αρχών. Τα προγράμματα αυτά που ονομάζονται Ειδικά Αναπτυξιακά Προγράμματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΑΠΤΑ) ενσωματώνονται στα 13 ΠΕΠ και αποτελούν ξεχωριστά υποπρογράμματα. Το ΕΑΠΤΑ συνεισέφερε στην «εκ των κάτω ανάπτυξη», αφού σχεδιάζεται και υλοποιείται από τους τοπικούς φορείς, καθώς και στην ενίσχυση της διαδικασίας ενεργοποίησης του ενδογενούς δυναμικού μέσω των δράσεων που αναφέρονται αποκλειστικά στο τοπικό επίπεδο. Το ΕΑΠΤΑ της περιόδου αυτής περιελάμβανε τα εξής βασικά μέτρα:

- Ενίσχυση των υποδομών σε τοπικό επίπεδο.
- Προστασία του περιβάλλοντος
- Υποστήριξη της τοπικής οικονομίας
- Ενίσχυση των θεσμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Το συνολικό ποσό που διατέθηκε στο 1ο ΚΠΣ ήταν 15,5 δις ECU (σε τιμές 1989) και η ποσοστιαία κατανομή του στις έξι προτεραιότητες – στόχους παρουσιάζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί

---

³⁴ Χριστοφάκης Μ, (Εισαγωγή επιμέλεια) «Τοπική ανάπτυξη και περιφερειακή πολιτική», σ. 212, Παπαζήση, Αθήνα, 2001

Επεξεργασία: Τον γράφοντος

Όπως παρατηρείται στο διάγραμμα, το μεγαλύτερο μέρος των πόρων του 1ου ΚΠΣ απορρόφησε ο άξονας Περιφερειακή – Τοπική Ανάπτυξη (περιφερειακό σκέλος). Το ποσοστό αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για την υποβοήθηση της περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης της χώρας αν και η αξιοποίησή του δεν μπορεί να αποτιμηθεί επαρκώς, αφού η όποια αξιολόγηση περιορίστηκε στο βαθμό απορροφητικότητας των πόρων.

2.3.2. Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης II, 1994 – 1999

Με τη νέα συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Μάαστριχ), η Κοινοτική περιφερειακή πολιτική κινείται στις προηγούμενες κατευθύνσεις, με ορισμένες όμως ουσιώδεις αλλαγές, προκειμένου οι διαρθρωτικές πολιτικές να εξυπηρετήσουν νέες προτεραιότητες πολιτικής, όπως π.χ στο κοινωνικό πεδίο και να ανταποκριθούν στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των περιφερειών της Κοινότητας. Η νέα αυτή συνθήκη συνοδεύεται από ένα νέο πακέτο μέτρων περιφερειακής πολιτικής, το λεγόμενο «δεύτερο πακέτο Delors».

Τα κυριότερα στοιχεία της μεταρρύθμισης αφορούν την επιπλέον αύξηση των χορηγούμενων πόρων, τη δημιουργία ενός ακόμα χρηματοδοτικού μέσου, του Ταμείου Συνοχής (το οποίο χρηματοδοτεί έργα που αφορούν το περιβάλλον και τα διευρωπαϊκά δίκτυα υποδομών μεταφορών στην Ελλάδα, Ισπανία, Ιρλανδία και Πορτογαλία), την επιμήκυνση της προγραμματικής περιόδου (τα νέα ΚΠΣ έχουν πλέον εξαετή διάρκεια), την επιπλέον προώθηση της αποκέντρωσης και της ενδογενούς ανάπτυξης, κ.α..

Οι άξονες παρέμβασης-προτεραιότητες του ΚΠΣ II και η ποσοστιαία συμμετοχή τους στο συνολικό προϋπολογισμό για την Ελλάδα ήταν ³⁵:

1. Μείωση του περιφερειακού χαρακτήρα της χώρας και προώθηση της εσωτερικής ολοκλήρωσης, μέσω της ανάπτυξης των βασικών υποδομών 28%
2. Βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης 9%
3. Ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα του οικονομικού ιστού 25%
4. Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και προώθηση της απασχόλησης 13%
5. Μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και άρση της απομόνωσης των νησιωτικών περιοχών, μέσω της αξιοποίησης του τοπικού μας δυναμικού 25%

Το συνολικό ποσό που διατέθηκε ήταν 29,72 δις ECU (ενώ επιπλέον 3,061 δις ECU διατέθηκαν από το Ταμείο Συνοχής) και η ποσοστιαία κατανομή του στους πέντε άξονες προτεραιοτήτων παρουσιάζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί:

---

³⁵ ο.π, σ.214

Επεξεργασία: του γράφοντος

Όπως προκύπτει από το διάγραμμα η μεγαλύτερη χρηματοδοτική βαρύτητα του ΚΠΣ II δίνεται στις βασικές υποδομές (και κυρίως στα μεγάλα έργα), ενώ το περιφερειακό σκέλος απορροφά το 25% των πόρων. Παρά τη σημαντική απόλυτη αύξηση των πόρων του ΚΠΣ II, το ποσοστό των πόρων που διατίθενται για την περιφερειακή ανάπτυξη και την άρση της απομόνωσης των νησιωτικών περιοχών, που αφορούν τα ΠΕΠ, είναι μικρότερο σε σχέση με το προηγούμενο ΚΠΣ.

2.3.2.1. Οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες και η συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στον αναπτυξιακό σχεδιασμό

Οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες, που αποτελούν σημαντικό συμπλήρωμα της διαρθρωτικής πολιτικής που ασκήθηκε μέσω των ΚΠΣ και ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας, επέτρεψαν να δοκιμασθούν μέθοδοι και πρακτικές ανάπτυξης που βασίζονται στο τοπικό επίπεδο δράσης, κάτι εντελώς νέο για πολλές περιπτώσεις. Και αυτό γιατί η σημαντικότερη καινοτομία των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών, είναι η άμεση συμμετοχή των τοπικών παραγόντων και φορέων στις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης των προβλεπόμενων δράσεων. Ειδικότερα, η διαδικασία που ακολουθείται κατά κανόνα στην κατάρτιση των αιτήσεων συμμετοχής στις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες, είναι η εξής³⁶:

- Κατ' εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας και σε συνάρτηση με τα θεσμικά χαρακτηριστικά του κράτους – μέλους, αρμόδιοι για τη διαχείριση και εφαρμογή του προγράμματος είναι οι τοπικοί συλλογικοί φορείς (κράτος, περιφέρεια, νομός, επαρχία, κλπ), σε συνεργασία με τους κοινωνικούς εταίρους.
- Οι θεσμικοί αυτοί φορείς επεξεργάζονται και υποβάλλουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ένα εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό πρόγραμμα, που αφορά την εκάστοτε Πρωτοβουλία και έχει ως σκοπό την εφαρμογή μίας καινοτόμου στρατηγικής ανάπτυξης του ενδογενούς δυναμικού, στηριζόμενη σε συγκεκριμένες ανάγκες και σε παραδείγματα σχεδίων, που διατυπώνονται από τις ομάδες τοπικής δράσης και τους συλλογικούς φορείς.
- Οι τοπικές ομάδες και οι άλλοι συλλογικοί φορείς υποβάλλουν τις προτάσεις τους στους θεσμικούς αυτούς φορείς, που αναλαμβάνουν την ευθύνη για την εφαρμογή του προγράμματος και την επιλογή των τοπικών σχεδίων.

Βασική προϋπόθεση για τον αποτελεσματικό προγραμματισμό και εφαρμογή των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών από τα κράτη – μέλη, είναι η δυνατότητα αυτοδυναμίας των περιφερειακών και τοπικών αρχών, όχι μόνο ως προς τη θεσμική τους εκπροσώπηση στα πλαίσια της Κοινότητας, αλλά κυρίως ως προς τη συγκρότησή τους σε προγραμματικές μονάδες με αποφασιστικές αρμοδιότητες. Στο πλαίσιο αυτό, έχει αναπτυχθεί σε αρκετές περιπτώσεις και στη χώρα μας έντονη εταιρική σχέση σε τοπική κλίμακα (π.χ. σε αγροτικές περιοχές στο πλαίσιο της

---

³⁶ ο.π, σ.216

πρωτοβουλίας Leader). Η σημασία των κοινοτικών πρωτοβουλιών στη προώθηση της τοπικής ανάπτυξης συνίσταται κυρίως στη καλλιέργεια και εμπέδωση της δυνατότητας αυτόνομης δράσης των τοπικών κοινωνιών από τη σύλληψη μέχρι την υλοποίηση αναπτυξιακών παρεμβάσεων, παρόλη τη παθογένεια των μηχανισμών διαχείρισης των συγχρηματοδοτούμενων από την Ε.Ε δράσεων.

2.3.3. Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης ΙΙΙ, 2000 - 2006

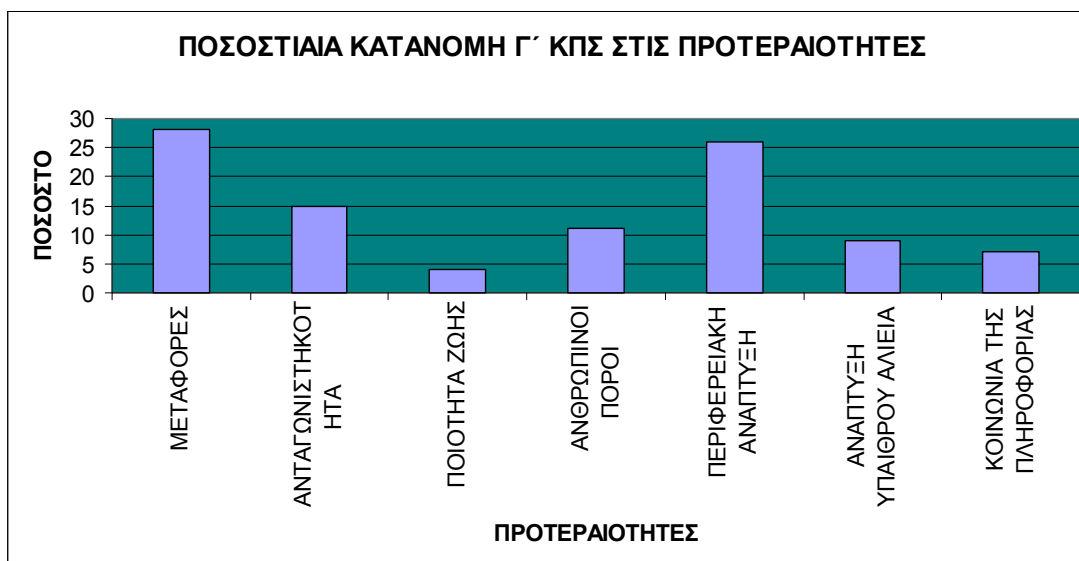
Το Σχέδιο Ανάπτυξης της Ελλάδας για την προγραμματική περίοδο 2000 – 2006, για την έγκριση και εφαρμογή του τρίτου ΚΠΣ, εισήγαγε καινοτομίες στον αναπτυξιακό σχεδιασμό. Για πρώτη φορά υιοθετούνται τρία ειδικά αναπτυξιακά σχέδια για τις ορεινές, νησιωτικές και μητροπολιτικές περιοχές, που υλοποιούνται μέσω των ΠΕΠ. Οι κύριες κατευθύνσεις της περιφερειακής πολιτικής στη συγκεκριμένη προγραμματική περίοδο αναφέρονται:³⁷

- Στην ανάδειξη του αναπτυξιακού ρόλου των αστικών κέντρων.
- Στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και στην ενίσχυση της εξωστρέφειας των ελληνικών περιφερειών.
- Στη δημιουργία καινοτομικού κλίματος και στην ενσωμάτωση της νέας τεχνολογίας, καθώς και στη συμμετοχή των περιφερειών στην Κοινωνία της Πληροφορίας.
- Στην ολοκλήρωση των μεγάλων έργων υποδομών, τα περισσότερα εκ των οποίων συνεχίζονται από το προηγούμενο ΚΠΣ, όπως η γέφυρα στο Ρίο – Αντίρριο, το Μετρό της Αθήνας, κ.α.
- Στη διαμόρφωση αναπτυξιακής στρατηγικής για ορισμένες ειδικές κατηγορίες περιοχών, που αναφέρονται στα δύο Μητροπολιτικά Κέντρα της χώρας (Αθήνα – Θεσσαλονίκη), στις ορεινές περιοχές και στο νησιωτικό χώρο.

Αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές καταδεικνύουν ότι στην προηγούμενη προγραμματική περίοδο ως σημαντική θεωρείται η ενεργοποίηση της ενδογενούς ανάπτυξης, κυρίως για ορισμένες κατηγορίες περιοχών με ιδιαίτερα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά, όπως οι ορεινές περιοχές που μας ενδιαφέρουν. Η στρατηγική του 3^{ου} ΚΠΣ υλοποιήθηκε μέσω 24 Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, εκ των οποίων τα 11 αφορούν εθνικές – τομεακές πολιτικές και τα 13 αποτελούν ολοκληρωμένα αναπτυξιακά Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ), ένα για κάθε περιφέρεια της Ελλάδας.

---

³⁷ ΥΠΕΘΟ, «Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης ΙΙΙ, Αθήνα, 2001

Πηγή στοιχείων : ΥΠΕΘΟ

Επεξεργασία στοιχείων: του γράφοντος

Όπως προκύπτει από το διάγραμμα η μεγαλύτερη χρηματοδοτική του ΚΠΣ ΙΙΙ δίνεται στις υποδομές μεταφορών (28% των πόρων) και στην περιφερειακή ανάπτυξη, η οποία απορροφά το 26% περίπου των πόρων. Επίσης είναι σημαντικό ότι προβλέπονται δράσεις για την ανάπτυξη της υπαίθρου γεγονός που αποτυπώνει την αυξανόμενη σημασία, που καταλαμβάνει πλέον ο χώρος της υπαίθρου στην πολιτική της Ε.Ε. Τα ΠΕΠ περιλαμβάνουν ολοκληρωμένες προτεραιότητες για την περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, οι οποίες είναι εξειδικευμένες για κάθε περιφέρεια. Παρά τις διαφορές που πηγάζουν από τις ιδιαιτερότητες των περιφερειών, τα κοινά σημεία των ΠΕΠ, όσον αφορά τον προσανατολισμό των παρεμβάσεων που προωθούν, είναι τα ακόλουθα³⁸:

- Προωθούνται δράσεις, που ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα και εξωστρέφεια των περιφερειακών οικονομιών, εντοπίζουν και αξιοποιούν τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των περιοχών, εξειδικεύουν και ενδυναμώνουν τον αναπτυξιακό ρόλο των αστικών κέντρων και αναπτύσσουν την ύπαιθρο μέσω ολοκληρωμένων παρεμβάσεων.

- Διαμορφώνονται και υλοποιούνται περιφερειακές στρατηγικές για την ανάπτυξη και διάδοση των καινοτομιών, την πρόσβαση στην έρευνα και τεχνολογία και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού.

³⁸ Ο.π

- Προωθούνται παρεμβάσεις για τη μείωση της απομόνωσης, τη διατήρηση του πληθυσμού και τον παραγωγικό εμπλουτισμό των ορεινών, νησιωτικών και παραμεθόριων περιοχών.
- Ενισχύονται δράσεις για την προστασία και αξιοποίηση των πολιτισμικών και περιβαλλοντικών πόρων κάθε περιφέρειας.

Συμπερασματικά, εάν θέλουμε να προσδιορίσουμε το αναπτυξιακό πρότυπο που επιχειρήθηκε να εφαρμοσθεί στην προγραμματική περίοδο του Γ΄ ΚΠΣ, μπορούμε να διακρίνουμε μέσα από τον αναπτυξιακό σχεδιασμό το λειτουργικό συνδυασμό των δύο προτύπων ανάπτυξης, της πολιτικής και της ολοκληρωμένης ενδογενούς ανάπτυξης μέσω των ΠΕΠ. Οι πόροι που διατέθηκαν για τη χώρα μας μέσω του Γ΄ ΚΠΣ, ήταν σε επίπεδο προϋπολογισμού οι πλέον αυξημένοι σε σχέση με τις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους και ίσως και σε σχέση με τις επόμενες. Το ζητούμενο παραμένει ο τρόπος αξιοποίησής τους σε σχέση με τις πραγματικές αναπτυξιακές ανάγκες και προοπτικές του τόπου και όχι με τις ανάγκες απορρόφησης των κονδυλίων μόνο, που ήταν και ο κανόνας. Από τις μέχρι σήμερα μελέτες διαπιστώνεται ότι οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις έχουν θετική επίδραση στη σύγκλιση των περιφερειών.³⁹ Η μετέπειτα πορεία της Ανάβρας καταδεικνύει, ότι ανήκει στις χωρικές ενότητες που αξιοποίησαν με το καλύτερο δυνατό τρόπο τις ευκαιρίες ανάπτυξης, όπως περιγράφεται στις επόμενες ενότητες.

---

³⁹ Λώλος Σ, «Οι ελληνικές περιφέρειες-Οικονομική σύγκλιση και συνοχή», σ. 51 Gutenberg, Αθήνα, 2009

3. Οι ορεινές περιοχές και η κτηνοτροφία

3.1. Οι ορεινές περιοχές

Ο ελλαδικός χώρος χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο απομονωμένων περιοχών και οικισμών, μεγάλος αριθμός των οποίων βρίσκεται σε ορεινούς όγκους. Οι ορεινές περιοχές του ελληνικού χώρου παραμελήθηκαν τόσο ως προς το σχεδιασμό και τη χρηματοδότηση όσο και ως προς το ευρύτερο αναπτυξιακό ενδιαφέρον της πολιτείας διαχρονικά. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα των ιδιαίτερων αυτών χώρων, οδήγησε στην εγκατάλειψη, την ερήμωση και την οικονομική τους υποβάθμιση.

Από την άλλη πλευρά η μειωμένη ανθρώπινη δραστηριότητα συνέβαλε στη διατήρηση του φυσικού τους κάλλους και στην προστασία των περιβαλλοντικών τους ισορροπιών σε επίπεδο οικοσυστημάτων και βιοτόπων. Τα τελευταία χρόνια και ιδίως την τελευταία δεκαετία υπό την επιρροή της θεωρίας για ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη, ανάπτυξη δηλαδή που λαμβάνει υπόψη όχι μόνο οικονομικά, αλλά παράλληλα κοινωνικά, πολιτισμικά και περιβαλλοντικά κριτήρια, επιχειρείται η αναβίωσή τους μέσω της αξιοποίησης, ανάδειξης και προστασίας των γεωφυσικών, κοινωνικών και πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων τους.

Αν και ο ορεινός χώρος διέπεται από κάποια κοινά φυσικά χαρακτηριστικά, μεγάλο υψόμετρο και έντονο ανάγλυφο, δεν φαίνεται να υπάρχει για αυτόν κάποιος ορισμός σε διεθνές επίπεδο. Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας (ΕΣΥΕ) νυν ΕΛΣΤΑΤ διακρίνει το ελληνικό έδαφος με βάση το υπερθαλάσσιο ύψος και τις εδαφικές κλίσεις σε τρεις ζώνες: ορεινή, ημιορεινή και πεδινή. Οι τιμές των κριτηρίων χαρακτηρισμού των ζωνών αυτών έχουν ως εξής:

1. Ορεινή ζώνη:

- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 700 - 800 μέτρων.
- Μέση κλίση εδάφους κτηματικής τους έκτασης μεγαλύτερη του 35%.

2. Ημιορεινή ζώνη

- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο μέχρι 699 μέτρα.
- Μέση κλίση εδάφους κτηματικής τους έκτασης 8 - 35%.

3. Πεδινή ζώνη

- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο 0 – 99 μέτρα.

- Μέση κλίση εδάφους κτηματικής τους έκτασης μεγαλύτερη του 35%.

Σύμφωνα με τον ορισμό της Ε.Σ.Υ.Ε, ως ορεινές χαρακτηρίζονται οι κοινότητες που είτε το μεγαλύτερο μέρος τους βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 800 μέτρων ή η εδαφική τους επιφάνεια είναι πολύ κεκλιμένη και κατ' εξοχήν ανώμαλη, χωρίζονται δε από χαράδρες ή καλύπτονται από ορεινούς όγκους που δημιουργούν πολλαπλές εδαφικές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές μεγαλύτερες από 400 μέτρα. Κατά την απογραφή του 1991 καταγράφηκαν 2.138 ορεινές κοινότητες και 1.505 ημιορεινές, συνολικά δηλαδή 3.643 ημιορεινοί και ορεινοί οικισμοί που καταλαμβάνουν 94 εκατομμύρια στρέμματα (το 71% του συνόλου της έκτασης της Ελλάδας το οποίο ανέρχεται σε 132 εκατομμύρια στρέμματα)⁴⁰. Προφανώς είναι κατανοητό ότι τις ορεινές περιοχές δε χαρακτηρίζει μόνο το υψόμετρο, αλλά και η τοπογραφία τους, η μορφολογία τους, καθώς και οι ιδιαίτερες κλιματικές συνθήκες που επικρατούν σε αυτές. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι η δύσκολη πρόσβαση και η οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική απομόνωση. Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων εντάσσει στις ορεινές περιοχές δήμους, κοινότητες και οικισμούς που πληρούν τις παρακάτω προϋποθέσεις⁴¹:

- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα.
- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται μεταξύ 600 – 800 μέτρων και οι κλίσεις του εδάφους είναι τουλάχιστον 16%.
- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 20%.
- Επιπλέον καθορίζονται τα χαρακτηριστικά των μειονεκτικών περιοχών και των περιοχών με ειδικά προβλήματα. Έτσι, στις μειονεκτικές περιοχές εντάσσονται δήμοι, κοινότητες και οικισμοί που αποτελούν ομοιογενείς ζώνες και χαρακτηρίζονται από χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, άγονο έδαφος και χαμηλό εισόδημα. Η Ανάβρα αν και γεωμορφολογικά εντάσσεται σ' αυτή τη κατηγορία με όρους εισοδήματος δεν εντάσσεται πλέον, αφού η αναδιοργάνωση της κτηνοτροφίας έχει οδηγήσει σε σημαντική αύξηση του εισοδήματος των κατοίκων της και είναι ελκυστική, όπως καταδεικνύεται από την αύξηση πληθυσμού που σημειώνεται σύμφωνα με την τελευταία απογραφή.

⁴⁰ ΕΣΥΕ, 1995

⁴¹ ΥΠΑΑΤ, «Ενημερωτικό σημείωμα», Αθήνα Ιούλιος 1997

3.1.1. Τα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο ορεινός χώρος χαρακτηρίζεται από το έντονο ανάγλυφο και τα μεγάλα υψόμετρα. Άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό των ορεινών περιοχών είναι ότι αποτελούν το βασικό χώρο υποδοχής του μεγαλύτερου μέρους των μετεωρολογικών κατακρημνισμάτων τόσο για την Ελλάδα, όσο και για τις περισσότερες χώρες. Τα κατακρημνίσματα στις περιοχές αυτές εμφανίζονται σε μεγάλο ποσοστό με τη μορφή χιονιού κατά τους χειμερινούς μήνες και με τη μορφή βροχοπτώσεων κατά τον υπόλοιπο χρόνο. Αν ληφθεί υπόψη και η έντονη φυτοκάλυψη (δάση, θάμνοι, καλλιεργούμενες εκτάσεις), που συντελεί σημαντικά στην απορρόφηση του νερού και στον ανεφοδιασμό του υπόγειου υδατικού ορίζοντα, καθίσταται σαφής ο ρόλος των ορεινών όγκων ως τροφοδότες των υδάτων που καταναλώνονται στις πεδινές και αστικές περιοχές κάθε χώρας.

Πέρα από το νερό, τα στοιχεία που απαρτίζουν τις ορεινές περιοχές αποτελούν σημαντικούς φυσικούς πόρους. Τα εδάφη τους συγκεντρώνουν μεγάλο όγκο ορυκτού πλούτου και τα δάση τους τροφοδοτούν σε ξυλεία τους κατοίκους των πεδινών περιοχών. Επιπλέον, αποτελούν σημαντική πηγή ενέργειας (συχνά ανανεώσιμης), ενώ με τις απότομες υψομετρικές διαβαθμίσεις δημιουργούν ποικιλία κλιματικών ζωνών και συνεπώς διαφορετικών οικοσυστημάτων, σε μικροκλίματα.

Όλες οι ιδιαίτερες εδαφοκλιματικές και οικολογικές συνθήκες που επικρατούν στα ορεινά καθιστούν τις ορεινές περιοχές σημαντικές εστίες βιοποικιλότητας, άγριας ζωής και ενδημικών ειδών, γεγονός που στις μέρες μας λαμβάνεται πλέον σοβαρά υπόψη και οδηγεί σε ανακοίνωση μέτρων προστασίας των ευάλωτων και εύθραυστων αυτών περιοχών.

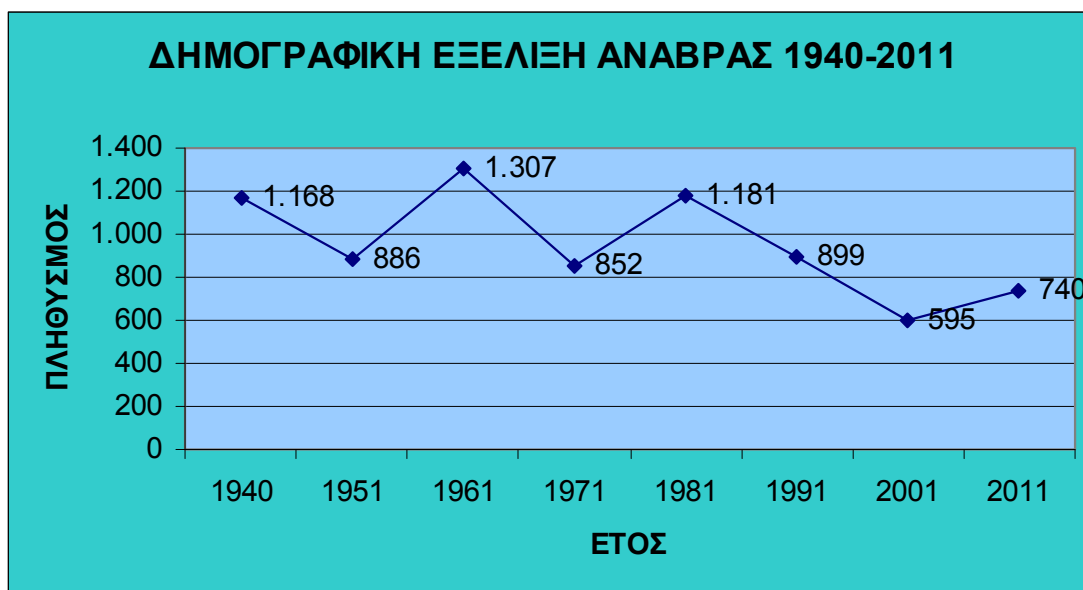
Οι ορεινοί όγκοι αποτελούσαν ανέκαθεν τόπους διαμονής αυτοχθόνων πληθυσμών, οι οποίοι λόγω της απομόνωσης από τις πεδινές περιοχές είχαν αναπτύξει δραστηριότητες σε ισορροπία με το τοπικό φυσικό περιβάλλον που τους επέτρεπαν να διατηρούν την αυτάρκειά τους. Η Ανάβρα συμπεριλαμβάνεται σ' αυτή τη κατηγορία κοινοτήτων με ότι αυτό συνεπάγεται για τις αναπτυξιακές της δυνατότητες. Σήμερα, ο ελληνικός ορεινός χώρος χαρακτηρίζεται από αραιό πληθυσμό. Ενώ οι ορεινές περιοχές καλύπτουν το 42% της έκτασης της χώρας (σχεδόν τη μισή της έκταση), αυτές συγκεντρώνουν μόνο το 9% του πληθυσμού με αποτέλεσμα η μέση πληθυσμιακή πυκνότητα των περιοχών αυτών να κυμαίνεται σε

πολύ χαμηλά επίπεδα σε σχέση με τη μέση πληθυσμιακή πυκνότητα της υπόλοιπης Ελλάδας.

Από τη δεκαετία του '50 σημειώθηκε μια μαζική έξοδος προς τις πόλεις, κάτι που συνεχίστηκε και κατά τις επόμενες δεκαετίες και οφείλεται κυρίως στις επιδράσεις του πολέμου αλλά και στο συγκεντρωτικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης που ακολούθησαν οι κυβερνήσεις μεταπολεμικά. Πιο συγκεκριμένα, συνολικά οι αγροτικές περιοχές της χώρας έχασαν μεγάλο μέρος του πληθυσμού τους κυρίως κατά τις δεκαετίες του '50 και του '60 λόγω μετανάστευσης και αστικοποίησης. Η απώλεια πληθυσμού συνεχίστηκε σε μικρότερη κλίμακα κατά τη δεκαετία του '70 ενώ τη δεκαετία του '80 αναχαιτίστηκε. Το ζήτημα που προκύπτει, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα που ακολουθεί, είναι πως η έξοδος του πληθυσμού είναι σημαντική και σταθερή στην περίπτωση των ορεινών περιοχών, με αποτέλεσμα αυτές να παρουσιάζουν φαινόμενα πληθυσμιακής αποψίλωσης και γήρανσης, αφού το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών ανήκει στις νεότερες ηλικίες. Η Ανάβρα, όπως αποτυπώνεται στο παρακάτω γράφημα ακολούθησε αυτή τη φθίνουσα πορεία μέχρι και το 2001, όμως πλέον παρατηρείται μια αντιστροφή της τάσης η ερμηνεία της οποίας ακολουθεί στις σχετικές ενότητες.

ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (σε χιλ. κατοίκους)			
ΕΤΟΣ	1971	1981	1991	2001
ΟΡΕΙΝΕΣ	1.048	942	940	789
ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ	1.782	2.085	2.236	2.285
ΠΕΔΙΝΕΣ	5.939	6.713	7.089	7.858
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	8.769	9.740	10.265	10.932

Πηγή: Απογραφές ΕΣΥΕ

Πηγή στοιχείων: ΕΣΥΕ

Επεξεργασία στοιχείων: του γράφοντος

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί πως συνήθως το πραγματικό μέγεθος του ορεινού πληθυσμού είναι ακόμη μικρότερο από αυτό που παρουσιάζουν οι απογραφές, που καταγράφουν ως μόνιμους κατοίκους, αυτούς που έρχονται από τα αστικά κέντρα και απογράφονται στο χωριό, μόνο και μόνο για «να πάρει το χωριό επιδοτήσεις». Επιπλέον το ποσοστό του πληθυσμού άνω των 60 ετών κυμαίνεται στο 23% για τη χώρα μας, όταν για τη Γερμανία και την Ιρλανδία είναι 15,3 και 15,1 αντίστοιχα.⁴²

Η μαζική εγκατάλειψη που περιγράφεται παραπάνω είχε εκτενείς ανθρωποκεντρικές συνέπειες, όχι μόνο δημογραφικές αλλά επίσης κοινωνικές και πολιτισμικές. Με τη σταδιακή μείωση του πληθυσμού πραγματοποιήθηκε και μια διαρκής και εκτεταμένη εξάλειψη παραδοσιακών στοιχείων, συνδεδεμένων όχι μόνο με τις επιμέρους περιοχές, αλλά και με ολόκληρη την πολιτιστική και ιστορική πραγματικότητα της χώρας. Ήθη και έθιμα, παραδοσιακές δεξιότητες και τεχνικές (η αρχιτεκτονική της πέτρας του ξύλου και του σιδήρου, η επεξεργασία του μαλλιού και των γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων), ντόπια ακούσματα (τα δημοτικά τραγούδια, οι χοροί), συνήθειες και προϊόντα, χάνονται με το πέρασμα του χρόνου

⁴² European Commission contract-No 2002.CE.16.0.AT.136, “Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries” Final report, p. 6, NORDREGIO, January 2004

και αυτό συντελεί στην πολιτιστική ομογενοποίηση της χώρας και στην απομάκρυνση από την πραγματική της ταυτότητα.

Αναφορικά με την αναλογία μεταξύ των τριών τομέων παραγωγής στον ελληνικό ορεινό χώρο αυτή είναι αρκετά δυσανάλογη, γεγονός που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τη σχεδίαση και εφαρμογή προγραμμάτων που στοχεύουν στην οικονομική πρόοδο, στη δημογραφική τόνωση και στην ολοκληρωμένη ανάπτυξή του. Ο πρωτογενής τομέας συγκεντρώνει το 48,7 % του εργατικού δυναμικού του ορεινού χώρου και αποτελεί το σημαντικότερο παραγωγικό τομέα και τη βασική οικονομική στήριξη για τις ορεινές περιοχές. Ο δευτερογενής τομέας, ο οποίος παρουσιάζει και τη μεγαλύτερη υστέρηση σε σχέση με τους άλλους δύο συγκεντρώνει το 20,4% του δυναμικού ενώ τέλος ο τριτογενής τομέας και γενικότερα οι υπηρεσίες συγκεντρώνουν το 30,9 % του εργατικού δυναμικού του χώρου.⁴³

Συμπερασματικά οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία τις καθιστούν ξεχωριστές αλλά και ευαίσθητες από άποψη ανάπτυξης και επιβίωσης. Οι δυσμενείς εδαφοκλιματικές συνθήκες, η δύσκολη πρόσβαση στα αστικά κέντρα, η πληθυσμιακή κατάρρευση τα χαμηλά εισοδήματα και η άνιση ανάπτυξη των παραγωγικών τομέων, αποτυπώνουν συνοπτικά τα προβλήματα που παρουσιάζονται στις περιοχές αυτές.

Ο βασικός τομέας παραγωγής των ορεινών περιοχών είναι ο πρωτογενής και πιο συγκεκριμένα η γεωργία, η κτηνοτροφία και η δασοπονία. Τα γνωστά προβλήματα και οι οργανωτικές θεσμικές αδυναμίες της ευρύτερης ελληνικής γεωργίας, που μειώνουν την αποδοτικότητα του αγροτικού τομέα, την ανταγωνιστικότητα των γεωργικών προϊόντων και τα εισοδήματα των παραγωγών, εμφανίζονται και εδώ και είναι :

- το μικρό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων
- η ανεπάρκεια γεωργικών επενδύσεων
- η χαμηλή ανταγωνιστικότητα των γεωργικών προϊόντων
- η μεγάλη ηλικία των απασχολούμενων στη γεωργία με αποτέλεσμα τη
- δημιουργία «ηλικιακού ελλείμματος»

Ιδίως για τις ορεινές και τις μειονεκτικές περιοχές, πέρα από όλα όσα προαναφέρθηκαν, υπάρχουν και επιμέρους προβλήματα όπως η δημογραφική κατάρρευση, οι δυσκολίες στην εμπορία και μεταποίηση αγροτικών προϊόντων, η

---

⁴³ ΥΠΑΑΤ, «Σχέδιο ανάπτυξης του ορεινού χώρου 2000-2006», Αθήνα, 1999

καθυστέρηση σε θέματα εκπαίδευσης και σε θέματα ροής πληροφοριών και η δυσχέρεια στην προώθηση νέας τεχνολογίας.

Η κτηνοτροφία, η οποία αποτελούσε ανέκαθεν βασική πηγή εισοδήματος των κατοίκων των ορεινών περιοχών, εμφανίζει μια μείωση στον αριθμό των ζωικών μονάδων στις περιοχές αυτές. Λόγω της εγκατάλειψης και της μείωσης της γεωργίας, ελαττώθηκε σημαντικά και η παραγωγή κτηνοτροφικών φυτών στις ορεινές περιοχές με αποτέλεσμα οι τελευταίες να εξαρτώνται για την κάλυψη των αναγκών των ζώων από τις πεδινές περιοχές και να προβαίνουν στη μη ορθολογική χρήση των βοσκοτόπων και στην ελεύθερη βόσκηση χωρίς προϋποθέσεις γεγονός που πρωτίστως οφείλεται σε έλλειψη σχεδιασμού και πολιτικής βούλησης.

Ο σχεδιασμός ενός προγράμματος ανάπτυξης ορεινών περιοχών πρέπει να περιλαμβάνει μέτρα στήριξης της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, μέτρα συγκράτησης, επιστροφής και ενεργοποίησης του πληθυσμού, δημιουργία κινήτρων για τη δραστηριοποίηση νέων ατόμων, αύξηση της επιχειρηματικότητας και προστασία του περιβάλλοντος. Διαχρονικά έχουν εφαρμοστεί διάφορες πολιτικές και δράσεις στο πλαίσιο και της ΚΑΠ, που αφορούν:

- τη χορήγηση ετησίως εξισωτικής αποζημίωσης σε 180.000 γεωργοκτηνοτρόφους μόνιμους κατοίκους των ορεινών περιοχών και στους μετακινούμενους κτηνοτρόφους ως αντιστάθμισμα της απώλειας εισοδήματος την οποία υφίστανται από την επίδραση των μονίμων φυσικών μειονεκτημάτων που επικρατούν στις περιοχές αυτές. Οι εξισωτικές αποζημιώσεις είναι αυξημένες στις ορεινές, σε σχέση με άλλες μειονεκτικές περιοχές.
- βασικό ρόλο πλέον διαδραματίζει πλέον και η πολυλειτουργικότητα της υπαίθρου, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στο ύψος των ενισχύσεων. Έτσι έχουμε υψηλότερες ενισχύσεις στη καλλιέργεια ζωοτροφών για πώληση και στους βοσκότοπους. Το μέτρο αυτό θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά την ελληνική κτηνοτροφία, να αμβλύνει το χάσμα ανάμεσα στην γεωργική και την κτηνοτροφική παραγωγή στην Ελλάδα και παράλληλα να μειώσει την εξάρτηση των ορεινών περιοχών από τις πεδινές για την προμήθεια ζωοτροφών.
- ένα άλλο μέτρο, το οποίο σχετίζεται άμεσα με τις ορεινές περιοχές, είναι αυτό της πρόωρης συνταξιοδότησης, για τη βελτίωση της

ηλικιακής σύνθεσης των αγροτών. Η ενίσχυση η οποία χορηγείται είναι αυξημένη εάν οι δικαιούχοι του προγράμματος επιλέξουν να μεταβιβάσουν τη γεωργική τους εκμετάλλευση σε διάδοχο γεωργό ηλικίας μέχρι 30 ετών.

- παράλληλα με τα προγράμματα πρόωρης συνταξιοδότησης πραγματοποιούνται και προγράμματα ενίσχυσης νέων αγροτών με αυξημένα κίνητρα στην περίπτωση εγκατάστασης σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές με προϋποθέσεις λιγότερο αυστηρές για την ενίσχυση νέων που κατοικούν στις περιοχές αυτές. Τα κίνητρα είναι ακόμα πιο αυξημένα στην περίπτωση που οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις συμπεριλάβουν τουριστικά και βιοτεχνικά κτίσματα. Ήδη μέχρι σήμερα τουλάχιστο 70 κτηνοτρόφοι στην Ανάβρα έχουν τύχει ενίσχυσης από τη συμμετοχή τους από τη συμμετοχή τους στα προγράμματα ενίσχυσης νέων αγροτών.⁴⁴
- σημαντικό ρόλο στη χάραξη πολιτικής γης στις ορεινές περιοχές διαδραματίζουν τα αποκαλούμενα «Γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα». Οι διάφορες δράσεις οι οποίες εντάσσονται σε αυτά και σχετίζονται με τις ορεινές περιοχές είναι η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία, η εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας, η μακροχρόνια παύση εκμετάλλευσης γεωργικών γαιών και το πρόγραμμα απειλούμενων αυτοχθόνων φυλών αγροτικών ζώων.

Η Ανάβρα σήμερα σε αντίθεση με τη πλειοψηφία των ορεινών περιοχών είναι περισσότερο γνωστή για την αναπτυξιακή δυναμική της τα τελευταία είκοσι χρόνια, ώστε αρκετοί να κάνουν λόγο για ένα θαύμα τοπικής ανάπτυξης. Με όρους παραγωγής η ευρύτερη περιοχή είναι στραμμένη στον κτηνοτροφικό τομέα, που συνιστά και το βασικό αντικείμενο απασχόλησης των κατοίκων. Λόγω της σημασίας του συγκεκριμένου παραγωγικού κλάδου, ακολουθεί στην επόμενη ενότητα μια παρουσίαση του τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο, ώστε να καταδειχθεί διαχρονικά η συμβολή του στην αναπτυξιακή διαδικασία.

---

⁴⁴ Πηγή: Προφορική συνέντευξη με τον κ. Τσουκαλά. Δ.

3.2. Η κτηνοτροφία

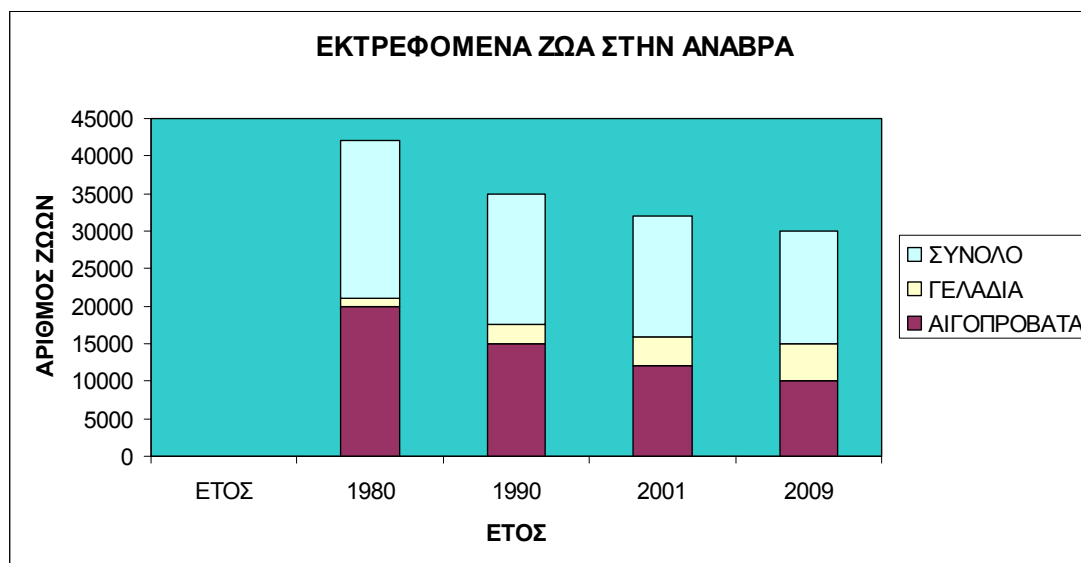
Η κτηνοτροφία αποτελεί κλάδο της πρωτογενούς παραγωγής με εξέχουσα σημασία για τη χώρας μας, λόγω της μεγάλης παράδοσης της στον τομέα. Στην Ελλάδα, η ζωική παραγωγή αντιπροσωπεύει περίπου το 1/4 της ακαθάριστης αξίας της γεωργικής παραγωγής και παρά την περιορισμένη συμμετοχή της κατέχει σημαντικό ρόλο στην εθνική μας οικονομία, γιατί παρέχει εισόδημα και εργασία σε χιλιάδες οικογένειες, συμβάλλοντας έτσι καθοριστικά στην περιφερειακή ανάπτυξη και στη διατήρηση του κοινωνικού ιστού του τόπου μας σε περιοχές με ιδιαίτερα προβλήματα (ορεινές-μειονεκτικές).

Η Ανάβρα είναι ένα χωριό καθαρά κτηνοτροφικό. Η παραγωγή σε ζωικό κεφάλαιο αντιπροσωπεύει το 20% της αντίστοιχης του νομού Μαγνησίας. Υπάρχουν 80 σύγχρονα ποιμνιοστάσια κατανομημένα σε τρία κτηνοτροφικά πάρκα γύρω από τον οικισμό, στα οποία σταβλίζονται τα ζώα τους 3-4 δύσκολους μήνες το χειμώνα. Η μετεγκατάσταση των ζώων στα κτηνοτροφικά πάρκα επέφερε βελτίωση των συνθηκών εργασίας και αύξηση εισοδήματος, γεγονός που συνέβαλε τα μέγιστα στην εμπέδωση του κλίματος εμπιστοσύνης των πολιτών προς τη κοινοτική αρχή, έτσι ώστε να προχωρήσει στην υλοποίηση των στόχων της. Τον υπόλοιπο χρόνο τα ζώα (6.000 γελάδια, 15.000 γιδοπρόβατα και 5.000 χοιρινά) βόσκουν ελεύθερα στα 130.000 στρ. βοσκοτόπων που διαθέτει η Κοινότητα, καθιστώντας έτσι την κτηνοτροφία της Ανάβρας βιολογική.⁴⁵

Από το παρακάτω διάγραμμα προκύπτει η μείωση του συνολικού αριθμού γελαδιών και αιγοπροβάτων –από το 1980 έως σήμερα- με αύξηση όμως του ποσοστού των γελαδιών στο συνολικό αριθμό. Αυτό εκ πρώτης όψεως μπορεί να αποδοθεί στη ακολουθούμενη πολιτική της Ε.Ε καταδεικνύοντας έτσι το ρόλο υπερτοπικών-υπερεθνικών μηχανισμών στη διαμόρφωση του παραγωγικού προτύπου.

---

⁴⁵ <http://www.greekscapes.gr/index.php/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/48-2009-07-28-10-32-03/92-anavra.html>

Πηγή στοιχείων: www.greekscapes.gr

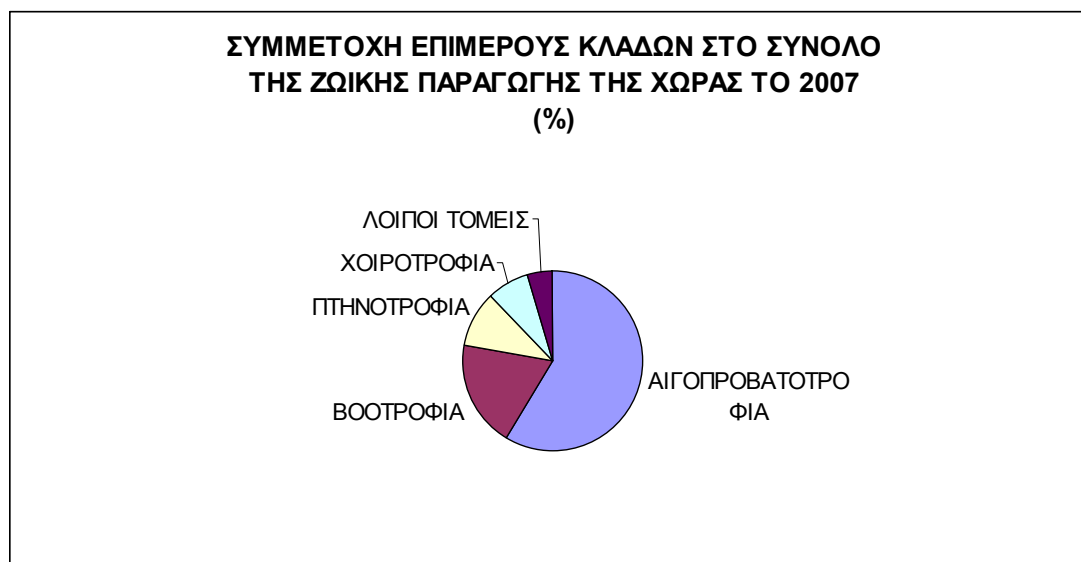
Επεξεργασία στοιχείων: Του γράφοντος

Το πρότυπο αυτό επηρεάζεται αφενός από τη συμμετοχή της χώρας στην Ε.Ε και κατ' επέκταση τη ΚΑΠ και αφετέρου από τις διεθνείς εξελίξεις ιδίως στο πλαίσιο λειτουργίας του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και των σχετικών διαπραγματεύσεων. Προκειμένου να αποτυπωθεί διαχρονικά αυτή η σχέση ακολουθεί μια ιστορική αναδρομή της εξέλιξης του κλάδου της κτηνοτροφίας στην Ελλάδα από το τέλος του Β' Π.Π έως σήμερα.

3.2.1. Η κτηνοτροφία στην Ελλάδα μέχρι το 1980

Η κτηνοτροφία είναι γνωστή σαν δραστηριότητα του ανθρώπου από τη νεολιθική εποχή, με κέντρο ανάπτυξης τη Μέση Ανατολή και την ανατολική Μεσόγειο.⁴⁶ Η ανάπτυξη της τοποθετείται στην εποχή που άρχισε να αναπτύσσεται και η γεωργία. Έτσι η πρωτόγονη κοινωνία χωρίστηκε σε δύο βασικές ομάδες: τους καθαρά γεωργούς και τους κτηνοτρόφους. Οι γεωργοί έμεναν συνήθως σ' ένα τόπο, ενώ οι κτηνοτρόφοι ήταν αναγκασμένοι να πηγαίνουν στα μέρη που είχε χορτάρι. Ο τρόπος αυτός της κτηνοτροφίας γνωστός ως νομαδικός έχει την αρχή του στις χώρες εκείνες που δεν έχουν όλη την εποχή χορτάρι. Παρόλο που είναι τόσο παλιός, είναι ακόμη πολύ συνηθισμένος και πολύ διαδομένος σε πολλές χώρες.

Στην Ελλάδα, ο τρόπος αυτός αφορά την εκτροφή των αιγοπροβάτων και μπορούμε να πούμε ότι μάλλον έχει συρρικνωθεί αρκετά. Προφανώς ο τρόπος παραγωγής αντανakλά και επηρεάζει και την οργάνωση των αγροτικών κοινωνιών και συνακόλουθα τον τρόπο ζωής τους. Η συμμετοχή των επί μέρους κλάδων της κτηνοτροφίας στο σύνολο της ζωικής παραγωγής της χώρας υπολογίζεται σε 58,7% για την αιγοπροβατοτροφία, 19,25% για τη βοοτροφία, 9,9% για την πτηνοτροφία, 7,8% για τη χοιροτροφία και 4,45% για τους λοιπούς τομείς.⁴⁷

⁴⁶

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%BF%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1>

⁴⁷ Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, «Ανάπτυξη Τομέα Αιγοπροβατείας», σ. 2, Αθήνα, 2007

Η υπεροχή του τομέα της αιγοπροβατείας συνιστά βασικό χαρακτηριστικό της κτηνοτροφικής πραγματικότητας της χώρας, η οποία ως μεσογειακή είναι στραμμένη κυρίως στο κλάδο αυτό παρά στα βοοειδή. Ο παραγωγικός προσανατολισμός του κλάδου σχετίζεται άμεσα με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και δεδομένα της συγκυρίας και της μεταβολής τους κάθε φορά. Αν ορίσουμε ως χρονικό σημείο αναφοράς τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους η κτηνοτροφία -ακολουθώντας μια παράδοση αιώνων- εκείνη τη περίοδο είναι περισσότερο ένα μέσο συντήρησης της οικογένειας (στο πλαίσιο πολλές φορές ενός δουλοπαροικικού συστήματος) παρά μια κερδοφόρα επιχείρηση. Ουσιαστικά κάνουμε λόγο για ένα «κλειστό» σύστημα παραγωγής με ελάχιστα εμπορευματικά χαρακτηριστικά. Ο χωρικός κτηνοτρόφος χρησιμοποιεί κάποιες παραδοσιακές τεχνικές, που κατά κανόνα μεταφέρονται εμπειρικά από γενιά σε γενιά. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται και από το ιδιοκτησιακό ζήτημα (τσιφλίκια, εθνικές γαίες), το οποίο εν μέρει επιλύεται τον 20^ο αι. μετά τις κινητοποιήσεις των μικροϊδιοκτητών και την εξέγερση και μετέπειτα καταστολή του Κιλερέρ. Τη περίοδο του μεσοπολέμου η φυσιογνωμία της αγροτικής μας οικονομίας καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις απαλλοτριώσεις, που έγιναν τη δεκαετία του 20^ς, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας δομής στην αγροτική μας οικονομία. Κύριο χαρακτηριστικό της ήταν η επικράτηση της μικροϊδιοκτησίας και η εμπορευματοποίηση της με ταχύτερους ρυθμούς. Η αγροτική μεταρρύθμιση του μεσοπολέμου επιτάχυνε τη πρόσδεση της ελληνικής αγροτικής οικογένειας στο χρηματικό κύκλωμα με αποτέλεσμα συν τοις άλλοις αρκετοί κάτοικοι της υπαίθρου να εγκαταλείπουν τον αντίστοιχο τρόπο ζωής και να στρέφονται προς τις πόλεις, τάση που ενισχύθηκε μεταπολεμικά. Η δυσμενής θέση των χωρικών χειροτέρευσε αν σκεφθούμε επίσης ότι στο επίπεδο της χωρικής κοινότητας δεν αναπτύσσονται σε αντιστάθμισμα συλλογικές μορφές δράσης.⁴⁸

Τη μεταπολεμική περίοδο οι δομικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας εμπόδισαν τον αγροτικό τομέα και ειδικότερα τη κτηνοτροφία να εναρμονίσει την ανάπτυξή της, ώστε να ανταποκρίνεται στις διατροφικές ανάγκες των κατοίκων και να εξασφαλίζει ικανοποιητικό εισόδημα για τον παραγωγό. Η φορολογική επιβάρυνση των αγροτών ήταν υψηλότερη από εκείνη των κατοίκων των πόλεων, ενώ οι τιμές των αγροτικών προϊόντων δεν αυξάνονταν με τους ίδιους ρυθμούς, που

---

⁴⁸ Δαουτόπουλος, Γ- Καζακόπουλος, Λ- Κούση, Μ, «Αγροτική Κοινωνιολογία», σ. 56, Ζυγός, Θεσσαλονίκη, 2007

αυξάνονταν τα βιομηχανικά προϊόντα.⁴⁹ Ως συνολικό αποτέλεσμα είχαμε μια δυσανάλογη μεταφορά γεωργικού εισοδήματος από τη γεωργία στον αστικό τομέα της οικονομίας (βιομηχανία, εμπόριο), που τελικά οδήγησε στη μαζική έξοδο των αγροτών από την ύπαιθρο.⁵⁰

Η πολιτεία ελάχιστα ανταποκρίθηκε στις προτάσεις και ειδικά στο θέμα των ζωοτροφών, όπου απέτυχε λόγω συναλλαγματικών περιορισμών που περιόριζαν τις δυνατότητες εισαγωγών, ενώ η υψηλότερη τιμή ανταγωνιστικών προϊόντων (π.χ σιτηρά) απέτρεπε τους γεωργούς από τη καλλιέργεια ζωοτροφών. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι προπολεμικά η ελληνική αγροτική οικογένεια απασχολούνταν με διάφορες γεωργικές καλλιέργειες – π.χ ζωοτροφές- παράλληλα με την κτηνοτροφία. Η γεωργία λειτουργούσε συμπληρωματικά με τη κτηνοτροφία καθιστώντας τον έλληνα γεωργό συν τοις άλλοις ειδήμονα στο risk management χωρίς να το γνωρίζει ίσως.

Η παραγωγή ζωοτροφών άρχισε να αυξάνεται από το 1959 με ειδικό πρόγραμμα άμεσων επιδοτήσεων προς τους παραγωγούς.⁵¹ Ήδη από το 1956 χορηγούνταν σημαντικές ενισχύσεις μέσω του προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης (ν. 480/1955) και στους κτηνοτρόφους, που οδήγησαν σταδιακά σε αύξηση της παραγωγής κτηνοτροφικών προϊόντων (όπως φαίνεται στο παρακάτω πίνακα και το γράφημα), η οποία ενισχύθηκε μετά το 1966 με τη θέσπιση εγγυημένων τιμών.⁵²

Πίνακας: Εξέλιξη παραγωγής κρέατος ανά χρονικές περιόδους για το διάστημα 1933-1977

(χιλ. τόνοι)

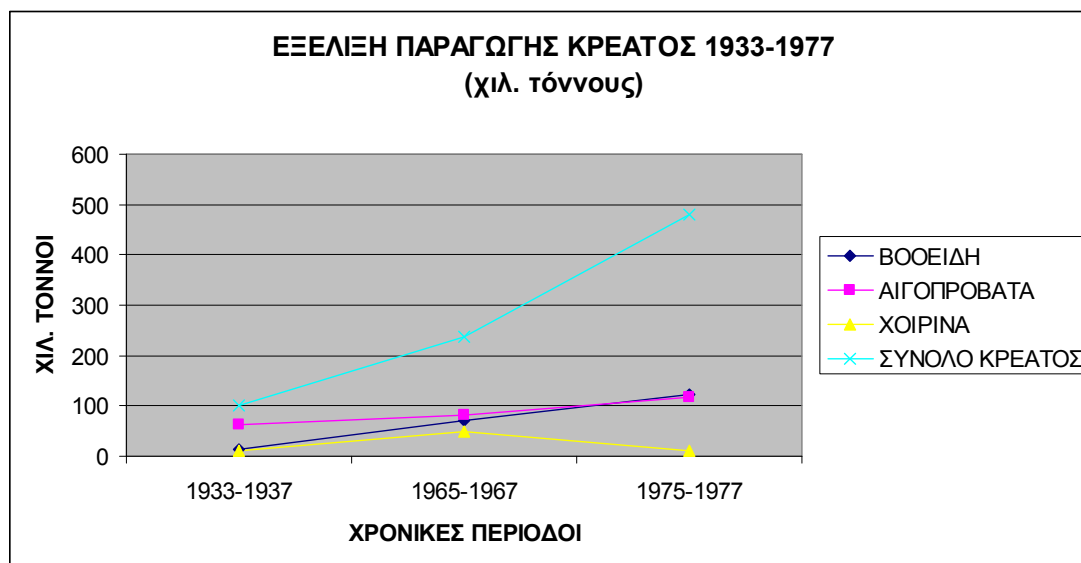
ΧΡΟΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ	ΒΟΟΕΙΔΗ	ΑΙΓΟΠΡΟΒΑΤΑ	ΧΟΙΡΙΝΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΚΡΕΑΤΟΣ
1933-1937	14,6	61,4	12,2	101,1
1965-1967	70,2	81,9	48	236,4
1975-1977	123,3	118,4	11,6	480,2

⁴⁹ Ο.π.

⁵⁰ Ο.π, σ. 57

⁵¹ Ο.π, σ. 24

⁵² Έγινε δηλαδή προσπάθεια να επιτευχθεί αυτό που αποκαλέστηκε Πράσινη Επανάσταση, που σήμαινε αύξηση της παραγωγής με προστασία και εκμηχάνιση.

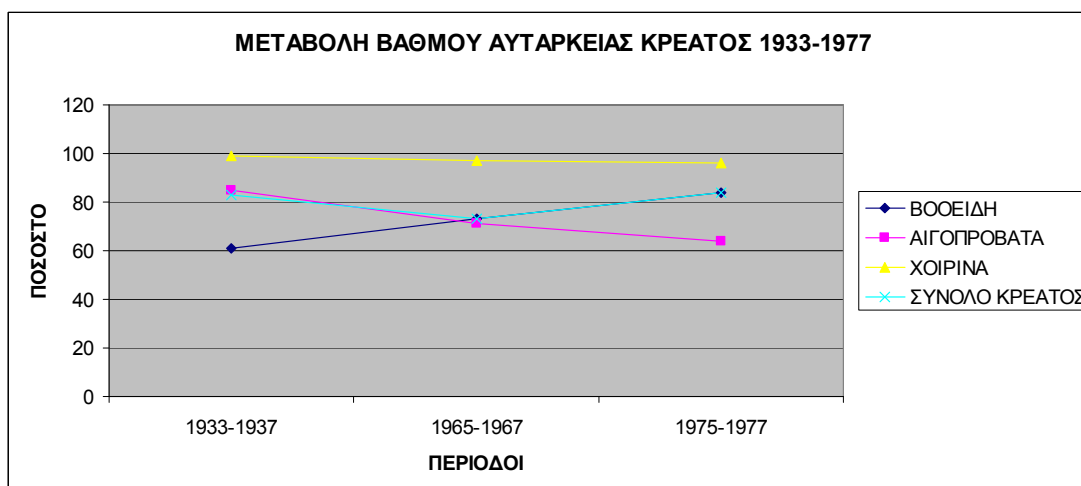

Πηγή: Φωτόπουλος Χ-Τζουβελέκας Β-Παπαναγιώτου Ε, «Η εξέλιξη της κτηνοτροφίας στην Ελλάδα», σ. 348, Σταμούλη, Αθήνα, 2000.

Επεξεργασία: του γράφοντος

Έτσι, έχουμε μια αύξηση της παραγωγής κρέατος από το 1965 έως το 1977, (που ήταν σχεδόν πενταπλάσια σε σχέση με το προπολεμικό επίπεδο), με την εξαίρεση μόνο του χοιρινού κρέατος, η παραγωγή του οποίου εμφανίζει στασιμότητα έναντι των προπολεμικών επιπέδων. Πάντως ο βαθμός αυτάρκειας σε χοιρινό κρέας διατηρήθηκε σε υψηλά επίπεδα καθ' όλη τη προαναφερόμενη περίοδο και σχετίζεται προφανώς με τις διατροφικές συνήθειες, που με τη σειρά τους καθορίζουν ως ένα βαθμό και τη παραγωγική κατεύθυνση.

Παρά την αύξηση της κτηνοτροφικής παραγωγής η αυτάρκεια της χώρας διατηρείται σχεδόν σταθερή σε σχέση με τα προπολεμικά επίπεδα και μάλιστα για το κλάδο των αιγοπροβάτων βαίνει μειούμενη, όπως αποτυπώνεται στο παρακάτω γράφημα.

Ασφαλώς η εξέλιξη αυτή οφείλεται εν πολλοίς στην αυξημένη ζήτηση λόγω της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου αντανακλά όμως και τις χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες του κλάδου που συνοψίζονται στις εξής:⁵³

- το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων
- την ηλικιακή πυραμίδα του ανθρώπινου δυναμικού που ασχολείται με τον τομέα και την ελλιπή τεχνογνωσία του
- την ανεπαρκή γενετική παρέμβαση για βελτίωση των αποδόσεων
- το μη εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων (κτηνοτροφικά πάρκα)
- την έλλειψη βοσκοτόπων

Το ελληνικό μεταπολεμικό πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης και ειδικότερα κτηνοτροφικής στηρίχθηκε στη προστασία και την εκμηχάνιση (κυρίως για τη γεωργία).

Με την οικονομική κρίση του 1973 έχουμε «έκρηξη» του πληθωρισμού και προσπάθεια τιθάσευσής του με καθορισμό ανώτατων τιμών χονδρικής, λιανικής και παραγωγού έως το 1981. Τη περίοδο εκείνη αρχίζει η κοινωνική διαχείριση⁵⁴ των προβλημάτων του αγροτικού τομέα, που συμπίπτει με την ένταξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ. αυτή συνίσταται στη προσπάθεια εισοδηματικής στήριξης των αγροτών, ώστε αφενός να μην υπάρξουν πιέσεις στο επίπεδο της απασχόλησης και αφετέρου να εκτονωθούν οι καταπιεσμένες λόγω δικτατορίας εισοδηματικές τους διεκδικήσεις. Η ένταξη της χώρας στην τότε Ε.Ο.Κ συνεπάγεται και την εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π), που συνιστά πρωταρχική κοινή πολιτική της. Η περίοδος αυτή, μετά την ένταξη καθορίζεται από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που αφορούν και επηρεάζουν συνολικά την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα της χώρας, γι' αυτό παρουσιάζεται ξεχωριστά στην επόμενη υποενότητα μαζί με μια σύντομη αναφορά στην εξέλιξη της Κ.Α.Π..

---

⁵³ Φωτόπουλος Χ-Τζουβελέκας Β-Παπαναγιώτου Ε, «Η εξέλιξη της κτηνοτροφίας στην Ελλάδα», σ. 27, Σταμούλη, Αθήνα, 2000.

⁵⁴ Μαραβέγιας Ν (επιμ), «Η μεσογειακή γεωργία στη δίνη της παγκοσμιοποίησης», σ. 41, Παπαζήση, Αθήνα, 2008

3.2.2. Η κτηνοτροφία στην Ελλάδα από το 1981 έως σήμερα

Ήδη από το 1980 με την ενεργειακή κρίση και το άνοιγμα της ελληνικής οικονομίας λόγω ένταξης στην τότε ΕΟΚ δημιουργείται μια νέα πραγματικότητα για τον κλάδο της κτηνοτροφίας. Στο πλαίσιο της αγροτικής της πολιτικής, η Ε.Ε. επιχείρησε να ικανοποιήσει τους αρχικούς της στόχους, τους οποίους είχε θέσει στη Συνθήκη της Ρώμης, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην πολιτική τιμών παρά στη διαρθρωτική πολιτική. Οι θεσμικές τιμές των γεωργικών προϊόντων καθορίζονται ενιαίες σε όλες τις χώρες και μάλιστα σε επίπεδο πολλαπλάσιο από τις διεθνείς τιμές στα ίδια προϊόντα.⁵⁵ Σχετικά σύντομα, μέσα σε μια 15ετία, εμφανίστηκε η ανεπιθύμητη παράπλευρη συνέπεια αυτής της πολιτικής που ήταν η υπερβολική παραγωγή, που κατέληγε σε βουνά πλεονασμάτων. Λόγω της αγροτικής πολιτικής που ακολούθησε η Ε.Ε. ανέκυψαν διάφορα προβλήματα τα οποία συνοπτικά είναι τα εξής⁵⁶

- Η δημιουργία σοβαρών πλεονασμάτων σε τομείς όπως το βοδινό κρέας και το γάλα.
- Η επιβάρυνση του προϋπολογισμού της Ε.Ε. με δαπάνες για την αποθήκευση των πλεονασμάτων και τη διάθεσή τους στη διεθνή αγορά.
- Η αύξηση των τιμών καταναλωτή για τα τρόφιμα.
- Η εισαγωγή φτηνών ζωοτροφών από τρίτες χώρες.
- Οι περιορισμένες αυξήσεις των τιμών παραγωγού σε σχέση με τις τιμές καταναλωτή.
- Επειδή οι μικροί παραγωγοί αδυνατούσαν να επωφεληθούν από την αγροτική πολιτική, επιταχύνθηκε η έξοδος των εκμεταλλεύσεων από τον κλάδο.

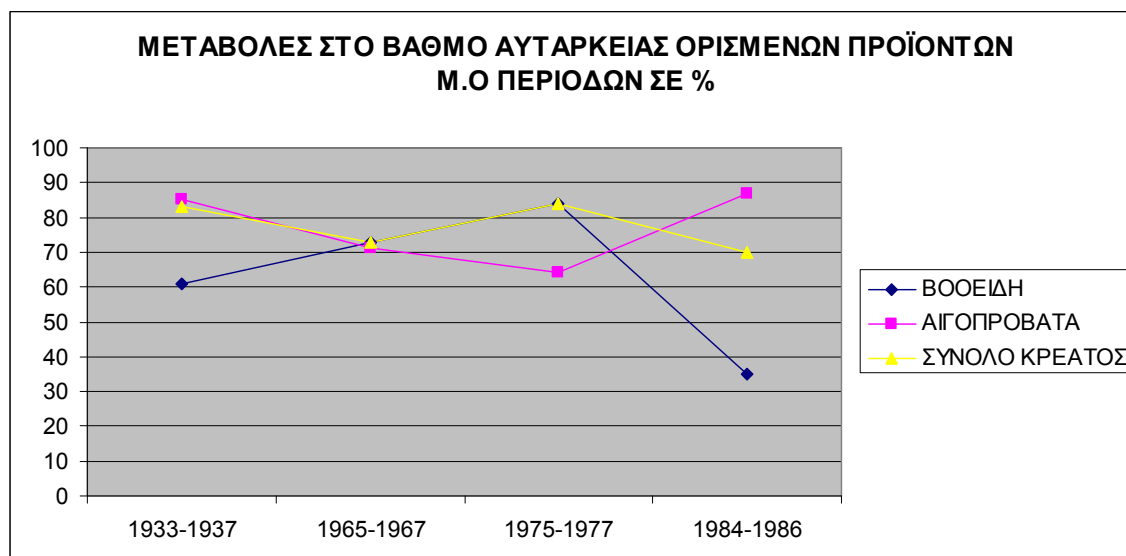
Οι θεσμικές τιμές των γεωργικών προϊόντων καθορίζονται ενιαίες σε όλες τις χώρες και μάλιστα σε επίπεδο πολλαπλάσιο από τις διεθνείς τιμές στα ίδια προϊόντα.. Σχετικά σύντομα, μέσα σε μια 15ετία, εμφανίστηκε η ανεπιθύμητη παράπλευρη συνέπεια αυτής της πολιτικής που ήταν η υπερβολική παραγωγή, που κατέληγε σε βουνά πλεονασμάτων. Οι μηχανισμοί της Κ.Α.Π στήριζαν κυρίως τα πλεονασματικά προϊόντα στις εθνικές αγορές, ενώ τα ελλειμματικά αφέθηκαν να στηριχθούν από την

⁵⁵ ΥΠΑΑΤ- Διεύθυνση Αγροτικής Πολιτικής & Τεκμηρίωσης, Κείμενο Εργασίας «Η πορεία της ΚΑΠ και το μέλλον της μετά το 2013, Αθήνα Μάρτιος 2011.

⁵⁶ Φωτόπουλος Χ-Τζουβελέκας Β-Παπαναγιώτου Ε, «Η εξέλιξη της κτηνοτροφίας στην Ελλάδα», σ. 40, Σταμούλη, Αθήνα, 2000.

εγχώρια ζήτηση. Δεδομένου όμως ότι η εγχώρια ζήτηση μπορούσε να ικανοποιηθεί με ελεύθερες εισαγωγές από τις άλλες χώρες της Ε.Ε., τα ελλειμματικά προϊόντα βρέθηκαν σε δυσμενή θέση. Τέτοια ήταν η περίπτωση των κτηνοτροφικών προϊόντων, τα οποία ήταν ήδη ελλειμματικά πριν από την ένταξη και έγιναν ακόμη περισσότερο μετά από αυτήν. Αυτό συνέβη αφού, οι εισαγωγές κτηνοτροφικών προϊόντων αυξήθηκαν σημαντικά μετά την ένταξη, όχι μόνο λόγω κοινοτικής προτίμησης αλλά και επειδή υποχώρησε η εγχώρια κτηνοτροφική παραγωγή, ενώ η συναλλαγματική δαπάνη για εισαγωγές αυξήθηκε ακόμη περισσότερο λόγω των αυξημένων κοινοτικών τιμών εισαγωγής σε σχέση με τις τρίτες χώρες.

Επιπλέον τη δεκαετία του '80, και ιδιαίτερα μετά το 1985 αυξάνονται περισσότερο οι τιμές των ζωοτροφών έναντι των τιμών των κτηνοτροφικών προϊόντων, με αποτέλεσμα να αυξηθεί το κόστος και να συμπειστούν τα περιθώρια κέρδους των κτηνοτρόφων. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις στις τιμές των ζωοτροφών οφείλονταν στις υψηλότερες τιμές που δόθηκαν στα δημητριακά, για να ευθυγραμμιστούν οι εθνικές προενταξιακές τιμές με αυτές της Ε.Ε. Η εξέλιξη αυτή συνεπάγεται μείωση της εγχώριας παραγωγής και συνακόλουθη μείωση στο βαθμό αυτόρκειας σε κρέας, που στη περίπτωση του βοείου είναι κατακόρυφη.

Έτσι τον Ιούνιο του 1992, ύστερα από την υποβολή των σχετικών προτάσεων της Επιτροπής αποφασίστηκε η μεταρρύθμιση της Κ.Α.Π με κεντρικό στοιχείο του συνόλου των μέτρων τις περικοπές τιμών για ορισμένα είδη προϊόντων. Η απώλεια του γεωργικού εισοδήματος λόγω της περικοπής των τιμών αντισταθμίστηκε με άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η παραγωγή να

αυξάνεται εκεί όπου υπήρχαν αυξημένες επιδοτήσεις και η χώρα να μετατραπεί σταδιακά από κλασικός παραγωγός μεσογειακών προϊόντων σε μικτή χώρα παραγωγό και προϊόντων βορείων χωρών της Ε.Ε. Στην Ανάβρα ειδικότερα είχαμε αύξηση της παραγωγής βόειου κρέατος γεγονός που αποδίδεται ακριβώς στην επιδοματική πολιτική της Ε.Ε.⁵⁷

Τελικά ποτέ δεν αποκτήσαμε συγκριτικό πλεονέκτημα στη παραγωγή αυτών των προϊόντων με αποτέλεσμα οι μη μεσογειακοί κλάδοι να αντιμετωπίζουν τα μεγαλύτερα προβλήματα βιωσιμότητας. Στο τομέα της κτηνοτροφίας η αιγοπροβατία π.χ συνεχίζει να αναπτύσσεται σε αντίθεση με τα βοοειδή. Στο σημείο κρίνεται απαραίτητη μια ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη της Κ.Α.Π από τη «γέννηση» της τη δεκαετία του 1960' έως και σήμερα, ώστε να αποσαφηνιστεί στη συνέχεια η ειδικότερη επίδρασή της στην ελληνική κτηνοτροφία.

---

⁵⁷ www.greekscapes.gr

3.2.2.1. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (Κ.Α.Π)

Η Κ.Α.Π βασίστηκε πάνω στις αρχές της ενιαίας αγοράς των γεωργικών προϊόντων, της κοινοτικής προτίμησης και της χρηματοδοτικής αλληλεγγύης. Στη πορεία της υπέστη αρκετές μεταρρυθμίσεις και εξελίχθηκε ώστε να ανταποκρίνεται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της κοινωνίας.

Τη δεκαετία του 1960 εγκαινιάζεται η «κοινή αγροτική πολιτική» της ΕΕ, χάρη στην οποία τα κράτη μέλη ελέγχουν από κοινού την παραγωγή των τροφίμων. Το 1968, ο Sicco Mansholt (Επίτροπος για τη γεωργία), υπέβαλε ένα υπόμνημα στο Συμβούλιο των υπουργών σχετικά με τη γεωργική μεταρρύθμιση στην τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Αυτό το μακροπρόθεσμο σχέδιο, επίσης γνωστό ως γεωργικό πρόγραμμα «1980» έθεσε τα θεμέλια για μια διαρθρωτική διάσταση της πολιτικής για την ευρωπαϊκή γεωργία. Το σχέδιο Mansholt ήταν ιδέα της δεκαετίας του '60 και έθεσε τα όρια σε μια πολιτική στήριξης τιμών και αγοράς, ενώ επεδίωξε να απομακρυνθεί τους μη παραγωγικούς μικρούς αγρότες από την εκμετάλλευση ώστε να παγιώσει τύπους καλλιέργειας σε μεγαλύτερη, αποδοτικότερη και περισσότερο βιομηχανοποιημένη κλίμακα. Τελικά το σχέδιο Mansholt κρίθηκε αποτυχημένο.

Η δεκαετία του '80 ήταν η δεκαετία που είδε τις πρώτες αληθινές μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ, που προανήγγειλαν την περαιτέρω εξέλιξή της από το 1992 και μετά. Οι βασικές μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ ήταν τέσσερις (4) μέσα σε σαράντα χρόνια, μετατρέποντας σταδιακά το σύστημα στήριξης των τιμών σε σύστημα στήριξης των εισοδημάτων και είναι χρονολογικά οι παρακάτω.

1992: Η μεταρρύθμιση MacSharry απετέλεσε σημείο καμπής στην ιστορία της Κ.Α.Π. Οι τιμές στήριξης της αγοράς μειώνονται και δίνεται αντισταθμιστική πληρωμή ανά εκτάριο ή ανά κεφαλή ζώου με βασικούς στόχους:

- Να διατηρηθεί η θέση της Ε.Ε. ως του μεγαλύτερου γεωργικού παραγωγού και εξαγωγέα, ώστε να καταστούν οι γεωργοί της περισσότερο ανταγωνιστικοί στην εγχώρια και τη διεθνή αγορά.
- Να μειωθεί η παραγωγή σε επίπεδα προσαρμοσμένα στη ζήτηση που υπάρχει στην αγορά.
- Να περιοριστεί η επιδότηση του αγροτικού εισοδήματος εκεί όπου χρειάζεται περισσότερο.
- Να παρακινηθούν οι γεωργοί να παραμείνουν στην ύπαιθρο.

- Να προστατευτεί το περιβάλλον και να αναπτυχθεί το φυσικό δυναμικό της υπαίθρου

Οι πληρωμές αποτελούν μια πρώτη μορφή άμεσων ενισχύσεων στον παραγωγό αλλά είναι συνδεδεμένες με το είδος της παραγωγής. Ισχύουν μόνο για ορισμένα προϊόντα (σιτηρά, πρωτεϊνούχα, ελαιούχα, βόειο και σε μικρότερο βαθμό αιγοπρόβατα και καπνό). Δίνεται έμφαση στην περιβαλλοντική διάσταση της γεωργίας, στην ποιότητα των γεωργικών προϊόντων και στην ασφάλεια τροφίμων.

2000-Agenda 2000: Με την Agenda 2000 εισάγεται ο 2ος Πυλώνας της ΚΑΠ που περιλαμβάνει μέτρα πολιτικής για την Ανάπτυξη της Υπαίθρου. Αυξάνονται τα κοινωνικο-διαρθρωτικά, και περιβαλλοντικά συνοδευτικά μέτρα. Αυξάνεται περαιτέρω ο προσανατολισμός προς την αγορά (Μείωση των θεσμικών τιμών αγοράς, ώστε να πλησιάσουν περαιτέρω τις διεθνείς τιμές).

2003: Πρόκειται για την πλέον φιλόδοξη μεταρρύθμιση μέχρι σήμερα. Η μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής του 2003 σηματοδότησε μια νέα φάση στις ενισχύσεις για την στήριξη του εισοδήματος των γεωργών, εισάγοντας την έννοια της Ενιαίας Αποδεδειγμένης Ενίσχυσης στον Α΄ πυλώνα της Κ.Α.Π. και ενισχύοντας τον Β΄ πυλώνα με μεταφορά πόρων από τον Α΄ πυλώνα. Τους βασικούς στόχους της μεταρρύθμισης αυτής αποτέλεσαν:

- Η σύνδεση της ευρωπαϊκής γεωργίας με τις διεθνείς αγορές (προσανατολισμός της αγοράς),
- Η προετοιμασία της διεύρυνσης της ΕΕ προς 10 νέα κράτη-μέλη,
- Η ικανοποίηση των νέων αναγκών των πολιτών για προστασία του περιβάλλοντος, ποιότητα προϊόντων και ασφάλεια τροφίμων,
- Η μεγαλύτερη συμβατότητα της ΚΑΠ με τις απαιτήσεις τρίτων χωρών (ΠΟΕ, Γύρος Ντόχα)

Οι εξισωτικές αποζημιώσεις που χορηγούνται ετησίως στους κτηνοτρόφους της Ανάβρας, ως κατοίκων ορεινών περιοχών είναι απότοκο αυτής της μεταρρύθμισης. Βασικό στοιχείο της μεταρρύθμισης αποτέλεσε η σύνδεση της καταβολής των ενισχύσεων με τη υποχρέωση των παραγωγών να τηρούν τις οδηγίες και τους κανονισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος, τη δημόσια υγεία και την υγεία των ζώων, καθώς και να ακολουθούν τις ορθές γεωργικές και περιβαλλοντικές πρακτικές με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος. Ήδη η Ανάβρα με την αναδιοργάνωση της κτηνοτροφίας της και την ενίσχυση των σχετικών υποδομών

εκπληρώνει τις προϋποθέσεις, που έχουν τεθεί για την προστασία του περιβάλλοντος, αφού λειτουργούν τα τρία κτηνοτροφικά πάρκα και το πιστοποιημένο σφαγείο.

2008: Διαγνωστικός Έλεγχος της ΚΑΠ (Health check) Με την πολιτική συμφωνία που επετεύχθη τον Νοέμβριο 2008 για τον «Έλεγχο Υγείας» η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε ως στόχο τη βελτίωση της λειτουργίας και τον περαιτέρω εκσυγχρονισμό της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, καθώς και την προσαρμογή της στις νέες προκλήσεις και δυνατότητες που παρουσιάζονται μετά το 2009 στην ΕΕ των 27 κρατών μελών Οι προτάσεις της Επιτροπής κινήθηκαν σε τρεις βασικούς άξονες:

- Με ποιο τρόπο η ενιαία αποδεδειγμένη ενίσχυση θα γίνει περισσότερο αποτελεσματική, αποδοτική και απλή.
- Πώς θα βελτιωθεί ο προσανατολισμός των αγροτικών προϊόντων στην αγορά, λαμβανομένης υπόψη της παγκοσμιοποίησης και πώς θα διαχειριστούμε τις νέες προκλήσεις.
- Πώς θα αντιμετωπιστούν οι μεγάλες προκλήσεις από τις κλιματικές αλλαγές μέχρι τα βιοκαύσιμα και τη διαχείριση των υδάτινων πόρων.

Πριν το 1992, πάνω από το 90% όλων των γεωργικών δαπανών της ΕΕ πήγαινε στους μηχανισμούς στήριξης αγοράς, συμπεριλαμβανομένων των εξαγωγικών επιδοτήσεων. Το 2008, αυτό το ποσοστό έπεσε στο 10% του προϋπολογισμού της Κ.Α.Π. και το ποσοστό αυτό αντικατοπτρίζει τη μεταβολή που συντελέστηκε με τις διαδοχικές μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ. Παρά τα θετικά τους σημεία οι μεταρρυθμίσεις δεν κατάφεραν να απαλλάξουν τη ΚΑΠ⁵⁸ από τη τακτική επιδοτήσεων της παραγωγής που συνεχίστηκα μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990.

Η αναθεωρημένη Κοινή Αγροτική Πολιτική που ξεκίνησε το 2003 και ολοκληρώθηκε με τον «Έλεγχο Υγείας» (Health check-2009) πρόκειται να μεταρρυθμιστεί έως το 2013. Στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η οποία δημοσιεύθηκε τον Οκτώβριο του 2010 περιλαμβάνονται θέματα τα οποία είναι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την χώρα μας, με αλλαγές μείζονος σημασίας στις επιμέρους πολιτικές που εφαρμόστηκαν τα τελευταία χρόνια. Η συζήτηση άρχισε ουσιαστικά το 2008, με τη διαβούλευση για τις πολιτικές που θα χρηματοδοτεί μετά το 2013 ο κοινοτικός προϋπολογισμός. Στη διαβούλευση αυτή, οι δαπάνες της ΚΑΠ αποτέλεσαν αντικείμενο έντονης κριτικής, σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να

---

⁵⁸ Καμχής Μ, «Η ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου», σ. 181, Κριτική, Αθήνα, 2007

στοιχειοθετείται η προστιθέμενη αξία της για να δικαιολογείται στο εξής η δημόσια δαπάνη που συνεπάγεται η εφαρμογή της. Στη συνέχεια και μετά τις πρώτες αντιδράσεις (2010) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προκειμένου να διαμορφώσει την ανακοίνωση προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Ευρωπαϊκή και Κοινωνική Επιτροπή, κάλεσε όλους τους ενδιαφερόμενους πολίτες και οργανισμούς της ΕΕ σε δημόσιο διάλογο για το μέλλον της ΚΑΠ, τις αρχές και τους στόχους της. Στις 12 Απριλίου 2010 άνοιξε ο δημόσιος διάλογος με πρόσκληση προς όλους τους Ευρωπαίους πολίτες και τις Οργανώσεις να πάρουν μέρος στη διαβούλευση για το μέλλον της ΚΑΠ και τον επαναπροσδιορισμό της . Ο διάλογος αυτός ήταν ανοιχτός μέχρι 11/6 και εστάλησαν 5.700 απαντήσεις. Η συμμετοχή ξεπέρασε κάθε προσδοκία και κατέδειξε ότι πάνω από το 90% των ευρωπαίων πολιτών θεωρούν ότι η γεωργία είναι σημαντική για το μέλλον και ότι η ΚΑΠ πρέπει να παραμείνει μια ισχυρή κοινή πολιτική που θα οικοδομείται γύρω από τους δύο πυλώνες της. Επίσης πάνω από το 90% των Ευρωπαίων επιθυμούν η γεωργία να τους παρέχει ασφαλή, υγιή και καλής ποιότητας τρόφιμα, να προστατεύει τα τοπία και να συμβάλλει στην ανάπτυξη της οικονομίας. Η ΚΑΠ ως η πιο ολοκληρωμένη από τις πολιτικές της Ε.Ε., έρχεται αντιμέτωπη σήμερα με ένα σύνολο προκλήσεων οι οποίες καλούν σε στρατηγικές επιλογές για το μακροπρόθεσμο μέλλον της γεωργίας και των αγροτικών περιοχών και επιβεβαιώθηκε ότι σήμερα όπως οι συνθήκες διαμορφώθηκαν συγκεντρώνει το ενδιαφέρον της κοινωνίας.

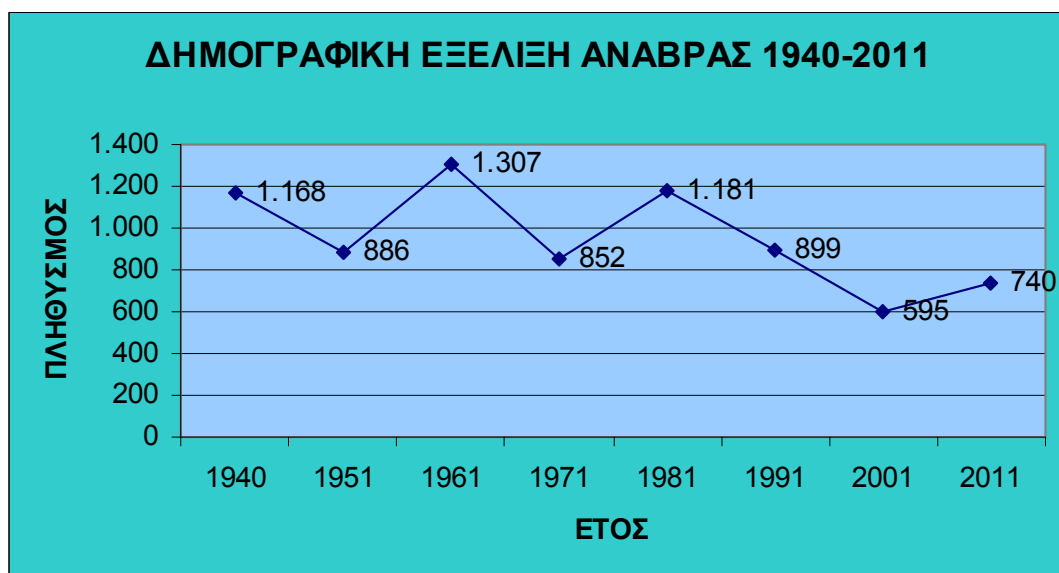
Δεδομένου ότι η ΚΑΠ συνεχίζει να εξελίσσεται, πρωταρχικός στόχος είναι να ενθαρρύνουν τα συστήματα που δίνουν προστιθέμενη αξία στις ιδιαιτερότητες της ορεινής αγροτικής ανάπτυξης και να επανεξεταστεί το σύνολο της διαδικασίας από την παραγωγή έως την εμπορία.⁵⁹ Οι χώρες πρέπει να εξετάσουν ειδικότερα τις ορεινές περιοχές σύμφωνα με την Ε.Ε στο ευρύτερο πλαίσιο των πολυλειτουργικών περιφερειακών οικονομιών.

---

⁵⁹ European Commission contract-No 2002.CE.16.0.AT.136, “Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries” Final report, p. 14, NORDREGIO, January 2004

4. Η Ανάβρα

Η Ανάβρα, ένας οικισμός με 700 περίπου μόνιμους κατοίκους σήμερα, βρίσκεται στις δυτικές πλαγιές της Όθρυος (μέσο υψόμετρο 780 μ.), σε μέρος προσήλιο, πολύ κοντά σε μια πλούσια πηγή, από την οποία πήρε και το όνομά της. Στο χωριό, που είναι αρκετά απομακρυσμένο από τις πλησιέστερες πόλεις (42 χλμ. από τη Λαμία, 40 από τον Αλμυρό και 80 από το Βόλο), σημειώνεται αδιάλειπτη παρουσία ανθρώπου τουλάχιστον από την πρωτοχριστιανική εποχή.⁶⁰ Επειδή ακριβώς βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση από τις πιο κοντινές κωμοπόλεις της Μαγνησίας, της Λάρισας και της Φθιώτιδας παρέμεινε κοινότητα και δεν ενσωματώθηκε σε κάποιο άλλο Δήμο με το σχέδιο Καποδίστριας. Η δημογραφική της εξέλιξη από το 1940 έως το 2011⁶¹ αποτυπώνεται στο παρακάτω γράφημα:

Πηγή στοιχείων: ΕΣΥΕ

Επεξεργασία στοιχείων: του γράφοντος

Από το διάγραμμα προκύπτει η μείωση του πληθυσμού της Ανάβρας μέχρι το 1951 ακολουθώντας τη πανελλαδική τάση λόγω πολέμου. Η τάση αυτή αντιστρέφεται μετά από αυτό το έτος, όπου ακολουθεί συνεχόμενη αύξηση του πληθυσμού, η οποία κορυφώνεται το 1961. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι το 1956 το χωριό καταστράφηκε από σεισμό και ξανακτίστηκε εκ νέου, οπότε σημειώθηκε μια σχετική ακμή, η οποία όμως τη δεκαετία του 1960 υποχώρησε λόγω και εσωτερικής

⁶⁰ <http://www.greekscapes.gr/index.php/index.php/2010-01-21-16-47-29/landscapescat/48-2009-07-28-10-32-03/92-anavra.html>

⁶¹ Προσωρινά στοιχεία

και εξωτερικής μετανάστευσης. Ο πληθυσμός παρουσιάζει εκ νέου αύξηση τη δεκαετία του 1970, για να ακολουθήσει συνεχόμενη μείωση από το 1981 έως και τα μέσα της δεκαετίας του 2000, οπότε και άρχισε η αντιστροφή της τάσης, που οδήγησε σε αύξηση του πληθυσμού, όπως καταγράφεται στη τελευταία απογραφή. Στη προσπάθεια εξεύρεσης και ερμηνείας των λόγων της αυξομείωσης του πληθυσμού ίσως μας βοηθήσει το παρακάτω γράφημα που παρουσιάζει το ποσοστό μεταβολής του πληθυσμού σε επίπεδο Ανάβρας, Νομού Μαγνησίας και χώρας. Ουσιαστικά η κοινότητα Ανάβρας ακολουθεί τη δική της πληθυσμιακή πορεία, που ποσοστιαία είναι αρνητική με εξαίρεση τις αριθμητικές εξάρσεις της δεκαετίας του 50 και του 70, όπου παρατηρείται αύξηση πληθυσμού μεγαλύτερη από την υπόλοιπη χώρα. Η δεκαετία του 50 είναι η περίοδος που η χώρα επουλώνει τα τραύματα του πολέμου και του εμφυλίου και μάλλον η αύξηση του πληθυσμού είναι μεγαλύτερη σε μέρη, που είχαν πληγεί εντονότερα από τα γεγονότα και είχαν αποδεκατιστεί, όπως η Ανάβρα ως κέντρο των ανταρτών. Τη τάση αυτή δεν φαίνεται να επηρεάζουν ούτε φυσικές καταστροφές, όπως ο σεισμός του 1954, που οδήγησε στο κτίσιμο εκ νέου του χωριού.

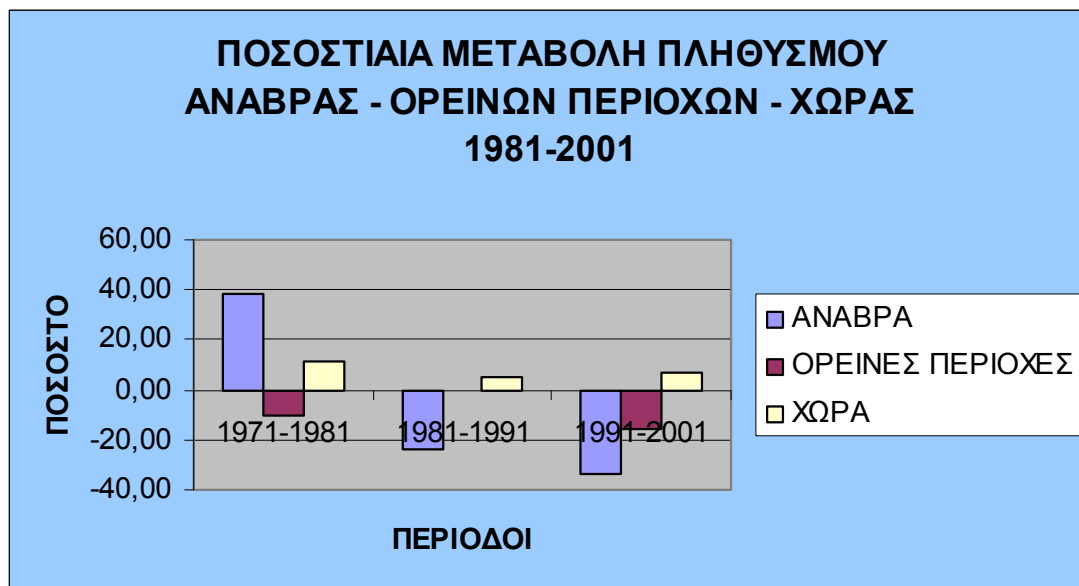

Πηγή στοιχείων: ΕΣΥΕ

Επεξεργασία στοιχείων: του γράφοντος

Η δεκαετία του 70 είναι και η περίοδος που παρατηρείται μια αύξηση πληθυσμού σε σχέση με το σύνολο της χώρας και το νομό. Τις δυο επόμενες δεκαετίες η μεταβολή του πληθυσμού ακολουθεί μια φθίνουσα πορεία για να

ακολουθήσει αυξητική τάση πλέον μετά το 2000, που αποτυπώνεται στη πρόσφατη απογραφή. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η σύγκριση της μεταβολής του πληθυσμού των ορεινών περιοχών σε σχέση με την Ανάβρα και το σύνολο της χώρας. Απ' αυτή προκύπτει ότι τη δεκαετία του 70 η Ανάβρα δεν ακολουθεί τη γενική τάση μείωσης του πληθυσμού των ορεινών περιοχών, άλλα παρουσιάζει αξιοσημείωτη άνοδο. Απεναντίας τις δυο επόμενες δεκαετίες ακολουθεί τη γενική τάση μείωσης. Η διαφορά αυτή ίσως να οφείλεται στο γεγονός της συνεχούς ενασχόλησης των κατοίκων με την κτηνοτροφία, που τους κρατούσε στο χωριό καθιστώντας το ένα «ζωντανό» χωριό.⁶²

Πηγή στοιχείων: ΕΣΥΕ

Επεξεργασία στοιχείων: του γράφοντος

Προκειμένου να κατανοηθεί επαρκέστερα η δημογραφική εξέλιξη της κοινότητας και η σημερινή της κατάσταση κρίνεται απαραίτητη μια σύντομη ιστορική αναδρομή της πορείας της στο χρόνο και η παρουσίαση των βασικών της χαρακτηριστικών, που ακολουθούν στις παρακάτω υποενότητες.

⁶² Πηγή: προφορική συνέντευξη με τον κ. Τσουκαλά Δ.

4.1. Ιστορική αναδρομή

Στη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας το χωριό ζώντας από την ακμάζουσα κτηνοτροφία απολάμβανε κάποια αυτονομία όπως και τα χωριά του Πηλίου, καθώς η Οθωμανική διοίκηση επιφορτισμένη να ελέγχει μια αχανή αυτοκρατορία σπάνια ενδιαφερόταν για ορεινές και δυσπρόσιτες οικονομίες, επικεντρώνοντας, και σχεδόν εξαντλώντας, το ενδιαφέρον της στην είσπραξη φόρων και στον έλεγχο πεδινών και αγροτικών περιοχών. Η Ανάβρα γνώριζε τότε μια περίοδο πληθυσμιακής ακμής με οικισμούς και καλύβια στα οποία κατά περιόδους φαίνεται πως έφταναν να ζουν, ανάλογα και με τις εποχές λόγω της νομαδικότητας των κτηνοτρόφων, μέχρι και 10.000 άνθρωποι.⁶³ Όμως το πλεονέκτημα της απόστασης από την κεντρική διοίκηση ήταν για την Ανάβρα και το σημαντικότερο μειονέκτημά της, όταν είχε να κάνει με φυσικές καταστροφές, όπως οι ασθένειες. Το απομακρυσμένο χωριό, ελλείψει κανόνων υγιεινής και κέντρων περίθαλψης, ήταν έρμαιο εξάπλωσης επιδημικών ασθενειών. Το 1815 μια επιδημία πανώλης ξεκλήρισε οικογένειες και ανάγκασε εκατοντάδες κατοίκους σε φυγή. Αλλά και η φυματίωση ήταν μόνιμος βραχνάς για τους κατοίκους του χωριού μέχρι τα πολύ πρόσφατα χρόνια.⁶⁴

Αλλά πέρα από τις φυσικές καταστροφές η ορεινή και σχετικά απομακρυσμένη θέση του χωριού συνέβαλε στο να ενδημήσουν στην περιοχή και να αναζητήσουν εύκολη πηγή τροφοδοσίας κάθε είδους άτακτοι και τακτικοί, μικροί και μεγάλοι στρατοί και ένοπλες ομάδες. Από το 1831 μέχρι την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881 η Ανάβρα υπήρξε η εσχατιά του νεοελληνικού κράτους. Η Ανάβρα ήταν για 50 χρόνια ένα χωριό των συνόρων της Ελλάδας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Μέχρι να προσαρτηθεί η Θεσσαλία το νεοσύστατο ελληνικό κράτος έβλεπε ως μοναδικό του σημείο εξάπλωσης τα βόρεια σύνορά του και έτσι η Ανάβρα βρέθηκε στο μάτι του απελευθερωτικού κυκλώνα και των επαναστατικών κινημάτων με σημαντικότερες περιόδους έξαρσης το 1854, 1867 και 1878. Ομάδες κλεφτών και αμαρτωλών την περίοδο εκείνη ενδημούσαν και δρούσαν στην Όθρυ εις βάρος των κατοίκων της Γούρας, όπως ονομαζόταν τότε το

---

⁶³ Τζαφλέρης Ν, «Μια νησίδα ιστορίας στα βουνά της Γούρας: Ανάβρα Μαγνησίας», Ομιλία για τα εγκαίνια μνημείου εθνικής συμφιλίωσης - απολεσθέντων και αγνοουμένων της δεκαετίας 1940-1950, σ. 2, Ανάβρα, 28 Οκτωβρίου 2010

⁶⁴ Ο.π

χωριό, γεγονός που ανάγκασε πολλούς κατοίκους να εγκαταλείψουν τον τόπο τους και να μετοικήσουν σε γειτονικές περιοχές (Λαμία, Στυλίδα, Αλμυρό, Χαλκίδα).

Όμως τα πιο δύσκολα χρόνια της ιστορίας της Ανάβρας και των κατοίκων της, έρχονται τη δεκαετία 1940 με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, την Κατοχή από τις φασιστικές δυνάμεις του Άξονα, την Αντίσταση και τον Εμφύλιο Πόλεμο. Στην περιοχή «Τσουνάτ» της Γούρας λειτουργούσε και η μοναδική αντάρτικη πολεμική βιομηχανία με πρωτεργάτη τον ευρεσιτέχνη μηχανουργό καπετάνιο Αλέκο Παπαγεωργίου και με δεκάδες εργαζομένους, που επισκεύαζαν όπλα, ασυρμάτους και άλλα υλικά πολέμου και κατασκεύαζαν νάρκες και χειροβομβίδες.⁶⁵

Η αντίστροφη μέτρηση και για την Ανάβρα ξεκίνησε όταν μια σειρά από γεγονότα τον Απρίλιο του 1943 οδήγησαν σε αντίποινα των Ιταλών κατακτητών ενάντια στον άμαχο πληθυσμό, διότι θεωρούν ότι υποθάλπει το αντάρτικο στη Θεσσαλία. Όταν λοιπόν έφτασαν στην Ανάβρα οι Ιταλοί οι κάτοικοι είχαν εγκαταλείψει ήδη τα σπίτια τους και οι κατακτητές, αφού το βρήκαν άδειο, έβαλαν φωτιά καίγοντας περίπου 534 σπίτια. Τα σπίτια σιγά – σιγά ξανακτίστηκαν με κόπο για να καταστραφούν και πάλι με τους σεισμούς του 1954 και 1980, δύο ακόμη φυσικές καταστροφές που έπληξαν το πολύπαθο χωριό.

Μετά το πόλεμο η Ανάβρα ακολούθησε λίγο ως πολύ τη πορεία της ελληνικής υπαίθρου μέχρι και το 1990, που αρχίζει η μεταβολή της, ώστε να φτάσουμε στη σημερινή εικόνα. Ως χωρική και οικονομική ενότητα χαρακτηρίζεται από την ορεινότητα και την παραγωγική εξειδίκευσή της στο τομέα της κτηνοτροφίας, που τελικά αποτέλεσαν και τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, όταν αξιοποιήθηκαν επαρκώς.

---

⁶⁵ Τζαφλήρης Ν, «Μια νησίδα ιστορίας στα βουνά της Γούρας: Ανάβρα Μαγνησίας», Ομιλία για τα εγκαίνια μνημείου εθνικής συμφιλίωσης - απολεσθέντων και αγνοουμένων της δεκαετίας 1940-1950, σ. 4, Ανάβρα, 28 Οκτωβρίου 2010

4.2. Υποδομές

Μέχρι το 1990 η Ανάβρα δεν διέφερε σε τίποτα από μια κλασική ορεινή κοινότητα της ελληνικής υπαίθρου, που τη χαρακτήριζε η εγκατάλειψη από τη πολιτεία και η ταύτιση των κατοίκων με το παρόν και τη μοίρα τους. Επιπλέον ως χωριό κτηνοτρόφων είχε φτάσει στο σημείο της συμβίωσης των ανθρώπων με τα ζώα, τα οποία κυκλοφορούσαν ελεύθερα μέσα στο χωριό καθιστώντας τη κατάσταση αποπνικτική.⁶⁶ Χωρίς δίκτυο εσωτερικής οδοποιίας και ανεπαρκή οδική σύνδεση με τις γύρω επαρχίες και αστικά κέντρα υστερούσε φανερά σε βασικές υποδομές, πόσο μάλλον σε υποδομές που προστατεύουν το περιβάλλον και αναδεικνύουν τα τοπικά πλεονεκτήματα και το πολιτισμό. Αξιοποιώντας πλήρως τη κοινοτική χρηματοδότηση και τους εθνικούς πόρους έφτασε σήμερα να θεωρείται αυτάρκης όχι μόνο σε βασικές υποδομές (οδικό δίκτυο, ύδρευση, αποχέτευση), αλλά να είναι μπροστά από την εποχή με παροχή στους κατοίκους υπηρεσιών και οικονομικής ευμάρειας πολύ πιο πάνω από τον ελληνικό μέσο όρο.

Βασικό μέλημα του κοινοτάρχη ήταν να «βγουν» τα ζώα έξω από το χωριό και να καταστεί το παραγωγικό πλεονέκτημα του χωριού –η κτηνοτροφία– προσοδοφόρα για τους κατοίκους και περιβαλλοντικά συμβατή. Έτσι σήμερα διαθέτει

- πρότυπες κτηνοτροφικές υποδομές (3 κτηνοτροφικά πάρκα) που στεγάζουν το χειμώνα όταν η Ανάβρα αποκλείεται από τα χιόνια 25.000 ζώα και

- πρότυπο σφαγείο

Δεύτερη προτεραιότητα ήταν η παροχή βασικών υποδομών και υπηρεσιών εκπαίδευσης και πρόνοιας, καθώς και ψυχαγωγίας με

- ασφαλτόστρωση οδικού δικτύου
- αγροτικό ιατρείο (πάντοτε στελεχωμένο)
- άψογο νηπιαγωγείο και δημοτικό
- σπίτια που φιλοξενούν τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν στα σχολεία και τους αγροτικούς ιατρούς
- Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών
- γήπεδα ποδοσφαίρου και μπάσκετ
- γυμναστήριο εξοπλισμένο με τα τελευταίας τεχνολογίας μηχανήματα
- αναρριχητικά κέντρα

---

⁶⁶ Προφορική συνέντευξη με κ. Τσουκαλά. Δ.

- διώροφο πάρκινγκ 60 θέσεων
Επιπλέον στο πλαίσιο της ανάπτυξης και αξιοποίησης των ΑΠΕ λειτουργεί
- αιολικό πάρκο, το οποίο εξασφαλίζει στη κοινότητα ετήσιο εισόδημα 100.000 ευρώ περίπου, ενώ είναι σε εξέλιξη η κατασκευή δικτύου τηλεθέρμανσης με αξιοποίηση της παραγόμενης κοπριάς των ζώων.

Πόλο έλξης για τον επισκέπτη της Ανάβρας αποτελεί το περιβαλλοντικό - πολιτισμικό πάρκο που έχει δημιουργηθεί με επίκεντρο το υδάτινο στοιχείο που είναι πλούσιο στην περιοχή. Το πάρκο βρίσκεται σε περιφραγμένη έκταση 240 στρεμμάτων, ξεκινά από τις πηγές της Ανάβρας και αναπτύσσεται κατά μήκος του ποταμού Ενιπέα. Ανάμεσα σε αιωνόβια πλατάνια και δίπλα σε πηγές και γεφύρια μπορεί κανείς να συναντήσει νεροτριβές, μαντάνια και νερόμυλους, κατασκευές για την επεξεργασία και τον καθαρισμό υφασμάτων με τη βοήθεια του νερού. Παράλληλα έχουν δημιουργηθεί παιδικές χαρές ενώ κατασκευάζονται infokiosk και ενημερωτικές πινακίδες. Εξετάζεται επίσης το ενδεχόμενο να ελευθερωθούν στο πάρκο και ορισμένες ομάδες ζώων.

Στην Ανάβρα οι κάτοικοι δεν αφήνουν τον τόπο τους για να αναζητήσουν μια καλύτερη τύχη στις μεγάλες πόλεις με τις επαρκείς υποδομές. Αντίθετα, εγκαταλείπουν τα αστικά κέντρα για να επιστρέψουν στο χωριό τους, να φτιάξουν εκεί το νοικοκυριό τους και να δημιουργήσουν το μέλλον τους. Η κοινότητα τους βοηθά δίνοντάς τους γη με ευνοϊκούς όρους και με την προϋπόθεση να μείνουν εκεί, να δουλέψουν και να ζήσουν μια καλύτερη ζωή.

4.3 Παράμετροι επιτυχίας

Στη παρούσα ενότητα επιχειρείται να παρουσιαστούν οι βασικές συνιστώσες επιτυχίας του –και κοινωνικού– φαινομένου Ανάβρα και στο μέτρο του εφικτού να οριστεί και αποτιμηθεί η πανθομολογούμενη επιτυχημένη παρουσία και προοπτική της συγκεκριμένης κοινότητας. Στο πλαίσιο αυτό διερευνώνται και οι καθοριστικοί παράμετροι, που συνετέλεσαν στη μέχρι τώρα πορεία, ανατρέχοντας στα διατιθέμενα στοιχεία και διερευνώντας το βαθμό εκπλήρωσης κάποιων προϋποθέσεων. Προκειμένου να «αναπτυχθεί» ένας τόπος πρέπει να υπάρχουν ή να μπορούν να δημιουργηθούν εύκολα με εξωτερική βοήθεια 5 τοπικές προϋποθέσεις.⁶⁷

Κρίσιμο γεωγραφικό και πληθυσμιακό μέγεθος

Υλική, κοινωνική και πολιτισμική βάση (κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας)

Επιχειρήσεις, υποδομές, ενέργεια, τεχνογνωσία, αγορές για προϊόντα/υπηρεσίες (παραγωγικές δυνάμεις και τεχνικός καταμερισμός εργασίας)

Ομαλή ένταξη στο εθνικό και στο παγκόσμιο σύστημα.

Κατάλληλη διοίκηση, θεσμικό πλαίσιο και πολιτικό κλίμα

Βασική πηγή πληροφόρησης για την ύπαρξη και λειτουργία των παραπάνω προϋποθέσεων (ειδικά της τελευταίας) συνιστά η γνώμη του βασικού πρωταγωνιστή του π. κοινοτάρχη Ανάβρας. Προκειμένου να αποτυπωθεί η άποψη του προσφορότερη είναι η επιτόπια έρευνα και η χρήση συνέντευξης έτσι ώστε άμεσα και εύελικτα να επιχειρήσουμε την εκμαίευση της δικής του κατασταλαγμένης οπτικής για τα πράγματα. Με την επιτόπια έρευνα τα κοινωνικά φαινόμενα μελετώνται στο φυσικό τους περιβάλλον μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης του ερευνητή. Όπως ισχυρίζεται και ο Ernest Burgess τα αντικείμενα της κοινωνικής έρευνας δηλαδή οι άνθρωποι και οι κοινωνικοί θεσμοί πρέπει να μελετώνται στο εργαστήριο της κοινωνικής ζωής.⁶⁸

Λόγω της γεωγραφικής της θέσης, η Ανάβρα έπαιξε μεγάλο ρόλο στα σχετικά πρόσφατα ιστορικά γεγονότα (Β' Π.Π, Αντίσταση, Εμφύλιος), αλλά και παλιότερα, όταν ο οικισμός ήταν Δήμος, ο Δήμος Όθρυος με πρωτεύουσα τη Γούρα –σημερινή

⁶⁷ Χατζημιχάλης Κ, «Σημειώσεις για το μάθημα Τοπική Ανάπτυξη και χωρικός σχεδιασμός», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Καλλιθέα, 2010

⁶⁸ Κυριαζή Ν, «Η Κοινωνιολογική Έρευνα», σ. 246, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999

Ανάβρα. Ως Δήμος είχε μεγάλη ακμή μιας και υπήρξε κέντρο διοικητικό-θηρσκευτικό, αλλά και οικονομικό-εμπορικό. Άραγε προϋπήρχε μια ισχυρή οικονομικοδιοικητική παράδοση και ταυτόχρονα ίσως μια εμπέδωση του δυνητικά αυξημένου ρόλου της ως προς την αναπτυξιακή διαδικασία στη συνείδηση των κατοίκων.

Μια δεύτερη παράμετρος που συνέβαλε στην εξέλιξη του οικισμού είναι η συνεχής και αδιάλειπτη απασχόληση του συνόλου σχεδόν των κατοίκων με την κτηνοτροφία, και μάλιστα αυτή της ελεύθερης βοσκής. Η συνεχής αυτή απασχόληση με το ίδιο αντικείμενο στον πρωτογενή τομέα –απασχόληση που ανάγεται σε βάθος χρόνου, σε αιώνες- συνέβαλε στο να διατηρήσει η μικρή κοινωνία της Ανάβρας μιαν αξιοζήλευτη συνοχή, μιαν αυθεντικότητα σε θέματα σχέσεων και συμπεριφορών, και μια καθημερινότητα στην οποία διακρίνουμε πολλά στοιχεία αυτού που εμείς λέμε «παράδοση», αλλά για τους Αναβριώτες και τις Αναβριώτισες είναι –ακόμη- τρόπος ζωής.⁶⁹ Από την άλλη μεριά η κτηνοτροφία ως απασχόληση παρείχε τη δυνατότητα, ήδη από τη δεκαετία του '80, να υπάρξει χρηματοδότηση, και μάλιστα πολύ ισχυρή τα πρώτα χρόνια, από την Ε.Ε. ουσιαστικά κάνουμε λόγο για την ύπαρξη μιας μορφής καταμερισμού εργασίας, που ισχύει αιώνες τώρα.

Η βασική δυσκολία που έπρεπε να ξεπεραστεί ήταν η νοοτροπία, ο συντηρητισμός και η αδράνεια σε κάθε τι καινούριο, χαρακτηριστικά που συναντάμε σε τέτοιου είδους κοινωνίες. Αυτό ξεπεράστηκε –και αυτή είναι η τρίτη παράμετρος χάρις σε μια ευτυχή για την Ανάβρα συγκυρία, το να διοικείται από το 1991 και για 14 περίπου χρόνια –αυτή τη στιγμή διανύει την 4^η τετραετία- από μια Κοινοτική Αρχή με όραμα, με ικανότητες, με κέφι και με μεράκι για προσφορά. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 έχουμε την έλευση από την Αθήνα και την εμπλοκή με τα κοινά του χωριού, ενός πολύ δραστήριου, εργατικού και με μεράκι για προσφορά στον τόπο καταγωγής του ανθρώπου, που έμελλε να διατελέσει για πολλά χρόνια κοινοτάρχη. Ο κ. Τσουκαλάς εργαζόταν ως επιθεωρητής της ΔΕΗ στην Αθήνα. Εγκατέλειψε όμως την Αθήνα για να γυρίσει στο χωριό του. Εξελέγη πρόεδρος της Κοινότητας και ξεκίνησε τις προσπάθειες για την ανάπτυξή του. Παράλληλα ως προστιθέμενη αξία

---

⁶⁹ Τσουκαλάς Δ, «Τοπική Ανάπτυξη- Κοινότητα Ανάβρας Μαγνησίας», Ομιλία στο Συνέδριο Αμάνης, Χίος 2009

ήρθε μαζί του η γυναίκα του φέρνοντας μαζί της πολύτιμη γνώση και αγάπη για τη δουλειά της και τη φύση.⁷⁰

Οι δύο όμως αυτοί άνθρωποι δεν θα μπορούσαν να πετύχουν αν δεν γίνονταν έγκαιρα αποδεκτοί από την τοπική κοινωνία, πριν εξαντληθούν οι δυνάμεις και το μεράκι τους. Και οι αναβριώτες κατόρθωσαν να κάνουν την υπέρβαση και να αφήσουν γρήγορα κατά μέρος την καχυποψία απέναντι στο ξενόφερτο και το καινοτόμο το οποίο διέβλεπαν με τη σοφία τους ότι θα μεταμόρφωνε ριζικά τον «παραδοσιακό» κοινωνικοοικονομικό ιστό του χωριού τους εισβάλλοντας βίαια και ανατρέποντας κοσμοθεωρίες και αντιλήψεις βαθιά στερεωμένες στην πολιτισμική δομή της κοινότητας. Βέβαια και στην περίπτωση της Ανάβρας οι πολίτες αντέδρασαν στο πρώτο αναπτυξιακό σοκ μάλλον νεοελληνικά, αλλά τελικά εμπιστεύτηκαν τον κοινοτάρχη, ο οποίος επανεξελέγη πανηγυρικά από το 1998 αδιαλείπτως μέχρι το 2010, οπότε δήλωσε τη μη συμμετοχή του στις εκλογές.

Στην περίπτωση της Ανάβρας η λύση του μυστηρίου της αποδοχής της καινοτομίας βρίσκεται μεν ως ένα βαθμό στην εισβολή των ΜΜΕ, αλλά θα πρέπει κυρίως να αναζητηθεί στο πιο μακρινό παρελθόν αυτής της κοινότητας, στην ιστορία της. Η Ανάβρα δεν υπήρξε ποτέ ένα τυπικό απομακρυσμένο χωριό της ελληνικής υπαίθρου, όπως προαναφέρθηκε, αλλά ήταν ένα χωριό εκτεθειμένο, «επιρρεπές» και συνηθισμένο στην αλλαγή, φαίνεται μάλιστα πως η αλλαγή και οι έκτακτες καταστάσεις και συνθήκες ζωής υπήρξαν συστατικό στοιχείο της κοινωνικής δομής του.⁷¹ Και ποιες θα μπορούσαν να είναι πιο έκτακτες καταστάσεις από την ένοπλη βία, τις ασθένειες και άλλες φυσικές καταστροφές που έπληξαν το χωριό όχι μία και δύο, αλλά συνέχεια στην σύγχρονη ιστορία του. Οι κάτοικοι αυτού του χωριού έχουν μάθει να ζουν σε συνεχή εγρήγορση και σε μια εναλλαγή από έκτακτες και μεταβατικές περιόδους, όπως αποτυπώθηκε στην ενότητα της ιστορικής αναδρομής.

Κρίσιμο σημείο για την ανάπτυξη του τόπου αποτέλεσε το συνέδριο που πραγματοποιήθηκε. Σε αυτό συμμετείχαν καθηγητές και ειδικοί από διαφορετικούς χώρους οι οποίοι διατύπωσαν προτάσεις για το μέλλον της Ανάβρας» σημειώνει χαρακτηριστικά ο κοινοτάρχης Ανάβρας.⁷² «Το μυστικό της επιτυχίας», όπως εξηγεί

---

⁷⁰ Τζαφλήρης Ν, «Μια νησίδα ιστορίας στα βουνά της Γούρας: Ανάβρα Μαγνησίας», Ομιλία για τα εγκαίνια μνημείου εθνικής συμφιλίωσης - απολεσθέντων και αγνοουμένων της δεκαετίας 1940-1950, σ. 1, Ανάβρα, 28 Οκτωβρίου 2010

⁷¹ Ο.π, σ. 2

⁷² <http://blogthea.gr/NextStep/aceaeidhyo/87511-aiuana-iaaicossao-ia-aeecieue-uneue-dhnueoodhi-aeaeoeinaoeue-adhue-qa-ueea.html>, ανάκτηση 21-7-2011

ο πρόεδρος της Κοινότητας Ανάβρας Δημήτρης Τσουκαλάς «είναι να αγαπά κανείς τον τόπο του, να δουλεύει σκληρά και να εκμεταλλεύεται κάθε ευκαιρία που του δίνουν τα εθνικά και τα ευρωπαϊκά προγράμματα». Ο ίδιος δεν αποδέχεται τη δικαιολογία της έλλειψης πόρων και σημειώνει ότι κάθε δήμαρχος ή κοινοτάρχης μπορεί να κάνει έργα, με κέφι και μεράκι, χωρίς κομματικές φιλοδοξίες και με σωστούς συνεργάτες.⁷³

Η περίπτωση της Ανάβρας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αποδοτικής αξιοποίησης πόρων και δυνατοτήτων, που προσφέρει το υφιστάμενο πλαίσιο, αρκεί να υπάρχει όραμα, προγραμματισμός, συναινετικές διαδικασίες και εν τέλει διάθεση προσφοράς για τα κοινά και όχι εκπλήρωσης προσωπικών φιλοδοξιών και στόχων. Η πρόκληση για την Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι μεγάλη, αφού αυτή θα πρέπει να λειτουργήσει ως μοχλός κοινωνικής, οικονομικής και τελικά βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης, εντός μιας ιδιαιτέρως δυσμενούς εθνικής και διεθνούς συγκυρίας.

---

⁷³ <http://blogthea.gr/NextStep/aeceaeidhyo/87511-aiuana-iaaicossao-ia-aecieceue-uneue-dhnueoodhi-aeceaeinaoeue-adhue-oa-ueea.html> ανάκτηση 21-7-2011

Συμπεράσματα

Η πορεία της Ανάβρας έως το 1990 συγκεντρώνει όλα εκείνα τα στοιχεία, που χαρακτηρίζουν την ελληνική ύπαιθρο τα τελευταία σαράντα χρόνια, αντικατοπτρίζοντας τη παθογένεια του ελληνικού αναπτυξιακού προτύπου. Το πρότυπο αυτό οδήγησε στο φαινόμενο της υπερσυγκέντρωσης πόρων και δραστηριοτήτων στα μεγάλα αστικά κέντρα, αποστερώντας την ύπαιθρο από τη δυνατότητα βιώσιμης ανάπτυξης. Έτσι παρουσιάζεται σαν ένα μειονεκτικό απομονωμένο χωριό, χωρίς υποδομές, εγκαταλελειμμένο από τη πολιτεία και τους κατοίκους στη τύχη του. Μάλλον αποτελεί τον κλασσικό τύπο ελληνικού χωριού που μαραζώνει στερούμενου οποιασδήποτε προοπτικής. Η «συγκατοίκηση» ανθρώπων και ζώων μέσα στο χωριό, καθώς και η διογκούμενη υποβάθμιση της ζωής, αποτέλεσαν το κίνητρο επιστροφής του κοινοτάρχη στο χωριό και της ενασχόλησης με τα κοινά.

Το όνειρό του συμπυκνώνεται στο ξαναζωντάνεμα του χωριού μέσα από την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων του. Της κτηνοτροφίας και του περιβάλλοντος. Το σημαντικότερο ίσως στοιχείο αυτού του ονείρου, είναι ότι υπήρχε χειροπιαστό σχέδιο ανάπτυξης, που περιλάμβανε τα βήματα στοιχειώδους προγραμματισμού. Αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης, ιεράρχηση των πλεονεκτημάτων, καταγραφή των μειονεκτημάτων, καθορισμός στόχων και εφαρμογή λύσεων. Η ανυπαρξία προγραμματισμού και σχεδίου είναι το βασικό χαρακτηριστικό, που διαπερνά κάθετα τη λειτουργία της διοίκησης στη χώρα μας από το επίπεδο του Δήμου μέχρι τη κεντρική διοίκηση. Αν αποδεχθούμε την έλλειψη κεντρικού σχεδιασμού και προγραμματισμού, τότε κάνουμε λόγο για ανεπάρκεια του κράτους και αδυναμία του, να ανταποκριθεί στις πραγματικές ανάγκες της περιφέρειας. Αν από την άλλη αποδεχθούμε την ύπαρξη και υλοποίηση ενός κεντρικού αναπτυξιακού σχεδιασμού προφανώς αυτός εστιάζει στη λάθος κατεύθυνση ή/και δεν είναι ορατός και αξιοποιήσιμος από τις τοπικές αρχές, αναπαράγοντας και διαιωνίζοντας την υφιστάμενη κατάσταση. Η παρουσία της κεντρικής διοίκησης μέσω των αναπτυξιακών νόμων, του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων και των εθνικών και συγχρηματοδοτούμενων αναπτυξιακών προγραμμάτων, συνηγορεί στην αποδοχή της δεύτερης παραδοχής. Υπάρχει δηλαδή κεντρικός σχεδιασμός, πόροι και παρέμβαση της κεντρικής εξουσίας, που εν τέλει όμως απογυμνώνει και στραγγαλίζει τη δυνατότητα τοπικού σχεδιασμού και αναπτυξιακής παρέμβασης «από τα κάτω».

Είναι λοιπόν σημαντικό, όταν μιλάμε για εξουσία, να γίνει διάκριση μεταξύ δύναμης που χρησιμοποιείται για τον εξαναγκασμό, περιορισμό και έλεγχο των ενεργειών των άλλων και αυτής που δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες και τους τοπικούς φορείς να κάνουν τα πράγματα που θα ήθελαν να κάνουν ατομικά και συλλογικά.⁷⁴ Η επικράτηση της πρώτης μορφής «εξαναγκασμού» εντείνεται από την αδυναμία των τοπικών αρχών, να αξιοποιήσουν το υφιστάμενο έστω ελλειμματικό θεσμικό πλαίσιο και τους πόρους, που όπως καταδείχθηκε στις προηγούμενες ενότητες ήταν διαθέσιμοι συνεχώς και αδιαλείπτως. Η αδυναμία αυτή καθώς και η απουσία σταθερού θεσμικού πλαισίου και κανόνων, δημιουργεί τις προϋποθέσεις συνδιαλλαγής ή/και συναλλαγής μεταξύ κράτους και πολίτη. Έτσι συντηρείται και διαιωνίζεται το γνωστό πελατειακό πολιτικό σύστημα. Ο συγκεκριμένος κοινοτάρχης δεν δέχθηκε, ούτε ένα καφέ ως κέρασμα από κάποιον εργολάβο, όπως τονίζει emphatically στη συνέντευξή του. Μόνο όταν η εξουσία είναι άμεμπτη νομιμοποιείται ηθικά να απαιτεί το ίδιο από τους πολίτες.

Το σχέδιο ανασυγκρότησης του χωριού ξεδιπλώνεται με σκοπό τη βελτίωση της ζωής των κατοίκων και τη δυνατότητα βιώσιμης ανάπτυξης. Αναδιοργάνωση της κτηνοτροφίας, έργα υποδομών και αξιοποίηση του περιβάλλοντος ήταν οι βασικοί πυλώνες της προσπάθειας βελτίωσης της καθημερινότητας και δημιουργίας συνθηκών βιώσιμης ανάπτυξης και προοπτικής. Αφού υπήρχε σχέδιο το ζητούμενο ήταν να γίνουν κοινωνοί του σχεδίου οι πολίτες, να το ενστερνιστούν. Με την υιοθέτηση και εφαρμογή θεσμών και πρακτικών άμεσης δημοκρατίας όπως οι λαϊκές συνελεύσεις επιτεύχθηκε και αυτό. Προφανώς το μέγεθος της Ανάβρας ευνοεί τέτοιες μορφές έκφρασης της λαϊκής βούλησης, δυστυχώς όμως αποτελεί εξαίρεση στο σύνολο των χωρικών μονάδων αντίστοιχου μεγέθους. Αφού οι κάτοικοι αποδέχθηκαν την ιεράρχηση των προβλημάτων και τις προτεινόμενες λύσεις και εφόσον επιλύθηκε το πρόβλημα της «συμβίωσης» ζώων και κατοίκων τα επόμενα βήματα ήταν πιο εύκολα. Η χρήση του θεσμού των λαϊκών συνελεύσεων δημιούργησε κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ διοικούμενων και διοίκησης, αφού όλοι γνώριζαν, ότι θα υλοποιούνταν αυτό, που αποφάσιζαν συλλογικά. Εδώ ίσως οφείλεται και ένα μερίδιο της επιτυχημένης προσπάθειας που συντελέστηκε στην Ανάβρα.

Στη προσπάθεια αυτή υπήρξε πλήρη αξιοποίηση των εθνικών και κοινοτικών πόρων, που πράγματι διατείνονταν επαρκώς. Μάλιστα η επίκληση εκ μέρους των

---

⁷⁴Friedmann J, "Planning theory revisited", in European Planning Studies, vol. 6. no. 3 p. 253, 1998

ΟΤΑ ανεπάρκειας πόρων ή έλλειψης συνεργασίας με τη κεντρική διοίκηση περισσότερο φαντάζει ως άλλοθι ή/και δικαιολογία. Αυτό που απαιτείται είναι γνώση των προγραμμάτων που τρέχουν και αξιοποίησή τους με πολλή δουλειά, προτάσσοντας το γενικό έναντι του ειδικού συμφέροντος (προσωπικού, κομματικού κ.α). Μάλιστα στη περίπτωση της Ανάβρας είχαμε πρωτίστως την αξιοποίηση κοινοτικών πόρων, τα οποία απαιτούν ώριμα έργα σε αντίθεση με το εθνικό σκέλος του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων (ΠΔΕ), που είναι πιο «ευέλικτο» και άρα προτιμάται περισσότερο από την τοπική αυτοδιοίκηση. Κατ' αυτόν το τρόπο επιτεύχθηκε η ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων με την αναδιοργάνωση δηλαδή της κτηνοτροφίας και την αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος με έργα όπως το αιολικό πάρκο και το μικρό υδροηλεκτρικό (υπό εξέλιξη). Και τα μειονεκτήματα όμως μετατράπηκαν σε πλεονεκτήματα. Έτσι η παραποτάμια έκταση κατά μήκος του Εννιπέα ποταμού από χωματερή εξελίχθηκε σε περιβαλλοντικό πάρκο. Μ' αυτή τη μεθοδολογική προσέγγιση κατέστη δυνατή η επίτευξη του αυτονόητου, όπως χαρακτηρίζει ο κοινοτάρχης το αναπτυξιακό «θαύμα» της Ανάβρας. Εντιμότητα, δουλειά και προσήλωση στο στόχο είναι τα κλειδιά της επιτυχίας.

Άρα λοιπόν στη περίπτωση της Ανάβρας είχαμε σχέδιο στόχους, εργαλεία και αφοσίωση του αιρετού στην αποστολή του πέρα από αλλότριες σκοπιμότητες. Έτσι καταρρίπτεται πλήρως ο μύθος περί αναπτυξιακής καταδίκης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών εξ' ορισμού. Αντιθέτως υπάρχουν τα μέσα και οι δυνατότητες για την υπέρβαση της αναπτυξιακής υστέρησης. Αυτό που φαίνεται να λείπει είναι η βούληση και η ικανότητα του πολιτικού προσωπικού, για την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας. Η πρόκληση του σχεδιασμού «από τα κάτω» στηριγμένου στα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα αποτελεί το ζητούμενο στη περίπτωσή μας. Έτσι πραγματώνεται η βασική θεωρητική συνθήκη περί δημοκρατικού προγραμματισμού, κοινωνικού συμβολαίου ή όπως αλλιώς θέλουμε να βαφτίσουμε τη συμμετοχή του τοπικού στη χάραξη και υλοποίηση βιώσιμης πολιτικής για τη περιφέρεια. Η υιοθέτηση π.χ των λαϊκών συνελεύσεων με τη βοήθεια του διαδικτύου αποτελεί ένα παράδειγμα καλής πρακτικής, που δεν είναι διαδεδομένο στη χώρα μας. Ίσως η αυτούσια «εξαγωγή» και υιοθέτηση συνολικά του μοντέλου της Ανάβρας σε ομοειδής χωρικές ενότητες, να είναι ανέφικτη και όχι πάντα κατάλληλη. Πολλές φορές στο παρελθόν έχει αποτύχει η αυτούσια μεταφορά και προσπάθεια εφαρμογής ξένων προτύπων στη λειτουργία δημόσιας διοίκησης.

Όμως αξίζει η προσπάθεια διάχυσης του μοντέλου Ανάβρα, ειδικά σήμερα, που η συγκυρία απαιτεί τη δυνατότητα επαννεκίνησης σ' όλα τα επίπεδα της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής πραγματικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Barquero. V. A, «Τοπική ανάπτυξη – Μια στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης», Παπαζήση, Αθήνα, 1991

Δαουτόπουλος. Γ- Καζακόπουλος. Λ- Κούση. Μ, «Αγροτική Κοινωνιολογία», Ζυγός, Θεσσαλονίκη, 2007

Δεληθέου Β, «Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην τοπική ανάπτυξη», Κέρδος 18/2/2010, <http://www.kerdos.gr/default.aspx?id=1190781&nt=103>

ΕΣΥΕ, «Απογραφές πληθυσμού-κατοικιών» ετών 1940-2001, Αθήνα

ΕΣΥΕ, «Αποτελέσματα απογραφής γεωργίας κτηνοτροφίας έτους 1999», Αθήνα, 2004

ΕΣΥΕ, «Γεωργική στατιστική της Ελλάδας έτους 2006», Πειραιάς, 2010

Καμχής Μ, «Η ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου», Κριτική, Αθήνα, 2007

Καυκαλάς Γρ, «Περιφερειακή ανάπτυξη και χωρική ολοκλήρωση», Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1992

ΚΕΔΚΕ «Η πρόκληση μιας νέας Μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης», Αθήνα, 2008

Κόνσολας. Ν, «Σύγχρονη Περιφερειακή οικονομική πολιτική», σ.299, Παπαζήση, Αθήνα, 1999

Κυριαζή Ν, «Η Κοινωνιολογική Έρευνα», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999

Λώλος Σ, «Οι ελληνικές περιφέρειες-Οικονομική σύγκλιση και συνοχή», Gutenberg, Αθήνα, 2009

Κωστόπουλος Τρ, «Η Ε.Ε και η Τοπική Αυτοδιοίκηση», Παπαζήση Αθήνα, 1996

Μαραβέγιας Ν (επιμ), «Η μεσογειακή γεωργία στη δίνη της παγκοσμιοποίησης», σ. 41, Παπαζήση, Αθήνα, 2008

Μπριασούλη Ε, «Δείκτες αειφορίας: κριτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, σ. 57, Τόπος ν. 12/1997

Παπαγιάννης Θ, «Αειφορία και διαχείριση του χώρου», Τόπος Νο 8/1994

Παπαδόπουλος Α, (Εισαγωγή επιμέλεια), «Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο», Gutenberg, Αθήνα, 2004(Εισαγωγή επιμέλεια)

Ροζάκης Στ, «Θεωρητικές προσεγγίσεις της βιώσιμης ανάπτυξης και εναλλακτικές ενεργειακές πολιτικές σε γενικό και τοπικό επίπεδο», σ. 98, Τόπος Νο. 14/1998

- Σκορδύλη Σ**, «Σημειώσεις για το μάθημα Περιφερειακή ανάπτυξη και ανισότητες», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2010
- Τζαφλέρης Ν**, «Μια νησίδα ιστορίας στα βουνά της Γούρας: Ανάβρα Μαγνησίας», Ομιλία για τα εγκαίνια μνημείου εθνικής συμφιλίωσης - απολεσθέντων και αγνοουμένων της δεκαετίας 1940-1950, Ανάβρα, 28 Οκτωβρίου 2010
- Τομαρά - Σιδέρη Μ**, «Η ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση, Παπαζήση, Αθήνα, 1999
- Τσουκαλάς Δ**, «Τοπική Ανάπτυξη- Κοινότητα Ανάβρας Μαγνησίας», Ομιλία στο Συνέδριο Αμάνης, Χίος 2009
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων (ΥΠΑΑΤ)**, «Σχέδιο ανάπτυξης του ορεινού χώρου 2000-2006», Αθήνα, 1999
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων (ΥΠΑΑΤ)**, «Ανάπτυξη Τομέα Αιγοπροβατείας», Αθήνα, 2007
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων (ΥΠΑΑΤ)- Διεύθυνση Αγροτικής Πολιτικής & Τεκμηρίωσης**, Κείμενο Εργασίας «Η πορεία της ΚΑΠ και το μέλλον της μετά το 2013, Αθήνα Μάρτιος 2011
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (ΥΠΕΘΟ)**, «Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης ΙΙΙ, Αθήνα, 2001
- Φωτόπουλος Χ-Τζουβελέκας Β-Παπαναγιώτου Ε**, «Η εξέλιξη της κτηνοτροφίας στην Ελλάδα», Σταμούλη, Αθήνα, 2000
- Χατζημιχάλης Κ**, (επιμέλεια εισαγωγή) «Περιφερειακή ανάπτυξη και πολιτική- Κείμενα από τη διεθνή εμπειρία», σ.12 Εξάντας, Αθήνα, 1992
- Χατζημιχάλης Κ**, «Από το παλιό αίτημα της αριστεράς στον περιφερειακό Καλλικράτη», Συνέντευξη στην εφ. Εποχή, 17/10/2010
- Χατζημιχάλης Κ**, «Σημειώσεις για το μάθημα Τοπική Ανάπτυξη και χωρικός σχεδιασμός», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Καλλιθέα, 2010
- Χατζημιχάλης Κ**, «Νεοελληνικό κράτος περιφερειακή πολιτική και κοινωνικός έλεγχος», στο «Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα», επιμ. Μαλούτας Θ – Οικονόμου Δ, Εξάντας, Αθήνα, 1988
- Χριστοφάκης Μ**, «Τοπική ανάπτυξη και περιφερειακή πολιτική», Παπαζήση, Αθήνα, 2001

Ξενογλώσση

- Allen J**, «Lost geographies of power», Routledge, London, 2001
- Copus A**, «From core-periphery to polycentric development: concept of spatial and aspatial peripherality», European Planning Studies, vol. 9:4, 2001
- Esser T, - Konstantonopoulos D**, «Power shifts in the European Union; the case of spatial planning», European Planning Studies, vol. 8:6, 2000
- European Commission**, Contract-No 2002.CE.16.0.AT.136, “Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries” Final report, NORDREGIO, January 2004
- Friedmann J**, «Planning theory revisited», in European Planning Studies, vol. 6. no. 3, 1998
- Healey P**, “Collaborative planning”, Mc Millan, London, 1997
- Houghton G- Cousell D**, «Regions spatial strategies and sustainable development», Routledge, London, 2004
- Moseti Y**, «Public participation for sustainable development in local cities», 46th ISOCARP Congress, 2010, Kenya
- Pine, Rodriguez-Poze, A. Tomaney**, “Local and regional development”, Routledge, London, 2007
- Sanderock L**, “Towards cosmopolis”, J. Willey, London, 1998

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.anavra-zo.gr/index.php/el/>

<http://blogthea.gr>

<http://www.epohi.gr>

<http://www.forthnet.gr>

<http://www.greekscapes.gr>

<http://www.statistics.gr>

<http://el.wikipedia.org>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

**Συνέντευξη με τον πρώην κοινοτάρχη Ανάβρας Μαγνησίας
κ. Τσουκαλά Δημήτριο**

Ημερομηνία: 8/9/2011

Διάρκεια: 57 λεπτά

Τόπος:

Ερ. 1. Κύριε Τσουκαλά, ας ξεκινήσουμε τη συζήτησή μας κάνοντας αναφορά στο λόγο της επιστροφή σας στην Ανάβρα και ενασχόλησης με τα κοινά.

Γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Ανάβρα, όπου και τελείωσα το δημοτικό σχολείο. Η Ανάβρα τότε, το 1948 που γεννήθηκα και μέχρι το 1959 που τελείωσα το δημοτικό, ήταν και είναι ένα χωριό κτηνοτροφικό. Όλοι οι κάτοικοι ασχολούνταν με την κτηνοτροφία. Πέρασαν τα χρόνια και εγώ συνέχισα τις σπουδές μου σε Λαμία και Αθήνα, ενώ το χωριό άρχισε και συρρικνωνόταν, καθότι δεν υπήρχαν έργα υποδομής. Δεν υπήρχε δίκτυο ύδρευσης, δεν υπήρχε επαρχιακό οδικό δίκτυο σύνδεσης του χωριού με το νομό. Ήταν ένα χωριό απομακρυσμένο, απομονωμένο, ορεινό, καθαρά κτηνοτροφικό. Πέρασαν τα χρόνια και έβλεπα ότι το χωριό μου, όπου πήγαινα τα καλοκαίρια (έμεναν οι γονείς μου εκεί), είχε μια τάση συρρίκνωσης, όπως αυτό γινόταν σ' όλα τα χωριά της χώρας. Σ' όλη την Ελλάδα ξέρουμε ότι υπάρχουν ωραία χωριά, πολύ ομορφότερα σε φυσική ομορφιά από την Ανάβρα. Εξάλλου, η Ανάβρα δεν φημίζεται μόνο για την ομορφιά της, αλλά κυρίως για τη μεγάλη ανάπτυξή της. Φαινόταν λοιπόν ότι θα συρρικνωνόταν και θα καταντούσε να είναι 5 γεροντάκια στην Ανάβρα. Αυτό δεν το θέλαμε, αλλά έγινε κάτι ένα οδυνηρό γεγονός, που μας πείσμωνε κάποιους ανθρώπους που καταγόμασταν από κει, για να ξαναγυρίσουμε. Όπως σας είπα, εγώ ζούσα στην Αθήνα.

Ναι.

Το χωριό αυτό ήταν πολύ όμορφο με πηλιορείτικα σπίτια, που κήκε από τους Ιταλούς το 1942 και μετά από τον πόλεμο χτίστηκε εκ νέου. Επιπλέον, το 1956 έγιναν σεισμοί, οπότε ξανακτίστηκε το χωριό, όπως και το 1982, οπότε έγινε το πιο οδυνηρό γεγονός. Φέρανε δηλαδή όλα τα ζώα μέσα στο χωριό.

Δηλαδή 30.000 ζώα συμβίωναν με 500 ανθρώπους μέσα στον οικισμό, που τότε δεν διέθετε εσωτερική οδοποιία, το δίκτυο ύδρευσης ήταν κατεστραμμένο, δεν υπήρχε αποκομιδή σκουπιδιών. Ήταν ένα εγκαταλελειμμένο και παρατημένο χωριό βρωμούσε. Μας έλεγαν τότε βρωμοχωρίτες. Τότε μια ομάδα ανθρώπων αποφασίσαμε ότι δεν θέλουμε να ζήσουμε άλλο στην Αθήνα, που μας είχε κουράσει σαν μια τσιμεντούπολη και έτσι σκεφτήκαμε να φύγουμε και να ζήσουμε στην επαρχία. Τότε επιλέξαμε την Ανάβρα αν και δύσκολο χωριό. Η γυναίκα μου με παρότρυνε και εγώ το ήθελα αφού καταγόμεν από κει και βέβαια ήθελα να σταματήσω το κατήφορο, με πονούσε. Έτσι το 1990 με μια ομάδα φίλων χωρίς κόμματα, από το πουθενά κόντρα στους κτηνοτρόφους, που ήταν κονκλάβιο και απαρτίζανε τα δυο κόμματα ΠΑΣΟΚ ΝΔ, εγώ κατήλθα ως ανεξάρτητος και κέρδισα τις εκλογές του 1990. Από τότε και ύστερα τη περίοδο 1990-1994 ήταν η πρώτη μου τετραετία στο χωριό. Άρα ήταν από τη μια λόγοι προσωπικοί οικογενειακοί να φύγουμε από την Αθήνα, να ζήσουμε μια καλύτερη ζωή μια άλλη ποιότητα. Το άλλο ήταν ότι εμένα προσωπικά με πονούσε, όταν έβλεπα το χωριό να συρρικνώνεται και να μαραζώνει.

Ερ. 2. Η πρώτη εντύπωση από τη ζωή στο χωριό ποια ήταν;

Η ζωή στο χωριό ήταν πάνω ο τσοπάνης κάτω τα ζώα κάτω ο τσοπάνης έξω τα ζώα. Ήταν συγκεκριμένα πέντε χιλιάδες αγελάδες, που όταν γεννάνε γίνονται οκτώ χιλιάδες, δεκαπέντε χιλιάδες γιδοπρόβατα που όταν γεννάνε γίνονται είκοσι πέντε και πέντε χιλιάδες χοιρινά-χοιρομητέρες, που όταν γεννάνε γίνονται δέκα και περισσότερα. Πρέπει να σας πω ότι οι αγελάδες ήταν κρεατοπαραγωγής δεν τις αρμέγανε, μόνο τα γιδοπρόβατα αρμέγανε.

Ερ. 3. Δρόμοι είπατε δεν υπήρχαν και γενικότερα έργα υποδομής;

Λοιπόν πως ήταν το χωριό το περιγράψαμε πριν. Ένα χωριό απομονωμένο αλλά ζωντανό, οι άνθρωποι που ήταν εκεί ήταν ζωντανοί. Βέβαια ο μέσος όρος ηλικίας ήταν τότε πολύ μεγάλος, οι νέοι φεύγανε από το χωριό, όπως γινόταν σ' όλη την Ελλάδα και πηγαίνανε στις μεγάλες πόλεις για να ζήσουν. Θέλανε όλοι να φύγουν γιατί η ζωή εκεί ήταν δύσκολη να μην πω μια πιο βαριά λέξη τυρρανική. Ο τρόπος που ζούσαν θύμιζε άλλες εποχές πολύ παλιές. Δεν υπήρχαν αγροτικά μηχανήματα, η κτηνοτροφία διεξάγονταν με τον παραδοσιακό τρόπο, ήταν φοβερά δύσκολα και αν θέλεις επειδή γνώριζα κάπως το χωριό σου μεταφέρω το κλίμα. Ήταν μια περίπτωση καθυστερημένου χωριού. Σ' ότι αφορά τη ποιότητα ζωής, τα έργα υποδομής δεν υπήρχε τίποτα. Ένας δρόμος τσιμεντοστρωμένος ένας κεντρικός μόνο και τίποτα περισσότερο. Δεν ήταν συνδεδεμένο οδικά με το νομό που ανήκε.

Δηλαδή Ανάβρα Αλμυρός δεν καλύπτονταν συγκοινωνιακά. Μόνο Ανάβρα Λαμία και αυτός χωματόδρομος. Σύστημα αποκομιδής σκουπιδιών δεν υπήρχε, δίκτυο ύδρευσης διαλυμένο, ούτε πλατείες, ούτε σχολεία αξιόλογα δεν υπήρχε τίποτα.

Ερ. 4. Οπότε η πρώτη σκέψη και το αναπτυξιακό σας όραμα αργότερα ποιο ήταν;

Η πρώτη σκέψη ήταν αυτό το χωριό να αξιοποιήσει τις δυνατότητές του, έβλεπα ότι είχε δυνατότητες. Όσοι πιστεύουν ότι σ' ένα ορεινό τόπο δεν υπάρχουν δυνατότητες ότι μόνο ένα νησί πχ μπορεί να αναπτυχθεί με βρίσκουν αντίθετο. Πίστευα ότι ένα παραγωγικό επάγγελμα όπως αυτό του κτηνοτρόφου θα μπορούσε να αποδώσει και να υπάρξει ανάπτυξη. Είχα αυτό το όραμα. Αφού και εγώ και οι συνεργάτες μου, γνωρίζαμε ότι η βασική παραγωγική δραστηριότητα ήταν η κτηνοτροφία σκεφτόμασταν με ποιο τρόπο θα επιτυγχάνονταν η αναδιοργάνωση της κτηνοτροφίας. Ο δεύτερος στόχος ήταν να αποκτήσει η Ανάβρα έργα υποδομής, που να αλλάξουν τη ζωή των ανθρώπων και αναπτυξιακά έργα. Αυτό ήταν το όνειρο για το χωριό μου πριν ακόμη εγκατασταθώ εκεί. Είχα μεράκι, κέφι, όρεξη και όλο το team είχε μεράκι, κέφι και όρεξη. Επιπλέον ανήκα στους ανιδιοτελείς ανθρώπους, που σημαίνει ότι τα δέκα έξι χρόνια που ήμουν κοινοτάρχης δεν δέχτηκα ούτε ένα καφέ από κάποιον εργολάβο ή κάποιον άλλο άνθρωπο. Κάτι που με ωφέλησε στη ζωή μου σαν πρόεδρο κοινότητας, ήμουν άτεγκτος και άμεμπτος σε τέτοια θέματα. Το λέω αυτό και το χαίρομαι, χωρίς να υπονοώ κάτι. Βεβαίως υπάρχουν και άλλοι έντιμοι συνάδερφοι, όμως οι μετρήσεις δείχνουν ότι σε τελωνεία, εφορείες και ΟΤΑ υπάρχει διαφθορά. Εγώ δεν ανήκα σ' αυτή τη κατηγορία.

Ερ. 5. Οι πρώτες σας προτεραιότητες τα πρώτα σας βήματα ποια ήταν;

Λοιπόν εκλεγόμαστε το 1990 μια παρέα φίλων που δεν γνωριζόμασταν καν. Μόλις εκλεγήκαμε καθίσαμε και καταγράψαμε, ιεραρχήσαμε και διαβαθμίσαμε τα προβλήματα του χωριού μας και από την άλλη πλευρά καταγράψαμε και τι καλό είχε το χωριό μας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα. Καταγράψαμε τα καλά και τα κακά. Τα κακά για να τα λύσουμε και τα καλά για να τα εκμεταλλευτούμε για το καλό του χωριού. Τι κακά υπήρχαν. Κατ' αρχάς το σοβαρότερο πρόβλημα ήταν τα ζώα μέσα στο χωριό. Κάναμε λαϊκή συνέλευση και τους αναγγείλαμε, αφού είχαμε κάνει τη προεργασία ότι το κυρίαρχο πρόβλημα ήταν να φύγουν τα ζώα έξω απ' το χωριό.

Επειδή ήταν όλοι κτηνοτρόφοι και επειδή η οικονομία στηριζόταν αποκλειστικά και μόνο στη κτηνοτροφία, ψάξαμε και βρήκαμε τρόπους και λύσεις να τους δώσουμε δυνατότητες, ώστε να αξιοποιήσουμε τη κτηνοτροφία, να βελτιώσουμε τη ζωή τους, να βελτιώσουμε το εισόδημά τους.

Ερ. 6. Ήταν εύκολο να τους πείσετε;

Σαφώς δεν ήταν καθόλου εύκολο να τους πείσουμε πόσο μάλλον, που οι κτηνοτρόφοι είναι ένα κονκλάβιο. Όμως ψάξαμε στα Υπουργεία και ζητήσαμε— όταν θέλεις να κάνεις κάτι μπορείς να πετύχεις πολλά πράγματα να το ξέρεις αυτό- κάποιες εκτάσεις έξω από το χωριό, διότι οι άνθρωποι έπρεπε να κάνουν μετεγκατάσταση των ζώων τους. Όμως να πάνε που σε ποιες εκτάσεις; Δημιουργήσαμε τρία κτηνοτροφικά πάρκα μοναδικά στην Ελλάδα νομίζω για την εποχή, αφού πείσαμε το υπουργείο Γεωργίας, να μας παραχωρήσει εκτάσεις, να τις διαθέσουμε δωρεάν στους κτηνοτρόφους. Τελικά μου είπαν ότι έπρεπε να ορίσουμε ένα συμβολικό ποσό και έτσι κατέβαλαν ένα τυπικό ποσό τριάντα ευρώ το στρέμμα και απέκτησαν 4-5 στρέμματα ο καθένας, ώστε να πάρει τα ζώα από το χωριό και να κάνει εκεί σύγχρονη κτηνοτροφική εγκατάσταση. Μετά απ' αυτό τους καλέσαμε να πάνε εκεί και τότε εφευρίσκουν νέα προσκόμματα του τύπου «οι μηχανικοί θα μας τα φάνε με τις άδειες». Οπότε η γυναίκα μου υπέγραψε 2-3 άδειες (σ.σ η σύζυγος είναι μηχανικός) για να ξεκινήσουν και μετά από 13 λαϊκές συνελεύσεις πήγαν εκεί και αυτομάτως αυξήθηκε το εισόδημά τους και άρχισα να κερδίζω την εμπιστοσύνη τους.

Ερ. 7. Άμεση δημοκρατία δηλαδή.

Άμεσότητα. Αυτό που γίνεται σήμερα στο Σύνταγμα εμείς το έχουμε από το 1992-93 και μάλιστα θα έλεγα δημοκρατία με διαδικασίες, γιατί αλλιώς γίνεται οχλοκρατία. Δηλαδή είχαμε προεδρείο θέμα, συζήτηση, αποτέλεσμα με τήρηση πρακτικών.

Ερ. 8. Αυτό συνεχίζεται μέχρι σήμερα.;

Ναι για όλα τα χρόνια που ήμουν κοινοτάρχης το χρησιμοποίησα. Εξάλλου προβλέπει και ο Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων τις λαϊκές συνελεύσεις. Όταν υπήρχε ένα σοβαρό πρόβλημα ήθελα τη γνώμη των πολιτών. Κάθε χρόνο είχαμε 3-4 συνελεύσεις και όχι μόνο απολογιστική. Υπάρχει στο Κώδικα υποχρέωση για μια τουλάχιστο απολογιστική, που κάποιοι ούτε αυτή κάνουν. Δεν είχα να φοβηθώ τίποτα ίσα ίσα όπλο μου ήταν να έχω στα χέρια μου την άποψη των συγχωριανών μου, αυτό θα πει δημοκρατία. Από τη στιγμή που άρχισε σιγά σιγά από το 1994, να λειτουργεί η εμπιστοσύνη στο πρόσωπό μου δεν είχα κανένα πρόβλημα.

Αξιοποίησα πολύ το θεσμό των λαϊκών συνελεύσεων και πιστεύω ότι εκεί οφείλεται ένα μερίδιο της επιτυχίας μας.

Ερ. 9. Παρόλα αυτά το είδος των αντιδράσεων και η έντασή τους σας κάνουν κάποια στιγμή να σκεφτείτε το ενδεχόμενο της αποχώρησης;

Κοιτάζτε υπήρχαν δυσκολίες...

Ερ. 10. Υπήρχε πίκρα;

Ναι... αλλά ήμουν και ένας άνθρωπος που είχε ψυχικά αποθέματα, ήξερα λίγο πολύ τη νοοτροπία τους, η γυναίκα μου με στήριζε απ' αυτή τη πλευρά σε δύσκολες στιγμές. Ήταν ένας άνθρωπος που πέρα από την συντροφική στήριξη, μου παρείχε με τις επιστημονικές της γνώσεις (καθηγήτρια στο ΕΜΠ) υπηρεσίες τεχνικού συμβούλου αμισθί, κάθε τετραετία που εκλεγόμασταν. Έκανε όλες τις μελέτες τις αρχιτεκτονικές και επέβλεπε όλο το έργο. Ήταν μια πρωτοτυπία και αυτό. Αλλά και όλη η ομάδα ήταν έτσι, πήγαμε να δώσουμε και όχι να πάρουμε. Όταν έχεις άλλους σκοπούς όταν στοχεύεις αλλού είναι δύσκολο να πετύχεις. Εμείς θέλαμε να λύσουμε προβλήματα και το πετύχαμε. Υπήρχαν στενοχώριες υπήρχαν δύσκολες στιγμές. Όμως αυτό που μένει είναι η ευχαρίστηση να εκπληρώνεται το όραμά σου. Έτσι φτάσαμε σ' ένα σημείο, όπου μας ανακάλυψε ο ηλεκτρονικός και έντυπος τύπος και μου ζητούσαν συνεντεύξεις. Τόσο από το Υπουργείο Εσωτερικών όσο και από τη Περιφέρεια Θεσσαλίας, διαπιστώσανε οι ίδιοι ότι η Ανάβρα είναι πρώτη σε ανάπτυξη μεταξύ των ΟΤΑ της χώρας. Αυτό είναι το σημείο για το οποίο έγινε γνωστή η Ανάβρα και από τότε προβάλλεται συνεχώς. Όλοι θέλουν συνεντεύξεις, θέλουν να με γνωρίσουν δήμαρχοι και με καλούν πολλά πανεπιστημιακά ιδρύματα όχι μόνο το Χαροκόπειο, αλλά το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Αθήνας, για να δώσω σχετικές διαλέξεις αναφορικά με το μοντέλο ανάπτυξης, το «θαύμα» της Ανάβρας. Εγώ δεν το λέω έτσι τη δουλειά μας κάναμε.

Ερ. 11. Να αφήσουμε για λίγο το χωριό και να δούμε τις σχέσεις με τα επίπεδα διοίκησης τη Νομαρχία, τη Περιφέρεια με υπερκείμενους δηλαδή τοπικούς και περιφερειακούς φορείς.

Δεν είχα κανένα μα κανένα πρόβλημα με τοπικούς και περιφερειακούς φορείς και το τονίζω αυτό...

Ερ. 12. Συνήθως οι συνάδερφοί σας επικαλούνται προβλήματα.

Αυτά είναι τα άλλοθι. Κανένα μα κανένα... δεν υπηρετούσα κανένα κομματικό χώρο ήξερα μόνο να κάνω τη δουλειά μου, ήμουν έτοιμος και ήξερα μέχρι που με παίρνει. Θα έλεγα ήμουν και πολύ αυστηρός μ' αυτούς αν κάπου χρειαζόταν.

Πάντως δεν συνάντησα προβλήματα σε κανένα επίπεδο και με τα δυο κόμματα. Αλλά ήξερα να οργανωθώ, όταν πήγαινα εκεί να τους ζητήσω κάτι ήξερα ότι αυτό ήταν κάτι εφικτό, κάτι που μπορούσα να το πάρω. Είχα γνώση του τι συμβαίνει γύρω μου, που δίνουν χρήματα, που δεν δίνουν, ήμουν ενημερωμένος. Η ενημέρωση είναι βασικό πλεονέκτημα όταν πας σε κάποιον να του ζητήσεις κάτι. Τη προίκα μου αυτό που λέγεται κτηνοτροφία το χρησιμοποίησα με το καλύτερο τρόπο.

Ερ. 13. Πριν φτάσουμε στη κτηνοτροφία, γραφειοκρατία υπήρχε, αυτό που ονομάζουμε ελληνική γραφειοκρατία;

Ναι υπήρχε γραφειοκρατία. Αν με ρωτήσεις τι ήταν αυτό που σε δυσκόλεψε, ούτε Υπουργοί, ούτε κυβερνήσεις, ούτε κόμματα, ούτε τίποτε απ' αυτά. Αυτό που με κούρασε ήταν η γραφειοκρατία. Αν ήμουν Υπουργός θα το 'χα λύσει σε μια μέρα αυτό το θέμα και μιλάς μ' έναν άνθρωπο, που στη δημόσια διοίκηση ως εργαζόμενος στη ΔΕΗ ξεκίνησε από τα χαμηλά επίπεδα και έφτασε στα πιο ανώτερα, αλλά και στη τοπική αυτοδιοίκηση, όπου ασχολήθηκα κατόρθωσα να πετύχω κάποια πράγματα. Αυτό σημαίνει ότι όσα λέω περιέχουν μια ορθολογική σκέψη και εμπειρία. Δεν συνάντησα προβλήματα ήξερα τι ήθελα και τι ζητούσα και είχα την εντιμότητα και το χαρακτήρα για να κάνω όλα αυτά. Η γραφειοκρατία όμως με κούρασε ήταν το αρνητικό σημείο της όλης προσπάθειας. Για πολλά πράγματα έλεγες, αυτά δεν χρειάζονται τι τα θέλουν, παρόλα αυτά η κεντρική διοίκηση η εξουσία δυστυχώς και σήμερα δεν μπορεί να τα απλοποιήσει. Να σου πω ένα παράδειγμα π.χ τα αιολικά πάρκα. Σ' όλο τον κόσμο το πολύ σ' ένα χρόνο παίρνουν άδειες να κατασκευαστούν. Στην Ελλάδα, που θα μπορούσε να' χει στηριχθεί σ' αυτό που λέμε σήμερα πράσινη ανάπτυξη και να είχε φωτοβολταϊκά, ανεμογεννήτριες και να' χε ξεφύγει από την κρίση δυστυχώς δεν το κάνουμε. Γιατί πιστεύω αν γινόταν κάποια πράγματα και μέσα στη κρίση υπάρχουν λύσεις. Αν ήμουν κυβερνήτης νομίζω θα έκανα ένα νόμο που θα έλεγε σε δυο μήνες παίρνεις άδεια για ανεμογεννήτριες. Αμέσως θα ξεκινούσε ανάπτυξη και αν όχι αυτό που λέει ο Παπανδρέου για 100 χιλιάδες νέες θέσεις, θα δημιουργούσε 50-60 χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας.

Ερ. 14. Τη γραφειοκρατία λοιπόν πως τη ξεπερνούσατε;

Πως τη ξεπερνούσα; δεν είχα τρόπους να την ξεπεράσω. Απλώς την είχα υποστεί και εγώ και η γραμματειακή υποστήριξη, που χρησιμοποιούσα δεν είχα άλλο τρόπο, έπρεπε να την υποστείς. Διαβήματα έκανα όταν συναντιόμουν με Υπουργούς, μετέφερα το πρόβλημα, αλλά δεν είχαν το κουράγιο αυτοί οι άνθρωποι, το θάρρος να λύσουν απλά προβλήματα, όπως αυτό της γραφειοκρατίας. Είναι απλό.

Δεν θέλησαν να σκύψουν πάνω στο πρόβλημα, για να δώσουν σ' αυτή τη χώρα τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που είχε, να τα εκμεταλλευτούν, όπως κάναμε στην Ανάβρα. Να δώσουν μια άλλη δυνατότητα στους Έλληνες να ζήσουν πλουσιοπάροχα. Να' χουμε το μόνιμο τουρισμό μας, τον πολιτισμό μας, να έχουμε το θαλάσσιο πλούτο και να μην έχουμε κανένα πρόβλημα κρίσης σήμερα.

Ερ. 15. Αυτά εσείς τα καταφέρατε. Ξεπεράσατε τη γραφειοκρατία ή την υπομείνατε όπως λέτε και τώρα βρισκόμαστε εδώ. Αποδίδεται από πολλούς αυτή η επιτυχία στην αξιοποίηση κοινοτικών προγραμμάτων και κονδυλίων.

Τη ξεπεράσαμε με κούραση τη γραφειοκρατία, γιατί τ' άλλα ήταν ευχάριστα. Εκεί κουραστήκαμε. Αρχικά είχα μόνο μια γραμματέα και τη γυναίκα μου. Αλλά δουλέψαμε δεν πήγαμε εκεί για να μπούμε στο δημόσιο, να αράξουμε να γίνουμε δημόσιοι υπάλληλοι. Ακολουθήσαμε μια μεθοδολογία, όπως στη λέω, που δεν μπορούσες παρά να πετύχεις. Εμείς λέγαμε την αλήθεια στο κόσμο. Αυτό θέλουμε αυτό είναι καλό εκείνο. Κερδίζεις την εμπιστοσύνη τους και προχωράς. Υπάρχει αμοιβαία εμπιστοσύνη και κάνεις πράγματα τίποτε άλλο. Δεν ασχολείσαι με κόμματα δεν υπηρετείς κανένα κομματικό χώρο, δεν έχεις φιλοδοξία να στοχεύεις στη δική σου προβολή και το προσωπικό σου συμφέρον. Δηλαδή να πας να κοινομήσεις. Εμείς δεν στοχεύσαμε στο προσωπικό συμφέρον και κυρίως εγώ σαν πρόεδρος δεν στόχευσα καθόλου στο προσωπικό συμφέρον δεν με ενδιέφερε, όπως πάρα πολλούς δημάρχους. Πολλοί πάνε για να έχουν μια ανέλιξη να πάνε παραπάνω ή να υπηρετήσουν ένα κομματικό χώρο. Χρειάζεται εντιμότητα εργατικότητα και τίποτε περισσότερο. Τα ξεπέρασα τα προβλήματα δουλεύοντας, έμαθα να δουλεύω και αγαπούσα αυτό που έκανα. Όλα ξεπερνιούνταν δεν υπάρχει τίποτα που να μην ξεπερνιέται. Το τονίζω αυτό ιδιαίτερα δεν υπάρχει κάτι.

Ερ. 16. Να δούμε λοιπόν πως αξιοποιήθηκαν οι δυνατότητες χρηματοδότησης από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους;

Όπως γνωρίζεις υπήρχαν, υπάρχουν –τώρα με τη κρίση πάγωσαν αλλά θα ξεκινήσουν πάλι- και θα υπάρχουν εθνικοί και κοινοτικοί πόροι. Έχεις τα εθνικά προγράμματα και τα κοινοτικά προγράμματα. Και επειδή μιλάμε διαχρονικά, το 1994 ήταν άλλες οι συνθήκες δεν ήταν όπως είναι σήμερα. Τότε τα προγράμματα εθνικού περιεχομένου ήταν λιγότερα αυξήθηκαν στη πορεία. Τότε υπήρχε κυρίως το Β' ΚΠΣ πήγαμε στο Γ' και όλα αυτά, άρα υπήρχαν δυνατότητες ανάπτυξης. Είμαι από αυτούς που λένε λεφτά υπάρχουν –και αυτό δεν έχει καμιά σχέση με αυτό που είπε ο Παπανδρέου-.

Αν κάποιος ήθελε να δουλέψει τα χρόνια που δούλεψα στη τοπική αυτοδιοίκηση 1991-1994 και 1998-2010, λεφτά υπήρχαν. Αρκεί ο ίδιος να ήταν νοικοκύρης και να αξιοποιούσε όλους τους πόρους, όλους τους τρόπους και τις τρύπες. Αν θέλεις, εγώ δεν χρησιμοποίησα λεωφόρους. Παρότι ήμουν μόνος –είχα βέβαια και τον αντιπρόεδρο αλλά μόνος μου κυρίως έτρεχα- ακολουθούσα και μονοπάτια στενά, προκειμένου να βρω πηγές χρηματοδότησης για το καλό του χωριού μου. Μπορούσα να αναφέρω πάρα πολλά αλλά ας μείνουμε στο γεγονός ότι υπάρχουν εθνικοί και κοινοτικοί πόροι. Υπήρχαν πχ δυνατότητες να κάνεις πράγματα, που πώς να στο πω δεν με βρίσκουν σύμφωνο οι συνάδερφοί μου που λένε δεν υπήρχαν λεφτά. Αυτά είναι δικαιολογίες είναι άλλοθι. Αν θέλουν να πούμε ότι πρέπει ως τοπική αυτοδιοίκηση να διεκδικήσουμε και άλλα χρήματα εγώ είμαι από τους πρώτους, που λέει ότι η τοπική αυτοδιοίκηση χρειάζεται πόρους και αρμοδιότητες. Γιατί η τοπική αυτοδιοίκηση είναι αυτή που μπορεί να δώσει μεγάλη ανάπτυξη και το έδειξε αυτό καλά στο χωριό μου. Ο Καλλικράτης δίνει και άλλες εξουσίες τώρα, πόρους δεν δίνει όμως. Στην Ανάβρα δεν χρειάζεται καμιά κυβέρνηση να μας στηρίζει μόνοι μας καταφέραμε να υπάρξει ανάπτυξη. Άρα μπορεί να γίνει ένα παράδειγμα γενικότερα στην Ελλάδα. Πως αξιοποιήσαμε τώρα τις ευκαιρίες.

Ερ. 17. Αν υπάρχει κάποιο παράδειγμα αξιοποίησης από εθνικούς πόρους.

Ας ξεκινήσουμε από το «Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΠΤΑ)», το οποίο μετεξελίχθηκε σε «ΘΗΣΕΑΣ» και για το οποίο ήξερες περίπου το ποσό, ήταν προκαθορισμένο.

Ναι...

Ήταν ένα πρόγραμμα, που ήξερες βάσει αντικειμενικών κριτηρίων (πληθυσμιακά ορεινότητα κ.α), που έθετε το Υπουργείο Εσωτερικών, τι ποσό είχες διαθέσιμο τι χρήματα σου αναλογούσαν. Η Ανάβρα π.χ ήξερε ότι είχε 3εκ. η Λαμία 13εκ. κ.ο.κ. θέλω εδώ να πω κάτι. Αυτά τα προγράμματα τα οποία έτρεχαν μέχρι το 2010 (μιλάμε για χρήματα δεσμευμένα και διαθέσιμα για κάθε ΟΤΑ), αυτά λοιπόν δυστυχώς κανείς άλλος ΟΤΑ πλην Ανάβρας δεν τα απορρόφησε στο 100%. Είναι και δικό μου ερώτημα αυτό, γιατί ενώ μπορούσαν και το ξέρω πολύ καλά αυτό, δεν τα απορρόφησαν. Χαίρομαι που η Ανάβρα είχε αυτή την εξέλιξη, λυπάμαι πάρα πολύ και στενοχωριέμαι, που θα μπορούσαν να υπάρχουν και άλλες Ανάβρες και δεν υπάρχουν. Αυτό που έκανε η Ανάβρα ήταν το αυτονόητο εκλεγήκαμε για να μπορέσουμε να κάνουμε το αυτονόητο.

Αυτό που αποκαλείται θαύμα -το λέω και όταν βραβεύομαι- το αυτονόητο έκανα με εξέλεξαν και προσπάθησα να λύσω όσο το δυνατό περισσότερα προβλήματα μπορούσα. Δύσκολο αλλά όταν προσπαθήσεις, έχεις όραμα σίγουρα μπορείς να λύσεις προβλήματα, να προσφέρεις χαρά στους ανθρώπους, που σε εμπιστεύτηκαν. Μετά το ΕΠΤΑ και το ΘΗΣΕΑ, που ήταν μεγάλη βάση ανάπτυξης, άλλο πρόγραμμα ήταν το ΕΛΛΑΔΑ 2004, που είναι σε εξέλιξη.

Ερ. 18. Τι έργα κυρίως χρηματοδοτήθηκαν απ' αυτό;

Έργα διαφορετικού περιεχομένου π.χ στάδια. Η Ανάβρα πήρε μια χρηματοδότηση 102 χιλ. ευρώ και έκανε ένα όμορφο γήπεδο με ταρτάν (φυσικό χόρτο), αποδυτήρια, με αυτόματα πότισμα, με φωτισμό μέχρι μικρές κερκίδες. Ένα χωριό ορεινό των 300 κατοίκων που σήμερα είναι το μόνο που παρουσιάζει αύξηση με την απογραφή του 2011(πάνω από 700κατ.) και αυτό είναι φαινόμενο. Ένα χωριό, που ήταν απομακρυσμένο από αστικά κέντρα απομονωμένο άγνωστο, χωρίς έργα υποδομής. Σήμερα δεν φεύγει κανείς από το χωριό και ο μέσος όρος ηλικίας είναι κάτω των 40 ετών. Είναι νέοι άνθρωποι δεν υπάρχει γερουσία στην Ανάβρα. Επίσης για κάποια πράγματα που λείπανε για να οργανώσεις έναν οικισμό π.χ ένα φαρμακείο, αναρτήσαμε πρόσκληση στην ιστοσελίδα του Δήμου. Έτσι μας έλειπε ένα super market ήρθε ένα ζευγάρι από τη Νάξο, μας έλειπε ένας φούρνος ήρθε ένα ζευγάρι από την Αθήνα, μας έλειπε κομμωτήριο ήρθε ένας κομμωτής από τη Θεσσαλονίκη κ.ο.κ.

Ερ. 19. Να δούμε λίγο τα κοινοτικά προγράμματα.

Εκεί και αν δεν υπήρχαν πόροι και αν δεν μπορούσες να δουλέψεις. Μάλιστα μεγάλοι ΟΤΑ είναι αδικαιολόγητοι και σας το λέει ένας άνθρωπος που αξιοποίησε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις δυνατότητες και γι' αυτό είχα την επιβράβευση της Περιφέρειας και της πολιτείας.

Ερ. 20. Κυρίως τι έργα υλοποιήσατε από κοινοτικά κονδύλια;

Τα πάντα π.χ έργα περιβάλλοντος, αναπτυξιακά έργα, σφαγεία, αναπλάσεις χώρων, υδροηλεκτρικά, αγροτική οδοποιΐα, βελτίωση βοσκοτόπων, αντιπλημμυρικά, ύδρευση, αποχέτευση. Ειδικά για τους νέους κτηνοτρόφους αξιοποιήσαμε τα προγράμματα «Ενίσχυσης νέων αγροτών» και «Πρόωρης συνταξιοδότησης» ηλικιωμένων. Έτσι είχαμε ομαλή μετάβαση κλήρου και επαγγέλματος από τους ηλικιωμένους στους νέους κτηνοτρόφους, οι οποίοι είχαν ένα επιπλέον κίνητρο παραμονής στο χωριό. Μέχρι σήμερα 70 δικαιούχοι έχουν κάνει χρήση αυτών των προγραμμάτων σ' ένα σύνολο 140 κτηνοτρόφων.

Υπήρχαν τομείς και προγράμματα, που μπορούσες να κάνεις τα πάντα. Άρα σε σένα εναπόκειται, στο κάθε δημοτικό συμβούλιο, αφού καταγράψει, διαβαθμίσει και ιεραρχήσει τα προβλήματα, να ξεκινήσει για κάθε πρόγραμμα να κάνει τη μελέτη, ώστε να έχει ώριμα έργα και να υποβάλλει προτάσεις. Δυστυχώς συνέβη και αυτό, να μην υπάρχουν άλλοι ΟΤΑ με ώριμα έργα και να καλείται η Ανάβρα, να απορροφήσει χρήματα άλλων ΟΤΑ, ώστε να υπάρχει απορροφητικότητα σε κάποιο πρόγραμμα. Αν είχα μεγαλύτερη γραμματειακή υποστήριξη, γιατί είχα μόνον ένα άνθρωπο, θα έκανα περισσότερα πράγματα. Άρα το Γ΄ ΚΠΣ έδωσε τη δυνατότητα στην Ελλάδα και στην επαρχία να διατεθούν χρήματα για την ανάπτυξη. Θα μπορούσαν να διατεθούν περισσότερα χρήματα στην επαρχία; Ναι. Θα μπορούσε να απλοποιηθούν οι διαδικασίες; Ναι. Αυτές οι ελλείψεις όμως δεν εμπόδιζαν κανένα να οργανώσει το δήμο του (γιατί η οργάνωση στη λειτουργία ενός ΟΤΑ είναι βασικό στοιχείο), για να ξέρει ο καθένας τι κάνει, ώστε να έχεις αποτέλεσμα. Λοιπόν οργανωθήκαμε και δουλέψαμε μεθοδικά γι' αυτό νομίζω πετύχαμε. Αφήσαμε και κάτι καλό στο τόπο μας διότι το αποτέλεσμα μετράει.

Ερ. 21. Σχετικά με τα ανθρώπινο δυναμικό και την υλικοτεχνική υποδομή της κοινότητας ποια ήταν η κατάσταση;

Κοιτάζτε όταν πήγαμε για πρώτη φορά υπήρχε μια γραφομηχανή όχι ηλεκτρονική χειροκίνητη (maritsa θυμάμαι τη μάρκα). Αναγκαστήκαμε και κάναμε πλήρη (γιατί είναι βασικό στοιχείο και αυτό) εκσυγχρονισμό ηλεκτρονικών μέσων. Κατορθώσαμε να έχουμε δωρεάν internet για όλο το χωριό. Δημιουργήσαμε ιστοσελίδα της κοινότητας αξιοποιώντας πάλι σχετικά προγράμματα. Υπάρχουν για τα πάντα αρκεί εσύ να καθίσεις να δουλέψεις. Πέρα από του κοινοτικούς συμβούλους, που πραγματικά τους ευχαριστώ για τη βοήθειά τους τρεις άνθρωποι ήταν αυτοί που συντέλεσαν τα μέγιστα για όσα έγιναν στην Ανάβρα. Εκτός από μένα ήταν η γυναίκα μου, που σαν επιστήμονας προσέφερε πάρα πολλά και της χρωστάω πάρα πολλά. Ειδικά στο τομέα του πολιτισμού ανέβασε πολύ το επίπεδο στην Ανάβρα. Εκτός από τη γυναίκα μου το δεύτερο πρόσωπο ήταν η μοναδική γραμματέας η κ. Λιάλιου Όλγα, που δούλεψε ακούραστα πραγματικά με μεράκι και αυταπάρνηση. Άρα ούτε οι πολλοί υπάλληλοι είναι που θα φέρουν αποτελέσματα. Το θέμα είναι να ξέρουν τι θέλουν, να αγαπάνε αυτό που θέλουν και σίγουρα θα έχουν επιτυχία. Αυτά που σου λέω είναι διδάγματα. Τον ίδιο κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων έχει και η Αθήνα και η Ανάβρα, μέσα στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και εγώ. Αξιοποίησα το ανθρώπινο δυναμικό τους ανθρώπους και είναι και αυτό ένα μυστικό της επιτυχίας.

Να κάνεις φίλους να' χεις τον τρόπο να συνεργαστείς. Εάν εσύ έχεις τη δυνατότητα να σχεδιάσεις κάποια πράγματα, ποιος θα τα υλοποιήσει; Εκεί χρειάζεσαι το ανθρώπινο δυναμικό. Τρεις άνθρωποι μπορέσαμε στην Ανάβρα.

Αλλού έχουνε χιλιάδες υπαλλήλους άχρηστους από εδώ και από εκεί. Η διοίκηση οι Δήμαρχοι, αυτοί έχουν την ευθύνη.

Ερ. 22. Κάποια επιπλέον ηθική στήριξη ή βοήθεια είχατε;

Είχα τους ανθρώπους τους συνεργάτες μου και πάρα πολλούς δημότες. Ας πούμε ένα παράδειγμα. Όταν πήγα να κάνω ένα διόρωφο πάρκιν στη κεντρική πλατεία του χωριού...

Ερ. 23. Από τι πόρους αυτό;

Από τις οριζόντιες δράσεις του Υπουργείου Εσωτερικών, άλλο πρόγραμμα αυτό. Αν με ρωτήσετε πόσοι ΟΤΑ πήραν χρήματα από αυτό το πρόγραμμα, θα σου πω ελάχιστοι. Η Ανάβρα πήρε ένα μεγάλο ποσό και έκανε ένα πάρκιν εκεί διόρωφο, με αίθουσα πολλαπλών χρήσεων πάνω, με προτζέκτορα και εξοπλισμό, που φάνταζε άπιαστο όνειρο. Τότε λοιπόν κάποιος έκανε ασφαλιστικά μέτρα, διότι του έκλεινε τη θέα το πάρκιν προς τη πλατεία. Οι δημότες λοιπόν συγκέντρωσαν μόνοι τους 300 υπογραφές υπέρ της κατασκευής του. Πήγαμε 1^ο δικαστήριο το κερδίσαμε 2^ο το κερδίσαμε και επιμένανε «πρόεδρε θα προχωρήσεις και θα γίνει». Όταν η υπόθεση εκδικάστηκε στην Αθήνα μισθώσανε πούλμαν από την Ανάβρα για να παραβρεθούν στο δικαστήριο τελικά 150 άτομα. Άρα όταν είσαι έντιμος, ακολουθείς δημοκρατικές και διαφανείς διαδικασίες, σίγουρα υπάρχουν πολλοί άνθρωποι, που θα το εκτιμήσουν και θα' ναι κοντά σου. Σ' αυτούς θα στηριχθείς.

Ερ. 24. Θα μας αναφέρετε κάποια έργα για τα οποία είστε ιδιαίτερα υπερήφανος.

Όλα τα έργα τα οποία έχουν σχέση με την πράσινη ανάπτυξη είναι αυτά που μου δώσανε ιδιαίτερη χαρά και θα σας αναφέρω ποια είναι. Το πρώτο έργο που με ικανοποίησε ήταν η σύνδεση του χωριού με τα αστικά κέντρα όπου δεν υπήρχε μέχρι τότε σύνδεση μαζί με το δίκτυο ύδρευσης. Το δίκτυο ύδρευσης και η εσωτερική οδοποιία γιατί ζούσε ο κόσμος μέσα στις λάσπες. Ας πούμε για να πας στην εκκλησία σ' ένα χωριό που δεν είχε λίγο τσιμέντο (εσωτερική οδοποιία) έπρεπε να είχες δυο ζευγάρια παπούτσια. Ένα ζευγάρι γαλότσες για να φτάνεις έξω από την εκκλησία και ένα άλλο καθαρό ζευγάρι για να μπεις μέσα στην εκκλησία –έτσι έκανε η μάνα μου-. Η εσωτερική οδοποιία λοιπόν και η ύδρευση ήταν έργα που μου χάρισαν μεγάλη ικανοποίηση.

Ερ. 25. Με χρηματοδότηση αυτά από εθνικούς πόρους;

Από εθνικούς πόρους.

Το άλλο έργο που με έκανε περήφανο ήταν το περιβαλλοντικό πολιτιστικό πάρκο έκτασης 240 στρ. Ουσιαστικά είναι η παραποτάμια έκταση του ποταμού, που πηγάζει από τις πηγές της Ανάβρας (με 400κυβ/ώρα). Είναι ο Εννιπέας ποταμός παραπόταμος του Πηνειού, που περιτρέχει το χωριό. Εκεί λοιπόν το 'χαν κάνει χωματερή, όπου πετούσαν τα πάντα. Το μειονέκτημα αυτό λοιπόν το κάναμε πλεονέκτημα. Περιφράξαμε το χώρο το καθαρίσαμε κάναμε μονοπάτι και αναστηλώσαμε όποια πολιτιστικά στοιχεία υπήρχαν μέσα. Είχε μαντάνια δρυστέλλες, νερόμυλους, νεροπρίονα, για να κόβουν ξύλα όλα αυτά με νερό. Δηλαδή ήπιες μορφές ενέργειας ανανεώσιμες μορφές ενέργειας.. Εμείς όλα αυτά ως κοινότητα τα διασώσαμε και αναδείξαμε γι' αυτό και είναι ένα πολιτιστικό πάρκο. Αναστηλώσαμε ένα μαντάνι, μια δρυστέλλα και ένα νερόμυλο. Είναι όμως και περιβαλλοντικό πάρκο, λόγω φυσικού κάλλους και φυσικού περιβάλλοντος. Υπάρχει μέσα κέντρο πληροφόρησης με την πρόβλεψη να συνδεθεί με τα αντίστοιχα κέντρα όλου του κόσμου, ούτως ώστε να δίνουμε και να λαμβάνουμε πληροφορίες για ότι μας αφορούσε κτηνοτροφία και περιβάλλον. Είναι τα δυο συγκριτικά πλεονεκτήματα του χωριού μας κτηνοτροφία και περιβάλλον. Επιπλέον μέσα στο πάρκο κάναμε καλύβες, ορεινές διαδρομές, WC, υποδομές για ΑΜΕΑ, μουσείο, πινακίδες στα ελληνικά και αγγλικά και βέβαια μονοπάτι κεντρικό μήκους δυο χιλιομέτρων, όπου μπαίνεις και το διασχίζεις χωρίς να σε βλέπει ο ήλιος. Το μονοπάτι αυτό είναι και μονοπάτι βιοποικιλότητας, που σημαίνει ότι περίπου εξήντα δέντρα και φυτά έχουν τη δική τους ταυτότητα. Πλησιάζεις σ' ένα σημείο και βλέπεις μια ταμπέλα που λέει π.χ είμαι ο πλάτανος ζω τόσα χρόνια κ.ο.κ. Είναι ένα από τα ωραιότερα πάρκα στην Ελλάδα και το επισκέπτονται πάρα πολλά σχολεία και οργανώσεις. Φέτος μόνο πάνω από 70 σχολεία και φορείς. Είναι αν θες το αντίβαρο στην έλλειψη ανάπτυξης, μετά την κτηνοτροφία. Να πως υπάρχει ανάπτυξη. Ξεκινώντας από την πράσινη ανάπτυξη δηλαδή το αιολικό πάρκο το περιβαλλοντικό πάρκο, το μικρό υδροηλεκτρικό (η υλοποίηση του οποίου σταμάτησε μαζί με το έργο της τηλεθέρμανσης λόγω κρίσης) να πως ξεκινά η ανάπτυξη. Μιλάμε για ένα χωριό με μηδέν ανεργία μηδέν εγκληματικότητα με μεγάλο εισόδημα για τους κατοίκους.

Ερ. 26. Κάποια άλλα έργα;

Το περιβαλλοντικό πάρκο είναι το σπουδαιότερο, είναι η ψυχή μου η καρδιά μου.

Μάλιστα κάναμε μια εταιρεία φυσιολατρική να στηρίζουμε αυτή τη προσπάθεια, γιατί λόγω Καλλικράτη ανησυχούμε για την πορεία του. Αυτές τις ημέρες το επισκέφθηκε ένας Αυστραλός και προσφέρθηκε να χρηματοδοτεί τη συντήρηση του πάρκου με 5-30 χιλιάδες το χρόνο. Δηλαδή απέκτησε και φίλους πέρα από την Ανάβρα, όπως π.χ 50 Γάλλους καθηγητές, που το επισκέφθηκαν πρόσφατα. Πολλές φορές σκέφτομαι ότι αν κάποια στιγμή η κτηνοτροφία δεν πάει καλά, μπορούν να ασχοληθούν οι κάτοικοι με άλλα επαγγέλματα τουριστικού ενδιαφέροντος, γιατί έρχονται άνθρωποι να επισκεφθούν το πάρκο και τις φυσικές ομορφιές που παραμένουν αναξιοποίητες. Ένα άλλο έργο για το οποίο είμαι περήφανος είναι η τηλεθέρμανση, που δεν ολοκληρώθηκε, παραδόθηκε όμως έτοιμη στον Καλλικρατικό πλέον Δήμο Αλμυρού, όπως παρέδωσα έτοιμες 14 μελέτες έργων. Δυστυχώς εκεί κινούνται με πολύ αργό ρυθμό ανακοινώνονται έργα από τη Περιφέρεια και οι ίδιοι δεν παρακολουθούν τις εξελίξεις για να υποβάλλουν προτάσεις. Κάποιο πρόβλημα συνεργασίας ή συντονισμού υπάρχει στο Δήμο Αλμυρού. Με την τηλεθέρμανση αξιοποιούνται οι κοπροσωροί των ζώων, που υπάρχουν έξω από τα ποιμνιοστάσια και τώρα διοχετεύονται στο νερό απ' όπου πίνουν τα ζώα με επιπτώσεις στη ποιότητα του κρέατος. Όταν έχεις λοιπόν 130 χιλ. στρ που δεν ρυπαίνονται και δεν λιπαίνονται είναι πολύ καλά. Για το έργο της τηλεθέρμανσης λοιπόν μας έκανε μια μελέτη το ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, κάναμε τα σχέδιά μας και είχαμε μείνει στη περιβαλλοντική μελέτη, για να υποβληθεί στο ΕΣΠΑ. Μου είχαν πει κατά καιρούς και η κ. Μπιρμπίλη και ο κ. Πάγκαλος ότι είναι το μοναδικό στην Ελλάδα έργο τηλεθέρμανσης με καύσιμο φιλικό προς το περιβάλλον. Τα αντίστοιχα έργα στη Μεγαλόπολη είναι με λιγνίτη, που ρυπαίνει, ενώ στο δικό μας θα μαζεύομαι τη κοπριά και τη βιομάζα (κλαδιά δένδρων) και θα γίνεται μια σύγκαιση κοπριάς και δένδρων. Έτσι μ' έναν κεντρικό λέβητα εκτός χωριού και με ένα σύστημα αγωγών εντός χωριού (όπως της ύδρευσης) συνδέονται όλα τα κτίρια και θα έχουν όλο το χειμώνα καθ' όλο το εικοσιτετράωρο ζεστό νερό και θέρμανση. Για το καλοκαίρι θα υπάρχει και φωτοβολταϊκό να στηρίζεται ηλιακά, που σημαίνει ότι και το καλοκαίρι θα έχει ζεστό νερό. Αν η Ανάβρα συνέχιζε να είναι αυτόνομη θα είχαμε δωρεάν θέρμανση και ζεστό νερό για τους κατοίκους χειμώνα καλοκαίρι. Άρα οι Αναβριώτες θα είχαν δωρεάν πάρκιν, δωρεάν γυμναστήριο, δωρεάν θέρμανση και θα είχαν και δωρεάν ρεύμα με το αιολικό πάρκο που λειτουργεί ήδη και τα άλλα δυο που κατασκευάζονται. Τα δυο υπό κατασκευή εξαρτάται από το νέο Δήμο αν θα τα ολοκληρώσει. Το ένα όμως που ανάλαβα να κάνω λειτουργεί και φέρνει έσοδα στη

κοινότητα και νέες θέσεις εργασίας. Επειδή η κ. Μπιρμπίλη με νόμο που ψήφισε προβλέπεται ότι, από τον Αύγουστο του 2010 το 1/3 των εσόδων από τα αιολικά πάρκα παρακρατείται και εκπίπτει από τα τιμολόγια της ΔΕΗ των κατοίκων του Δήμου όπου κατασκευάζεται κάθε αιολικό πάρκο. Άρα οι Αναβριώτες αν ολοκληρωθούν και τα άλλα δυο αιολικά, ουσιαστικά με τις εκπτώσεις από τα τιμολόγια της ΔΕΗ (σωρευτικά από τα τρία αιολικά), δεν θα πληρώνουν καθόλου ρεύμα. Δεν ξέρω αν σ' όλο τον κόσμο υπάρχει δημότης που να μην πληρώνει ρεύμα, γυμναστήριο, πάρκιν, θέρμανση. Όλα αυτά δεν τα λέω για λόγους αυτοπροβολής τα λέω μήπως ακολουθηθεί ως παράδειγμα από άλλους. Αυτό που έκανα εγώ στην Ανάβρα –και θα μου επιτρέψεις τον ενικό- γιατί δεν το κάνουν και άλλοι; Έχω κάποιες απαντήσεις αλλά τις κρατάω για τον εαυτό μου, γιατί θίγω συναδέλφους μου.

Ερ. 27. Μιλήσατε πριν για συγκριτικά πλεονεκτήματα και αναφερθήκατε και στη κτηνοτροφία θα μας πείτε δυο λόγια για το ρόλο και το μέλλον της κτηνοτροφίας;

Η κτηνοτροφία στην Ανάβρα όταν πήγα ήταν σε παραδοσιακή μορφή, όπου τα ζώα ήταν έξω και το χειμώνα, αφού υπήρχαν ελάχιστα μαντριά, πάντα εντός του χωριού. Οι άνθρωποι δούλευαν σκληρά και κουραζόταν πάρα πολύ. Έπρεπε να την οργανώσουμε και να πάμε στη ποιότητα πια. Αυτό το επιδοτεί και η Ε.Ε και πρέπει να το κάνουν αλλά δεν το κάνουν όλοι. Ξεκινήσαμε οργανώσαμε τους κτηνοτρόφους, τους καλέσαμε και τους πείσαμε να μετεγκατασταθούν στα κτηνοτροφικά πάρκα σε νέα ποιμνιοστάσια. Αφού πήγαν στα καινούργια ποιμνιοστάσια αυξήθηκε η παραγωγή μειώθηκε η κούραση. Επειδή τα 130 χιλ στρ. βοσκοτόπων της Ανάβρας δεν λιπαίνονται και δεν ρυπαίνονται ήταν από χέρι βιολογικά τα παραγόμενα προϊόντα. Από κει και πέρα για τους τρεις μήνες του χειμώνα, που τα ζώα ήταν χειμαζόμενα, τους παροτρύνουμε να τα ταΐζουν με πιστοποιημένες βιολογικές τροφές. Πήγαμε στο Υπουργείο και δηλώσαμε τα κτήματα που έχουν ως βιολογικά, οπότε και με τη χρήση βιολογικών τροφών συμπληρωματικά, πιστοποιήθηκαν τα παραγόμενα προϊόντα ως βιολογικά. Τι άλλο έπρεπε να κάνουμε να κάνουμε; Σφαγείο, ώστε να μην ταλαιπωρούνται τα ζώα και φεύγουν από την Ανάβρα να σφαχτούν στο Βόλο στη Λαμία και αλλού. Κάναμε ένα υπερσύγχρονο σφαγείο το οποίο από το 2000 που λειτουργεί μέχρι σήμερα δεν έχει κλείσει. Αντίθετα του Βόλου του Αλμυρού των Σποράδων όλα κλείσανε κατά καιρούς ή υπολειτουργούν. Το μόνο που λειτουργεί συνεχώς είναι της Ανάβρας, το οποίο διαθέτει HACCP – ISO και βιολογική γραμμή. Το μοναδικό δημόσιο σφαγείο, που διαθέτει βιολογική γραμμή. Δεν ξέρω την εξέλιξη

του μιλάω μέχρι σήμερα γιατί τα πράγματα τώρα δυσκολεύουν από πάρα πολλές πλευρές.

Ερ. 28. Το έργο αυτό χρηματοδοτήθηκε...

Από το υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης από εθνικούς πόρους. Με δυσκόλεψε αυτό το έργο στην υλοποίησή του, αλλά ήταν έργο πολύ χρήσιμο απαραίτητο για τη κτηνοτροφία της Ανάβρας και έτσι η κτηνοτροφία αναπτύχθηκε και πάει πολύ καλά. Βρισκόμαστε στη τελική φάση της πλήρους καθετοποίησης και τώρα θα υπάρχει και η ονομασία προέλευσης και το όνομα του κτηνοτρόφου. Αυτά τα έργα δίνουν τη δυνατότητα να αναπτυχθεί η κτηνοτροφία. Σαν χώρα αποτύχαμε σε πολλούς τομείς. Μπορούμε να στηριχθούμε στη κτηνοτροφία όπου το ισοζύγιο εισαγωγών εξαγωγών είναι 9 προς 1, να ανατρέψουμε αυτό το ισοζύγιο υπέρ μας αρκεί να προσέξουμε λίγο τη κτηνοτροφία. Από τη πλευρά μου και σαν δημότης σ' αυτή τη προσπάθεια θα τους βοηθήσω.

Ερ. 29. Οπότε πιστεύετε ότι έχουν μέλλον οι ορεινές περιοχές σαν την Ανάβρα;

Βεβαίως και έχουν μέλλον. Σήμερα που μιλάμε δεν υπάρχει ανεργία και κρίση στην Ανάβρα.

Ερ. 30. Μετανάστες υπάρχουν μιας και μιλήσαμε για ανεργία;

Τι έκανα για τους μετανάστες. Για να καλέσω νέους κατοίκους στο χωριό κάνω επέκταση οικισμού και κόβω 80 οικόπεδα και τα διαθέτουμε στο ¼ της αντικειμενικής αξίας στο κάθε δημότη, που δεν είχε οικόπεδο στην Ανάβρα. Ο κώδικας προβλέπει μέχρι και στο ¼ της αξίας του να το παραχωρείς. Δηλαδή αν ένα οικόπεδο κοστίζει 10.000 το δίνεις 2.500 με εξόφληση σε 8 χρόνια με την προϋπόθεση ότι θα εκδώσει πολεοδομική άδεια και θα κτίσει. Γι' αυτό και το παραχωρείς άλλωστε.

Ερ. 31. Ξένοι μετανάστες υπάρχουν;

Υπάρχουν κάποιοι Αλβανοί κτηνοτρόφοι που φυλάνε ζώα και υπάρχουν και άλλοι άνθρωποι που έρχονται να ζήσουν στην Ανάβρα γιατί είναι ένα χωριό φιλόξενο. Ένα έργο που θα μπορούσα να συμπληρώσω και δεν είναι έργο με την έννοια του να το βλέπεις, αλλά έχει σημασία σαν γεγονός. Πήγα στην Ανάβρα το 1990 έφυγα το 1994 και με παρακαλούσαν το 1998 να επιστρέψω, και από το 42% το 1990 μου δώσανε 68% το 1998.

Ερ. 32. Το 1994 φύγατε γιατί;

Έφυγα γιατί για προσωπικούς οικογενειακούς λόγους έπρεπε να κατέβω στην Αθήνα.

Ήρθαν και με παρακαλούσαν να συνεχίσω γιατί αυτά που έλεγα -και είναι αυτό το μυστικό της επιτυχίας- τα έκανα. Διότι αν σήμερα ζούμε στην εποχή των δυο μεγάλων κομμάτων κυρίως που άλλα λένε και άλλα κάνουν. Και αυτό το λέω πολλές φορές παρουσία Υπουργών και Βουλευτών τους λέω άλλα είπατε και άλλα κάνατε. Εμένα με εμπιστεύτηκαν οι άνθρωποι γι' αυτό και είχαμε αυτή την επιτυχία.

Ερ. 33. Αυτή θα ήταν και η επόμενη ερώτηση, δηλαδή αν υπήρχε και ποιο ήταν το μυστικό της επιτυχίας.

Κοιτάζτε δεν υπάρχει κάποιο μυστικό επιτυχίας. Νομίζω ότι αν είσαι έντιμος δουλέψεις και ασχοληθείς μόνο με το αντικείμενο για το οποίο σε εξέλεξαν και έχεις και καλούς συνεργάτες, νομίζω ότι θα πετύχεις. Ένα κλειδί της επιτυχίας θα έλεγα ότι είναι να αποκτήσεις την εμπιστοσύνη των ανθρώπων που διοικείς. Επιπλέον να εφαρμόσεις τη δημοκρατία στο ακέραιο, όπως κάθε χρόνο έκανα πολλές λαϊκές συνελεύσεις. Αυτό με βοήθησε και απέκτησα με τους συγχωριανούς μου μια σχέση άριστη. Κάποια στιγμή ήθελα να πω, ότι υπάρχουν και άνθρωποι που προσπαθούν να κάνουν το άσπρο μαύρο. Παλιοί πρόεδροι διάφοροι αντιδραστικοί άνθρωποι. Αλλά η συντριπτική πλειοψηφία της Ανάβρας το έργο που έγινε το αγάπησε, άλλαξε η ζωή τους χαίρονται γι' αυτό είναι υπερήφανοι για το χωριό τους, που έγινε όμορφο. Βέβαια και εκτός Ανάβρας όλη η Ελλάδα ασπάζεται τη μεγάλη ανάπτυξη αυτού του χωριού. Πολλοί προσπαθούν να επισκεφθούν το χωριό, να μιλήσουν μαζί μου και να δουν πως φτάσαμε σ' αυτή την ανάπτυξη. Τελειώνοντας θέλω να σου πω θα μπορούσα να χαρώ αν όλη η Ελλάδα είχε παρόμοια πορεία. Γιατί πιστεύω πως μέσα από τη κρίση υπάρχει τρόπος να υπάρξει ανάπτυξη.

Ερ. 34. Τοπική ανάπτυξη ;

Ναι τοπική ανάπτυξη να στηριχθεί εκεί. Γιατί δυστυχώς όλοι μιλάνε για ανάπτυξη αλλά δεν την εφαρμόζουν δεν κάνουν κάτι περισσότερο γι' αυτή την ανάπτυξη.

Ας ευχηθούμε το παράδειγμα της Ανάβρας να αποτελέσει πρότυπο και να διαχυθεί στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Η Ανάβρα είναι μιας μικρής κλίμακας κράτος το πιστεύω απόλυτα αυτό. Τι ήταν δηλαδή να κάνεις την Αθήνα τη πιο καθαρή πόλη τη πιο καθαρή πρωτεύουσα στην Ευρώπη. Αν ήμουν Δήμαρχος αυτό θα έλεγα στους δημότες και θα το έκανα. Ασχολείσαι με τα προβλήματα που έχεις. Δεν είχα λιμάνια και λιμενοβραχίονες είχα κτηνοτροφία και περιβάλλον ασχολήθηκα και με τα δυο. Τη κτηνοτροφία την οργανώσαμε και στο περιβάλλον είναι το μόνο μέρος η Ανάβρα, που αν ολοκληρωθούν τα δυο έργα υδροηλεκτρικό και τηλεθέρμανση, θα είναι ο χώρος που

θα έχει ανεπτυγμένες όλες τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Αιολικά πάρκα, υδροκίνηση, περιβαλλοντικό πάρκο και τηλεθέρμανση με φωτοβολταϊκά. Αυτή είναι και η βασική συνιστώσα της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης για τη χώρα μας. Η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε τόπου.

Σας ευχαριστώ.